

Vilniaus Universitetas
Filologijos fakultetas
Vertimo raštu programa

Diana Limbaitė

Ernesto Hemingway'aus kūrinių vertimų į lietuvių kalbą
paratekstai

Magistro darbas

Darbo vadovė
Prof. Dr. Nijolė Maskaliūnienė

Vilnius, 2025

Vilnius University
Faculty of Philology
Translation Programme

Diana Limbaitė

Paratexts in the Lithuanian Translations of Ernest Hemingway's Works

Master's Thesis

Thesis advisor
Prof. Dr. Nijolė Maskaliūnienė

Vilnius, 2025

Anotacija

Paratekstai gali paveikti skaitytojo skaitomo kūrinio recepciją dėl įvairių procesų, vykstančių prieš knygai (kaip galutinei prekei) patenkant į skaitytojo rankas. Paratekstų tikslas – nukreipti skaitytoją tam tikros recepcijos linkme, formuoti tą recepciją. Todėl šiame darbe tiriama paratekstų raida, jos numanomas poveikis skaitytojams, palyginant skirtingais istoriniais laikotarpiais leistus Hemingway'aus kūrinių vertimų į lietuvių kalbą leidimus (kiek įtakos tam turi laikmetis bei tuometinė istorinė situacija, kuo jie skiriasi ir kas išliko nepakitę). Nors paratekstai nėra naujas tyrimo objektas (šią sąvoką dar 1987 m. įtvirtino prancūzų literatūros teoretikas Gérardas Genette'as), tačiau į vieno autoriaus kūrinių vertimų paratekstus, pateikiamus jo korpuse lietuvių kalba, gilinamasi dar nebuvo. Šiame darbe aptariama Genette'o paratekstų teorija, apžvelgiami ir lyginami surinkto Ernesto Hemingway'aus kūrinių vertimų, išleistų skirtingais istoriniais laikotarpiais paratekstų raida.

Raktiniai žodžiai:

paratekstai, peritekstai, epitekstai, Hemingway, leidyba, vertimas, Gérard Genette.

Turinys

Įvadas.....	6
Apibrėžtis	8
Paratekstų tipai ir funkcijos	9
Paratekstų „skaitytojų“ tipai	10
Metodologija.....	10
Tyrimo problematika	13
Hemingway’aus bibliografija	14
Hemingway’aus vertimų Lietuvoje laiko juosta.....	14
Vertimai į lietuvių kalbą	16
Paratekstų (peritekstų) raida: Hemingway’aus pristatymas lietuvių skaitytojams	18
Leidėjo peritekstai	18
Formatai.....	18
Serijos	19
Kūrybos rinktinių sudarymas	22
Nugarėlės	24
1 ir 4 viršeliai ir jų priedai	25
Korpuso 1 ir 4 viršeliai ir jų priedai	30
Vardai ir pavardės	31
Pavadinimai	33
Epigrafai, dedikacijos	34
Vidiniai viršeliai ir jų priedai.....	36
Pratarmės, įvadai ir lydimieji straipsniai.	38
„Duota rinkti/pasirašyta spaudai“, tiražai	43
Iliustracijos tekste	44
Šriftas ir popierius	44
Komentari/pastabos	47
Išvados	49

Šaltiniai	50
Literatūra	54
PRIEDAS	58
1. Hemingway'aus kūrinų vertimų korpusas lietuvių kalba.....	58
2. Lentelės.....	62
SANTRAUKA	1
SUMMARY	2

Ivadas

Yra nedaug užsienio autorių, kurių didžioji kūrybos dalis išversta į lietuvių kalbą, todėl Ernesto Hemingway'aus kūrinių vertimo atvejis yra išskirtinis. Jis leidžia nuodugniau apžvelgti vertimo paratekstų raidą vieno autoriaus kūrinių pagrindu. Šiandienėje leidybos praktikoje dažniausiai imamasi versti populiariausią autoriaus kūrinį, o jei jis būna populiarius, perkamas, verčiami ir kiti to paties autoriaus kūriniai, tikintis, kad ir jie bus perkami. Sovietmečiu knygų atrankai taikyti kitokie kriterijai (žr. Maskaliūnienė, Mankauskienė 2024, 226–245), bet svarbu pažymėti, kad mažai buvo autorių, kurių kūriniai buvo perleidžiami keletą kartų. O būtent Hemingway'aus kūriniai patenka į dažniausiai ir pakartotinai leidžiamų autorių dešimtuką (*ibid.*, 247–248). Tai leidžia suprasti, kad Hemingway'us jau tada tapo kanoniniu autoriumi. Minėtina ir tai, kad jo kūriniai „Fiesta“ ir „Senis ir jūra“ tapo ir mokyklinio kanono dalimi (Šeina, Kučinskienė 2024, 189). Šiuo metu svarbiausia detalė – Hemingway'aus kūriniai jau nebefigūruoja dabartinio laikmečio skaitytojų akiratyje, nors mokyklos programose dar yra išlikę – 1991 m. tarp privalomųjų Vakarų autorių, o šiuo metu – tarp rekomenduojamų autorių (*ibid.*, 443). Pavieniai skaitytojai apie jo kūrybą sužino mokymosi – savaiminio ar ne, nesvarbu – tiksliais – pasakytina, kad knygynai jo kūrybos jau nebemini, o leidyklos – nebeleidžia naujų leidimų. Paskutinis knygynų lentynas pasiekė 2018 m.

Katheryn Batchelor teigimu, Genette'as vertimus traktuoja kaip komentarą, nurodantį į originalą (Batchelor 2018, 20). Tačiau paratekstų sąrašuose Genette'as taip pat pateikia ir vertimuose galinčių atsirasti paratekstų, pavyzdžiui, vertėjo vardo užrašymas (Genette 1997, 32, 24). Batchelor taip pat pamini, kad ir tarp veikale minėtų pavyzdžių Genette'as mini ir keletą vertimų (Batchelor 2018, 21). Vertimai, anot Urpo Kovalos tai ne tik į kitas kalbas išversti tekstai, bet ir tekstai, kurie buvo modifikuoti ir pertvarkyti pasitelkiant daug skirtingų procesų (Kovala 1996, 119), o tai reiškia, kad prie kiekvieno vertimo išleidimo prisideda nemaža komanda žmonių, kurių kiekvienas atsakingas už vis skirtingus procesus (praktika paminėti visą ar bent dalį kūrybinės komandos gyva ir iki šiol). Taigi, šiame tyrime paratekstai tiriami kaip „produkto“ (išverstos knygos) dalis. Tinkamai parinkti paratekstai – visa tai kas apipina patį knygos tekstą (tai, kas tekstą paverčia galutiniu produktu) – dažnai padeda skaitytojui greitai ir paprastai įsisukti į knygos istorijos sūkurį. Nesvarbu, koks gali būti pagrindinis autoriaus parašytas tekstas – nieko nežinančiam skaitytojui net rankos neretai nelinks paimti knygos, kurios ar viršelis negražus, ar anotacija neįdomi. O tai, kad vien viršelio ir knygos maketo patrauklumas akiai ir širdžiai neretai yra pagrindinis veiksnys renkantis knygą, galime išgirsti iš, turbūt, ne vieno skaitytojo (net jei jie knygas į rankas paima retai).

Visgi, Kovala (1996) taip pat pažymi, kad vien paratekstų tirti nepakanka – privalu apžvelgti ir patį jų atsiradimo laikotarpį (*ibid.*), ir kokios sąlygos jų atsiradimą galėjo paskatinti. Kadangi dalis

paratekstų visiškai priklauso nuo leidimo metu galiojančių normų. Vienur jos griežtesnės, kitur ne taip griežtai reglamentuotos, bet visada yra.

Nors knygos išvaizda nuo vertėjo nėra kiek nepriklauso (tai maketuotojo ir dailininko sfera), vertėjas irgi gali prisidėti pakeitimais, pavyzdžiui, parašyti komentarus, įvadą, pratarinę, baigiamąjį žodį ar išnašą, kuriuose galėtų paaiškinti kai kuriuos savo pasirinkimus verčiant ar ką nors keičiant, trumpai pristatyti autorių ar knygos rašymo laikmetį, o tai skaitytojui suteiktų papildomų žinių ir padėtų daug geriau perprasti skaitomą tekstą. Dabar sėkmingą kelią naujam bestseleriui, atrodo, neretai nukloja ir optimaliausius sprendimus kūrinio recepcijos atžvilgiu priima visa treniruota rinkodaros komanda.

Darbo objektas: paratekstai surinktuose Ernesto Hemingway'aus kūrinių vertimų į lietuvių kalbą skirtinguose leidimuose.

Tikslas: palyginti kaip kito paratekstai Ernesto Hemingway'aus kūrinių vertimų į lietuvių kalbą leidimuose skirtingais laikotarpiais.

Naujumas ir aktualumas: Tai pirmas magistro darbas, kuriame tiriami skirtingų Ernesto Hemingway'aus kūrinių leidimų (vertimų) paratekstai ir jų recepcija. Šis darbas aktualus tyrėjams, leidėjams ir norintiems pasigilinti savo žinias apie paratekstus ir jų poveikį skaitytojams. Paratekstai nėra naujas tyrimų objektas, tačiau vieno autoriaus kūrinių vertimų paratekstai tiriami retai.

Uždaviniai:

- 1) Pateikti paratekstų apibrėžtį;
- 2) Pristatyti Gėrardo Genetė'o parateksto teoriją;
- 3) Sudaryti bibliografijos rodyklę;
- 4) Surinkti paratekstus iš Ernesto Hemingway'aus kūrinių vertimų korpuso;
- 5) detaliam aptarti svarbiausias paratekstų kategorijas remiantis Ernesto Hemingway'aus kūrinių vertimais į lietuvių kalbą
- 6) Aptarti keleto didesnių kategorijų svarbą

Darbo metodai: taikant lyginamąjį metodą lyginami surinkti to paties kūrinio skirtingų leidimų paratekstai, jie aprašomi pasitelkiant aprašomąjį metodą. Kiekybiniu metodu skaičiuojami atrinkti paratekstiniai elementai.

Apibrėžtis

Anot Gerardo Genette'o veikalo „Paratexts“ (1997), bet koks tekstas niekada nepasirodė ir nepasirodys be kokios nors jį supančios informacijos. Ir nors ne visada būna iki galo aišku, ar visa išspausdintame leidinyje (knygoje) pateikiama informacija laikytina priklausančia tekstui, ar ne, visgi galima teigti, kad ji tekstą pirmiausia pristato (skaitytojui), o tada dar jį pristato (reklamuoja) ir taip skatina jo vartojimą (dažniausiai knygos pavidalu) bei įtvirtina jį pasaulio atmintyje receptijos atžvilgiu (*ibid.*, 1). Visa tai, kas supa pagrindinį autoriaus parašytą tekstą (pvz., autoriaus vardas, kūrinio pavadinimas, autoriaus įvadas (angl. *pre-face*), iliustracijos ir kt.) Genette'o yra vadinami paratekstais (*ibid.*). Genette'as taip pat veikale teigia, kad paratekstai nėra nei koks nors itin apčiuopiamas dalykas ar tiksli riba, o veikiau slenkstis (angl. *threshold*) ar „vestibiulis“, suteikiantis šansą eiti toliau arba apsisukti ir grįžti (*ibid.*). Tai it ribinė erdvė tarp vidaus ir išorės be jokių aiškių ribų.

Visa, kas supa pagrindinį autoriaus tekstą, paverčia jį leidiniu (fizine knyga) ir kontekstualizuoja jį, vadinama paratekstais. Genette'as juos skirsto į dvi grupes: peritekstus ir epitekstus (Genette 1997, 340). Tai, ką galime rasti išleistoje knygoje, visa tai, ką galima atpažinti supant leidinio pagrindinį tekstą, Genette'as laiko **peritekstais**¹ (iliustracijos, anotacijos, sveikinamieji žodžiai, įvada ir t. t.), o tai, kas egzistuoja už išleistos knygos ribų – **epitekstais**². Epitekstai yra tai, kas pagrindinį tekstą kontekstualizuoja „už leidinio ribų“ (*ibid.*, 340). Jie skirstomi į privačiuosius (angl. *private epitexts*) ir viešuosius (angl. *public epitexts*). **Privatieji epitekstai** – tai gali būti autoriaus laiškai apie tekstus, dienoraščiai, pokalbiai apie tekstus ar pirmosios knygų versijos, žodžiu – visa tai, kas iš esmės neskirta viešumai. **Viešieji epitekstai** gali būti interviu, biografijos, recenzijos, straipsniai apie autorių ar kūrinius, rekomendacijos iš lūpų į lūpas ir t. t. Kartu, visa tai laikoma paratekstais. Juokaudamas, Genette'as pateikia formulę, tokių mėgėjams: *paratext* = *peritext* + *epitext* (*ibid.*, 5).

Atrodytų, apibrėžtis gana nekonkreči, tačiau remiantis Urpo Kovala atlikta analize galima teigti, kad toks paratekstų individualumas ir heterogeniškumas tai savotiškai ir laimė, ir nelaimė (Kovala, 1996, 123), kadangi tyrime galime aprėpti tiek, kiek reikia (tirti tuos paratekstus, kurie gali turėti keletą reikšmių ar būti ideologiškai paveikūs ir ignoruoti tuos aspektus, kurie, mūsų kaip tyrėjų, nuomone yra paprasti ir jokių papildomų funkcijų neturi ar neatlieka jokios mediacijos tarp autoriaus ir skaitytojo – pvz., skyrių pavadinimai, jei jie atitinka originalo kalba pateikiamą prasmę).

¹ (angl. *peritext*)

² (angl. *epitext*)

Taip pat verta paminėti ir „keistus“, skaitymo procesą trigdančius paratekstinius elementus. Gerardo Genette'o veikalo įvade pateikiame pavyzdyje apie kritiko Viktoro Shklovsky straipsnį Richardas Mackley'us atsirandančius netikėtus paratekstinius elementus (tokius kaip, *tu atveju*, marginalijas parašėse, pasimetusius skyrių pavadinimus, autoriaus vardo nenurodymą ir t. t.) vadina „ribinėmis priemonėmis/prieiga“³ ir teigia, jog įsiterpę į tiesioginį skaitytojo ryšį su autoriumi, jie sujaukia numanomą skaitymo procesą (angl. *conventional diegetic process*) (Genette, 1997, xii). Tai svarbu paminėti, kadangi minėtieji dalykai irgi laikytini savotiškais paratekštais, o tam, kad skaitytojas juos atpažintų ir nelaikytų elementaria spausdinimo klaida, jis, turi turėti žinių – būti apsiskaitęs ir gebėti atpažinti menines funkcijas, išreiškiamas tokiais elementais (*ibid.*). Šiuos elementus Kovala (1996, 123) vadina „mise en pages“.

Nors anot paties Genette'o, jo veikalas nėra absoliučiai išsamus, o ir paratekstai bei jų kiekis priklauso ne tik nuo paties leidinio, leidėjų šalių kultūros, laikmečio normų, leidinio žanro ir kt. (*ibid.*, 3) – šiame darbe remiamasi būtent jo parengta paratekštų tipologija.

Paratekštų tipai ir funkcijos

Didžioji dalis paratekštų, anot Genette'o, yra tekstinio tipo (jie arba yra tekstas, arba kaip nors susiję su tekstu, pvz., *mise en pages* elementai), tačiau yra ir iliustracinio tipo (iliustracijos). Imantis nagrinėti paratekstus, pirmiausia, Genette'o dėmesys nukrypsta į **leidėjo peritekstus**. Tai – pirmieji paratekstai, su kuriais susiduria skaitytojai (viršelis, titulinis puslapis ir jų priedai), taip pat ir materialioji knygos konstrukcija (formato, popieriaus, šrifto ir kt. pasirinkimai), kuria rūpinasi maketuotojas ir spaustuvė, tačiau apsprendžia leidėjas, kuris galbūt pasitaria su autoriumi (*ibid.*, 16).

Kovala (1996, 127) teigia, kad **paratekstus galima skirti pagal jų paskirtį**. Jis išskiria „minimalųjį“⁴, komercinį, informatyvųjį ir iliustracinį paratekštų tipus.

Minimalus – tik būtini elementai: pavadinimas, autoriaus vardas ir pavardė, bei, kartais, kaina ant knygos galinio viršelio.

Komercinis – šio parateksto paskirtis – reklamuoti kitas to pat leidėjo knygas. Šio tipo paratekstas buvo pateikiamas daugiausiai ant knygos galinio viršelio, ar paskiausiųjų puslapių.

Informatyvusis – šio parateksto paskirtis – aprašyti ir kontekstualizuoti kūrinį, tai dažniausiai ilgi įvadai/sveikinamieji žodžiai, blurb'ai, komentarai.

³ angl. *liminal devices*, o tekste pateikiama fonetiškai adaptuotas žodis „prieomy“

⁴ angl. *Modest*, vertimas siūlomas šio Darbo autorės

Iliustracinis - šio parateksto paskirtis – kūrinių iliustruoti. Iliustracijos dažniausiai matomos ant viršutinio ar galinio viršelio, o kartais ir pačiame tekste.

Be šių paskirčių, Koval skiria ir **dvi makro-funkcijas**: skaitytoją paveikti ir informuoti, tai paratekstų autorių nuomone yra informacija, kuri skaitytojui padėtų geriau suprasti tekstą arba informacija skirta pritraukti galimiems skaitytojams (1996:135).

Kovala taip pat skiria ir **mikro-funkcijas** (identifikacija, metatekstinė funkcija, kūrinių priskyrimas vertybių sistemoms, bendros informacijos pateikimas, iliustravimas, nuoroda į skaitytoją, reklaminė, meninė ir teisinė/bibliografinė informacija) (*ibid.*, 134).

Taip pat minima, kad **vieni paratekstiniai elementai gali turėti tik vieną funkciją** (pvz. iliustracija ar publikacijos informacija), o **kai kurie gali turėti kelias funkcijas vienu metu** (pvz. įvada).

Šiame darbe remiamasi šia klasifikacija kaip pradžios tašku. Jei tyrimo metu randama naujų funkcijų, jos taip pat įtrauktos.

Paratekstų „skaitytojų“ tipai

Atlikę elementarią paiešką internete, rastume daug straipsnių bei apklausų su skirtingu skaitytojų tipų skaičiumi, kuriuose žadama išsiaiškinti, koks gi tavasis. Tačiau visuose juose kalbama tik apie knygos kaip tam tikro tipo istorijos skaitymą, tad tokia tipologija paratekstams vargiai pritaikoma. Visgi Genette'as teigia, kad, kadangi paratekstiniai elementai tekstams nėra visiškai ir vienodai privalomi, tad ir skaitytojai bei visuomenė nėra visiškai ir absoliučiai priversti skaityti, pavyzdžiui įvadą, net jei tokia pasirinkimo laisvė ir nėra naudinga jų autoriui (1997, 4). Verta paminėti ir tai, kad nemažai paratekstų gali būti skiriami **tam tikriems** skaitytojams, pavyzdžiui kritikams ar mokslininkams.

Kovala aprašo, kad skaitytojai nebūtinai priims tai, ką jiems bandoma pasakyti/parodyti paratekstais, ir patys geba mąstyti (1996, 141). Esti ir tokių skaitytojų, kurie viską skaitys kritiškai, bei tokių, kurie knygą skaitys paratekstus praleisdami. Taigi paratekstų poveikis priklausys nuo skaitymo būdo/skaitytojo tipo (angl. *mode of reading*).

Metodologija

Šio darbo **objektas** – paratekstai Ernesto Hemingway'aus kūrybos vertimo korpuse, tad surinkti ir ištirti visi rasti vertimai ir jų perleidimai. Tokį pasirinkimą lėmė noras apžvelgti kuo

daugiau įmanomų paratekstų variantų, susijusių su vienu autoriumi, jų tipus, panaudojimo dažnumą ir įvertinti paratekstų leidimuose kaitą per ilgesnį laiką.

Gerardo Genette'o veikalo „Paratexts“ (1997) įvade (p. 4) pateikiamas ganėtinai paprastas klausimynas, kuriuo remiantis galima nagrinėti paratekstus:

1. Nustatoma parateksto **vieta** (atsakant į klausimą „kur?“);
2. Nustatomi jo atsiradimo ir, jei reikia, dingimo **data** („kada?“);
3. Nustatoma, koku būdu, žodiniu ar koku nors kitoku, paratekstas **pateikiamas** („kaip?“);
4. Nustatoma parateksto **komunikacinė situacija** – kas adresantas (siuntėjas) ir kas adresatas (gavėjas) („Nuo ko?“ ir „kam skirta?“);
5. Nustatomos **funkcijos**, kurias siekiama parateksto žinute įgyvendinti („padaryti ką?“).

Paratekstų **vieta** privalomas aspektas – tik taip pavyksta nustatyti, ar jie peritekstai, ar epitekstai. Paratekstų vietos suvokimui palengvinti trumpai paaiškinsiu, kaip darbe skaičiuojami puslapiai: išoriniai (dažnai kietieji) viršeliai (Genette'o vadinami 1 ir 4) neskaičiuojami – jie čia vadinami tiesiog išoriniais viršeliais (0 psl.); įklija skaičiuojama kaip 1-2 psl., dažniausiai ji tuščia, arba, pagal Genette'ą, „nebyli“ (1-2 psl.); pustitulinis lapas – čia kaip pirmasis vidinis viršelis (3 psl.); sekantys puslapiai (Genette'o įvardijami kaip „ketvirtas ir šeštas puslapiai“) toliau vadinami vidiniais viršeliais ir numeruojami (4, 5, 6 psl. ir t.t.) – jei kalbama apie knygos gale esančius vidinius viršelius, jie įvardijami „galiniais vidiniais viršeliais“.

Kalbant apie **datas**, dažniausiai paratekstai atsiranda kartu su tekstu, t. y. tais pat metais, o atspirties tašku laikomas pats pirmasis leidimas (Genette'ui – tai būtent **originalaus** teksto leidimas, o šio darbo atveju atsižvelgiama į pirmuosius vertimų leidimus), verta skirti ir autoriaus gyvenimo metais leistus paratekstus (angl. *antihumous*) ir atsiradusius po jo mirties (angl. *posthumous*), tačiau paratekstai gali būti tiek *antihumous*, tiek *posthumous*, jei jie išleidžiami su tekstu jau po autoriaus mirties (*ibid.*, 6).

Dažniausiai, anot Genette'o, paratekstai būna **pateikiami** tekstiniu ar žodiniu pavidalu, tačiau jie būna ir ikoniško pagrindo (ilustracijos), materialaus pagrindo (tipografiniai pasirinkimai leidybos proceso metu), faktiniai (netiesioginės detalės, kurių vien tik žinojimas kontekstualizuoja knygą – autoriaus ir kūrinio kontekstai) (*ibid.*, 7-8).

Parateksto **komunikacinės situacijos** (pragmatinė charakteristika) – parateksto žinutės siuntėjas nebūtinai bus ir žinutės kūrėjas, tad siuntėją čia apibrėžia numanoma atribucija ir atsakomybės prisiėmimas (*ibid.*, 8). Dažniausiai siuntėjas būna pats autorius (arba leidėjas), o kartais

įvadą gali parašyti ir trečioji šalis (*ibid.*, 8-9). Iš esmės, pagrindiniu adresatu galima laikyti „publiką“⁵ (tačiau leidinį paimti į rankas iš esmės gali visa žmonija) (*ibid.*).

Visgi kai kurie paratekstai būna skiriami tik knygos skaitytojams, tik kritikams ar knygų pardavėjams (*viešieji paratekstai*). *Privatieji paratekstai*, žodžiu ar raštu, skiriami tiems, kurie, vieši asmenys ar ne, neturėtų viešai apie tokias žinias kalbėti. Patys privačiausi autoriaus adresuojami sau pačiam (angl. *intimate paratext*). Paratekstaish nelaideytini elementai, jei už juos atsakomybės neprisiima jų autorius ar bent vienas jo bendražygių, tačiau atsakomybės lygis gali svyruoti (*ibid.*, 9). Pasitelkiamos tokios kategorijos: oficialusis, neoficialusis ar semioficialusis paratekstai.

Į oficialiųjų paratekstų grupę patenka tokios žinutės, kurioms viešai/atvirai pritaria autorius, leidėjas ar abu – tokios žinutės, už kurias autorius ar leidėjas negali išvengti atsakomybės. Tai visi *antihumous* peritekstuose atsirandantys elementai – pavadinimas ar originalus įvadas, taip pat ir komentarai parašyti autoriaus, už kuriuos jis visiškai atsakingas (*ibid.*, 10).

Neoficialiaisiais ar semioficialiaisiais laikytini dauguma autorinių epitekstų, tokių kaip interviu, pokalbiai ar išsikalbėjimai, kuriuos autorius iš esmės gali paneigti sakąs, kad buvo suprastas ne taip ar kad tai nebuvo skirta viešumai (*ibid.*). Ypač neoficialūs yra tie paratekstiniai elementai, kuriuos autorius leidžia ar prašo kokios nors trečiosios šalies pasakyti ar parašyti – tokie elementai suteikia autoriui neginčytiną pranašumą, kadangi kai kada svarbu, kad tam tikri elementai taptų žinomi, be oficialaus autoriaus pasakymo (*ibid.*).

Taip pat svarbu paminėti ir paratekstiniais elementais perduodamų žinučių iliustracinę galią (angl. *illocutionary force*). Paratekstu gali būti perduodama tiesioginė informacija, tokia kaip autoriaus vardas ar kūrinio leidimo metai, leidžiantys įžvelgti autoriaus ar leidėjo interpretaciją ar intenciją (*ibid.*, 11). Tokia yra pagrindinė daugumos įvadų ar žanro indikacijų funkcija. Pavyzdžiui, jei leidinys vadinamas romanu, tai nėra tik teiginys, jog tai yra būtent romanas, kadangi to kontroliuoti neįmanoma, tokia indikacija prašoma į kūrinį įžvelgti kaip į romaną (*ibid.*, 10). Tokia galia laikytini 1) autoriaus pasirinkimas leisti knygą tik pseudonimu (pvz. tik „Stendalis“ vietoj viso vardo ir pavardės – tai pasirinkimas); 2) taip pat ji gali būti reiškiamas kaip numanomas pasižadėjimas ar netgi savotiška „grėsmė“ (pvz. rašant tokiais žanrais, kaip autobiografijos, istorinio ar memuaro, tai pat paprasčiausiai nurodant, jog rašomas primas(-is) tomas); 3) suteikti kokią nors leidimą ar patarimų, o gal netgi preskriptyviai nurodyti kaip turima interpretuoti kūrinį (pvz., „šią knygą turite skaityti kaip...“ ar „galite praleisti (ši bei tą)“). Taip nurodomas *imperatyvus parateksto potencialas*. Kai kurie paratekstiniai elementai turi ir vadinamąją „parodomąją“ galią (angl. *performative power*)

⁵ „Publika“ gali būti suprantama tiesiogiai – paratekstai skiriami (tačiau nebūtinai pasiekia) visiems paprastiems žmonėms (interviu ar pavadinimo atveju). Kiti paratekstiniai elementai adresuojami (tačiau taip pat nebūtinai pasiekia) tik to konkretaus teksto skaitytojams (tokie dažniausiai būna įvadai). (*ibid.*, 9)

– tai yra galia parodyti, tai ką jie aprašo. Tai taikytina dedikacijoms (pvz., „skiriama ...“) ir inskripcijoms (pvz., ranka rašyta žinutė, kam knyga skiriama, kokia proga ir kt.) – dedikavimas ar inskripcija yra tiesiog išspausdintas ar užrašytas knygos skyrimas kažkam, „kaip pasakyta taip ir padaryta“ (*ibid.*, 11-12).

Funkcinis paratekstų aspektas yra esminis, nes (išskyrus pavienes išimtis) paratekstai yra absoliučiai heterogeniški, pagalbiniai ir skirti tarnauti ne patys sau, o kūrinio tekstui (*ibid.*, 12). Kad ir kaip jis būtų suformuotas ir pateiktas, paratekstinis elementas visada yra pavaldus „savo“ tekstui, o toks funkcionalumas lemia jo patrauklumo ir egzistavimo esmę (*ibid.*). Priešingai nei anksčiau minėti vietos, laiko, pateikimo ir komunikacinės situacijos aspektai, funkcinis aspektas negali būti apibrėžtas teoriškai – atmetimo būdu, kai galimas tik vienas pasirinkimas, kaip minėtiems aspektams, paratekstams funkcijos priskirti nepavyks, kadangi vienas paratekstas gali turėti vieną arba keletą funkcijų tuo pat metu, priklausomai nuo jo tipo ir tam tipui pasitelkti galimų funkcijų repertuaro (pvz.: pavadinimas turi savo priskirtinas funkcijas, dedikacija – savo, įvadas taip pat turi savitas, tik jam būdingas funkcijas ir t. t.) (*ibid.*). Tai reiškia, kad kiekvienas paratekstas turi savitas funkcijas, kurias nagrinėti reikia atsižvelgiant į kiekvieną atvejį (*ibid.*, 13). Genette’as pataria, kad šitoje kakofonijoje skirti galima tik tam tikrus funkcinis (angl. *functional types*) tipus, atsižvelgiant į dažniausiai pasikartojančias žinutes/tematiką, kadangi, jo nuomone, paratekstų plotmėje, dėl ganėtinai „suvaržyto“ diskurso, autoriai kuria mažiau inovacijų nei jie įsivaizduoja kurią (*ibid.*). Anot autoriaus, paratekstinių elementų be galo subtiliai sudėtingo poveikio apibrėžti tiksliai neįmanoma (*ibid.*, 13), tad tyrimo rezultatai bus savitesni nei autoriaus veikalas.

Darbe pasitelkiami kiekybinis, kokybinis, diachroninis ir aprašomasis metodai. Kiekybinis metodas naudojamas paratekstams suskaičiuoti, kokybinis metodas naudojamas jų diachroninei analizei (raida skirtingais laikmečiais), o aprašomasis metodas naudojamas išgryninti ir aptarti skirtumams tarp kiekvieno turimo vertimo leidimo.

Tyrimo problematika

Pratekstai – ne pats vertimas, tik būdas jam pristatyti. Analizuojant tik vertimų paratekstus, reikia būt atsargiam, nes tiriamas tik vertimo pateikimas, o ne pats verstinis tekstas (Tahir Gürçağlar, 2011).

Prieš sisteminant duomenis, reikėtų atsižvelgti į tam tikrus faktus. Kadangi tiriami visi Hemingway’aus vertimų į lietuvių kalbą (pradėta leisti nuo 1960 m.) paratekstai, nemaža dalis knygų buvo iš bibliotekų. Ne visos knygos po tiek laiko ir intensyvaus vartojimo yra gerai išsilaikiusios, tad kartais teko pasiremti tuo, ką įmanoma surasti internete (pvz., bukinistų pardavimo puslapiuose, jei

bibliotekose gerai išsilaikiusių knygų nėra). Taip pat verta paminėti, kad, galbūt, dėl to, kad knygos išleistos gana seniai, kai kurios detalės gali būti apsitrynę arba visiškai prarastos, pavyzdžiui – knygų apvalkalai (angl. *dust jackets*).

Minėtina, kad kai kurie čia tiriami leidimai tikrai turėjo apvalkalus (pvz., „Fiesta“; „Turėti ir neturėti“; „Kam skambina varpai“), tačiau retas iš jų teišlikęs, o bibliotekose didžioji dalis tokių seno leidimo knygų savo apvalkalų jau yra netekę. Šitą problemą pastebėjau, kai bukinistų puslapyje ieškojau kur galėčiau įsigyti vieną leidimą, kurio bibliotekoje neradau (Mokinio skaitinių serijos „Fiesta“).

Taip pat verta paminėti ir tai, kad kintant leidybos normoms, kai kuri informacija pateikiama nepilna/klaidinga, pavyzdžiui, „Kilimandžaro sniegynų“ pirmojo leidimo šaltinis nurodomas be faktinės informacijos, tokios kaip, pavyzdžiui, leidykla, leidimo metai, miestas ar šaltinio tikslus pavadinimas originalo kalba.

Dar vienas minėtinas faktas – sunkumai tiriant jungtinius leidinius. Kaip juos skaičiuoti? Kaip vieną vienetą, nes dvi knygos atsidūrė viename fiziniame leidinyje ar kaip dvi knygas ir informaciją minėti du kartus? Pasirinkta skaičiuoti vieną fizinį leidimą kaip vieną vienetą, kadangi be jungtinių leidinių korpuse yra ir rinktinių, kuriose įtrauktas ir Hemingway’us, tačiau ten pateikiami ne tik jo kūriniai.

Paskutinis minėtinas dalykas tas, kad bet koks paratekstinių elementų vertinimas yra absoliučiai subjektyvus jų vertintojui – kyla iš jo gyvenimiškos patirties suvokimų, jį supančios kultūros, potyrių ir kt., o čia ir glūdi recepcijos aspektas.

Hemingway’aus bibliografija

Hemingway’aus vertimų Lietuvoje laiko juosta

Lietuvoje iš viso išleistos 37 Hemingway’aus knygos. Bent po vieną Hemingway’aus kūrinį išleido 10 leidyklų: „Valstybinė grožinės literatūros leidykla“ (2); „Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla“ (1); „Valstybinis leidybos centras“ (2); „Šviesa“ (1); UAB „Gamta“ (1); „Alma Littera“ (1); „Tyto Alba“ (1); „Baltos lankos“ (4); „Žaltvykslė“ (8); „Vaga“ (16). Daugiausiai išleidusi – leidykla „Vaga“, išleido net 16 knygų (žr. 3 lentelę Priede), iš jų šešios – „E. Hemingway’aus kolekcijos“ serijoje (1977; 1977; 1979; 1980; 1981; 1982).

Pirmasis ir paskutinis Lietuvoje **išleistas** Ernesto Hemingway’aus kūrinys buvo „Senis ir jūra“, pirmą kartą išleistas 1960 m., o paskutinįjį – 2018 m. (beveik visi vertimai Romualdo Lankausko, išskyrus „Žaltvykslės“ išleistus „Mokinio skaitinių“ serijos „Senis ir jūra“ leidimus – jie

Jerónimo Brazaičio). Tad bendras įvairių autoriaus knygų leidimo laikotarpis – 58 metai (nemažai žymių autoriaus kūrinių, tokių kaip „*Death in the Afternoon*“ Lietuvoje dar neišversti ir neišleisti). Per beveik šešiasdešimt metų trukusį leidybos periodą Lietuvoje įvyko nemažai reikšmingų įvykių.

Minėtuosius 58 leidimo metus galima suskirstyti į du periodus. Pirmasis skirtinas leidybos laiko juostos periodas – sovietmetis (1960-1990). Šis truko net 30 iš 58 metų. Per šį laiką išleista 19 leidimų su įvairiais autoriaus kūriniais.

Viena žymesnių šio periodo ypatybių – vertėjų ir kūrybinės komandos vardų žymėjimas tik inicialais. Kaip pavyzdį galima paminėti Povilo Gasiulio vertimo autorystės užrašymą – iki pat 1977 m. jungtinio „Fiesta“ ir „Atsisveikinimas su ginklais“ romanų leidimo, vertėjo vardas buvo nurodomas tik kaip „P. Gasiulis“ (1967 m.), o štai pastarajame leidime jau užrašomas visas vertėjo vardas. Tai liudija sovietinės rašybos normos kitimą.

Antrasis skirtinas periodas 1991-2018 m. Per šį laikotarpį išleista 20 leidinių su Hemingway'aus kūriniais. Daugiausiai, net 10 kūrinių išleista XXI a. 1-ajame dešimtmetyje (žr. 4 lentelę Priede). Be viso autoriaus / vertėjų vardo ir pavardės pateikimo, čia minėtina ir tai, kad kartais 4-ame išoriniame viršelyje pateikiamos kūrinio anotacijos ir/arba trumpas autoriaus kontekstas, kas sovietmečiu čia pateikiama nebuvo (trumpas – sakinio ar dviejų – aprašas, jei ir buvo teikiamas, tai tik paskutiniame vidiniame viršelyje).

Per abu periodus išleista beveik tiek pat leidinių (tik vienu daugiau išleista atgavus nepriklausomybę) – Hemingway'us po sovietmečio jau buvo tapęs literatūrinio kanono dalimi ir todėl jo kūriniai (ypač tie, kurie skaitomi mokyklose) buvo toliau perleidžiami. Ir nors egzistuoja ne vienas dar nė karto neverstas autoriaus kūrinys, galimai, verčiami jie ir nebus, kadangi šiais laikais Ernesto Hemingway'aus kūryba jau nebemadinga – neretas skaitytojas iki trisdešimties metų amžiaus prisipažįsta apie Hemingway'ų tik girdėjęs, tačiau niekad neskaitęs. Tai neturėtų stebinti, nes Hemingway'us nebėra ir privalomos literatūros sąrašuose mokiniams (2014-2023 m. m. sąraše jo nebuvo, o štai 2023 m.⁶ jau pateikiamas kaip vienas iš pasirenkamųjų autorių, tačiau kaip rekomenduotinas kūrinys anksčiau buvo pateikiamas tik „Senis ir jūra“, dabar kaip pasirinktinis pateikiamas ir pastarasis, ir „Atsisveikinimas su ginklais“). Vertas dėmesio dalykas: „Privalomas neprivalomų knygų sąrašas“⁷, skatinantis moksleivius domėtis literatūra už privalomojo standartizuoto sąrašo ribų, kuriame jį parengęs mokytojas įtraukė daug įvairių pasaulio autorių.

⁶Žr. https://emokykla.lt/upload/EMOKYKLA/BP/2022-10-10/13_Lietuvi%C5%B3%20kalba%20ir%20literat%C5%ABra_%C4%AEKELTA%2023-02-27.pdf [žiūrėta 2025-01-14]

⁷Žr. <https://vilniausgalerija.lt/2021/01/01/mokytojas-sudare-savo-knygu-sarasa-mokinams-bet-tiks-irsuaugusiems-rinkites-is-90-kuriniu/> [žiūrėta 2025-01-14]

Minėtina ir tai, kad knygoje „Komunistinio auklėjimo pagrindai“ moksleivių skaitymas ir grožinės literatūros „išmanymas“ taip pat buvo akcentuojamas kaip „galinga idėjinio, moralinio ir estetinio liaudies auklėjimo priemonė“ (1964, 283), tačiau „tinkama“ „socialistinė tikrovė“ turi būti vaizduojama „teisingai, aiškiai ir įtikinamai“, o bendrą „estetinio auklėjimo kryptį“ ir „estetinio auklėjimo komunistinį idėjinį kryptingumą mokyklose“ nustato „partijos politika“ (*ibid.*, 284). Apie literatūros atranką sovietmečiu plačiau rašoma knygos „Vertimas ir cenzūra sovietinės ideologijos sąlygomis. Lietuva, 1940–1990“ (2024) V skyriuje, kur teigiama, kad daugiausia renkamosi versti ir leisti autorius pirmiausia „nepavojingus sovietinei sistemai“ (Maskaliūnienė, Mankauskienė 2024, 227).

Vertimai į lietuvių kalbą

Hemingway'aus lietuviškų vertimų korpusą surinko Marija Aušrinė Povilionienė ir jų lentelė pateikiama Visuotinės Lietuvių enciklopedijos straipsnio apačioje⁸, tačiau ten pateikiami ne visi leidiniai, į kuriuos autorius įtrauktas (nenurodoma nei vieno jungtinio leidinio, kaip, pavyzdžiui „Amerikiečių novelės“, kur yra išspausdinta Hemingway'aus apysakų – pateikiami tik stambiųjų autoriaus kūrinių pavadinimai, vertėjai, pirmo ir paskutinio leidimo metai, ir skaičius, kiek iš viso jų išleista). Tad ir pati lentelė ne itin išsami. Su autoriaus kūrinių sąrašu originalo kalba susipažinusiems plačiau iškart pasidarys aišku, kad visų išleistų autoriaus kūrinių vertimų į lietuvių kalbą dar neturime. Trumpai pristatysiu tiriamą vertimų korpusą (autoriaus bibliografiją žr. 1 priede):

„*Senis ir jūra*“ (*The Old Man and the Sea – apysaka, 1952*). Pirmąkart išleista 1960 m., perleista net 11 kartų. Paskutinysis leidimas (tiek kūrinio, tiek ir Hemingway'aus knygų apskritai) – 2018 m. Devynias iš jų vertė Romualdas Lankauskas, 2 – Jeronimas Brazaitis.

„*Atsisveikinimas su ginklais*“ (*A Farewell to Arms - 1929*). Pirmąkart lietuvių kalba išleistas 1962 m., perleistas 3 kartus. Paskutinįjį kartą išleistas 1977 m. Vertė Romualdas Lankauskas ir Gabrielė Bekerytė.

„*Žaliosios Afrikos kalvos*“ (*The Green Hills of Africa - 1935*). Pirmąkart išleistas 1964 m., perleistas 2 kartus. Paskutinįjį kartą išleistas 1979 m. Vertė Romualdas Lankauskas.

„*Kilimandžaro sniegynai*“ (*The Snows of Kilimanjaro – 1936, short story in “Esquire”*). Pirmąkart išleistas 1966 m., perleistas du kartus. Paskutinįjį kartą išleistas 1977 m. Vertė Lilija Vanagienė, Aleksandra Dantaitė ir, kaip rašoma VLE, „kiti“. Atsivertus pirmąjį leidimą, visi vertimų autoriai nurodomi ant sekančios antro vidinio viršelio lapo pusės (A. Dantaitė, R. Lankauskas, L. Vanagienė, G. Zolubienė).

⁸ Žr. <https://www.vle.lt/straipsnis/ernest-hemingway/> [žiūrėta 2025-01-17]

„*Fiesta (Saulė taipgi teka)*“ (*The Sun Also Rises*). Pirmąkart išleistas 1967 m., perleistas 5 kartus. Paskutinįjį kartą išleistas 2006 m. Vertė Povilas Gasiulis.

„*Turėti ir neturėti*“ (*To Have and Have Not - 1937*). Pirmąkart išleistas 1968 m., perleistas 3 kartus. Paskutinįjį kartą išleistas 2006 m. Vertė Gražina Zolubienė.

„*Anapus upės, medžių ūksmėje*“ (*Across the River and into the Trees - 1950*). Pirmąkart išleistas 1971 m., perleistas 3 kartus. Paskutinįjį kartą išleistas 2006 m. Vertė Silvija Lomsargytė-Pukienė.

„*Kam skambina varpai*“ (*For Whom the Bell Tolls - 1940*). Pirmąkart išleistas 1972 m., perleistas 6 kartus. Paskutinįjį kartą išleistas 2015 m. Vertė Povilas Gasiulis.

„*Salos vandenynė*“ (*Islands in the Stream - 1970*). Pirmąkart išleistas 1982 m., leistas 2 kartus. Paskutinįjį kartą išleistas 2006 m. Vertė Povilas Gasiulis.

„*Pavojinga vasara*“ (*The Dangerous Summer - 1985*). Išleistas 1993 m., neperleistas. Vertė Evelina Gužauskytė.

„*Šventė, kuri visada su tavimi*“ (*A Moveable Feast - 1964*). Išleistas 1994 m., neperleistas. Vertė Kristina Miliūnienė

„Amerikiečių novelės“ rinkinys, apsakymai „Peteliškė ir tankas“, „Kažkas baigėsi“, „Mano tėtušis“ („*The Butterfly and the Tank*“ – 1938⁹; „*Something Ended*“¹⁰ – 1925¹¹; „*My Old Man*“ – 1923¹²). Išleistas 1980 m., neperleistas. Vertė Gražina Zolubienė.

„Amerikiečių novelės“ rinkinys, apsakymas „Gerojo liūto pasakėčia“ (Pavadinimas leidinyje nepateikiamas – *The Good Lion* – 1950¹³). Išleistas 1993 m., neperleistas. Vertė ir sudarė Povilas Gaučys.

⁹ Žr. <https://classic.esquire.com/article/1938/12/1/the-butterfly-and-the-tank> [žiūrėta 2025-04-08].

¹⁰ Čia pateikiamas klaidingas pavadinimas – nurodoma, kad apsakymas paimtas iš „The Essential Hemingway“, 1965. Tačiau tokiais metais leistos rinktinės tokiu pavadinimu nėra, o ir apsakymas iš tiesų vadinasi „The End of Something“. „Progress“ leidyklos leistoje rinktinėje toks apsakymas yra ir jis pateikiamas teisingu pavadinimu.

¹¹ Žr. <https://americanliterature.com/author/ernest-hemingway/short-story/the-end-of-something/> [žiūrėta 2025-04-08].

¹² Žr. <https://www.gutenberg.org/cache/epub/59603/pg59603-images.html> [žiūrėta 2025-04-08].

¹³ Žr. <https://www.raptisrarebooks.com/product/the-good-lion-ernest-hemingway-first-edition/> [žiūrėta 2025-04-07].

Paratekstų (peritekstų) raida: Hemingway'aus pristatymas lietuvių skaitytojams

Leidėjo peritekstai

Šie peritekstai yra tiesioginė ir pagrindinė, tačiau ne vienintelė, leidėjo ar visos leidyklos atsakomybė (Genette 1997, 16). Tai yra pirmieji paratekstai, su kuriais susiduria skaitytojai (viršelis, titulinis puslapis ir jų priedai), taip pat ir materialioji knygos konstrukcija (formato, popieriaus, šrifto ir kt. pasirinkimai), kuria rūpinasi maketuotojas ir spaustuvė, tačiau apsprendžia leidėjas, kuris galbūt pasitaria su autoriumi (*ibid.*). Nors visa tai knygotyros ir poligrafijos mokslų srities dalykai, tiriant paratekstus, svarbu atsižvelgti ir į juos, kadangi jų išvaizda ir poveikis turi paratekstinės reikšmės (*ibid.*) Pirmiausia dėmesys kreipiamas į **knygos formatą** – šio aspekto svarba priklauso nuo tiriamų knygų (tam tikrais periodais, anot Genette'o (1997, 17-18), formatas reiškė daugiau nei tik skaičius), ypač leidžiant knygų **serijas**, kurios neretai leidžiamos vienodu formatu, o tai serijai suteikia paratekstinės svarbos.

Formatai

Formatas iš esmės nurodo du dalykus: 1) tai knygos „puslapių“ išdėstymas (pvz., ar tai yra pavieniai vienodo dydžio puslapiai, ar lapas yra lenkiamas (panašiai iliustruoja *Zine* ¹⁴ gamybos procesas – tai, ką daro leidyklos, daugmaž padaroma ir rankomis), taip sudarydamas du puslapius, net jei vienas jų lieka tuščias); 2) originalaus lapo dydis, nusakytas vandenženkliais (autorius kaip pavyzdį pateikia vandenženklis, paminėtas Honoré de Balzako „Prarastos iliuzijos“ romane „*Coquille*“ (kriauklelė), „*Raisin*“ (vynuogės), „*Jésus*“, nusakančius būsimų puslapių dydį) (*ibid.*, 17) arba, mūsų atveju, numeriu (pvz., „Spaudos popierius nr.2“^{*15}) ar tam tikrais išmatavimais, nurodytais skaičiais (pvz., mūsų atveju – „Formatas 84X108^{1/32}”^{*} – **šis dažniausias, juo pažymėtos net 11 iš 19 knygų, kuriose formatas apskritai nurodomas**).

Toliau rašydamas apie puslapių lenkimą, Genette'as teigia, kad XVIII a. knygos pirmiausia būdavo leidžiamos mažesniu formatu (daugiau lenkimų), o tik vėliau (leidžiant autoriaus darbų rinkinius) ar kokiam nors darbui tapus „svarbiu/nusipelnusiu“ šis išleidžiamas didesniu formatu (mažiau lenkimų)(*ibid.*, 17-18).

¹⁴ Jade Levin, “How To Make Your Own Zine” <https://www.penguinrandomhouse.com/articles/how-to-make-your-own-zine/> [žiūrėta 2025-05-05]

¹⁵ Žvaigždute (*) pažymėti pavyzdžiai iš 1997 m. „Vagos“ išleisto Ernesto Hemingway'aus dvigubo „Fiesta (Saulė taipgi teka...)“ bei „Atsisveikinimas su ginklais“ leidimo.

Vėliau tokia XIX a. leidyboje nusistovėjusi norma pakito – vidutinio dydžio formatu buvo leidžiama „rimta literatūra“ (knygos kietais viršeliais), o mažesniu formatu (pvz., vadinamieji kišeniniai leidiniai) imta leisti pigius populiariosios literatūros kūrinius. Kadangi net ir kai kurie „rimtos“ literatūros leidimai sulaukdavo komercinės sėkmės, jie irgi galėdavo būti išleidžiami mažesniu, „*pocket edition*“ (minkštais viršeliais) formatu patogesniai skaitymui laisvalaikio (*ibid.*, 18). Tokie formato įvairavimai leidyboje leido pastebėti ir jų paratekstinę svarbą, kur net ir minėtojo „*pocket edition*“ formato leidimas galėjo perduoti kūrinio „populiarumą“ ar jo priėmimą į klasikos gretas (*ibid.*, 18).

Modernus, daugiausia skaičiais išreiškiamas žodis „formatas“ jau nebėra taip persmelktas paratekstualumo (*ibid.* 18-19). „Rimtųjų“ leidimų formatas tapo standartizuotas ar stereotipinis (vidutiniai XIX a. formatai), varijuodavęs tik priklausomai nuo leidyklos ar knygų serijos, beveik nieko paratekstine prasme nebeperduodamas, kadangi per paskutiniuosius kelis dešimtmečius leidėjai įniko leisti numanomus „bestselerius“ didesniu formatu (*ibid.*, 19). Taip pat žodis formatas neteko bet kokio ryšio su popieriaus lankstymu (apie tai retas bežino)(*ibid.*).

Grįžtant prie minėtojo „*pocket edition*“, anksčiau tai reiškė tik už mažus kaštus perleistą senesnę ar naują kūrinių, kuris jau tapęs populiarius – būtent taip „klasikiniais“ tituluoti kūriniai tapdavo prieinami ir skleisdė „kultūrą“ (*ibid.*, 20). Vėliau „*pocket*“ imti leisti „universiteto“ publikai (*ibid.*, 21). Šiomis dienomis, „*pocket edition*“ nebereikia formato, nors vis dar reiškia (įvairiausių knygų) „seriją“, kurioje pasirodo nuo populiariausių iki labiausiai „pasižymėjusių“ kūrinių (*ibid.*). Anot, Genette'o, tai lemia dvi priežastys: 1) ekonominė: (nepastovus ir kartais iliuzinis) geros kainos užtikrinimas; 2) Kultūrinė (ir paratekstinė): kūrinių „prikėlimas naujam gyvenimui“ ar, kitaip tariant, perleidimai. Genette'as taip pat teigia, kad būtent „*pocket edition*“ dar ilgai reikš kūrinio kanonizavimą, o vien tai reiškia, kad šis formatas tampa savotišku paratekstiniu elementu (*ibid.*, 21-22). Nors galima būtų teigti, kad tikro Hemingway'aus „*pocket edition*“ vertimo lietuvių kalba neturime, turime šį tą panašaus – tai „Žaltvykslės“ „Mokinio bibliotekos“ ir „Kolekcija“ leidinių serijos.

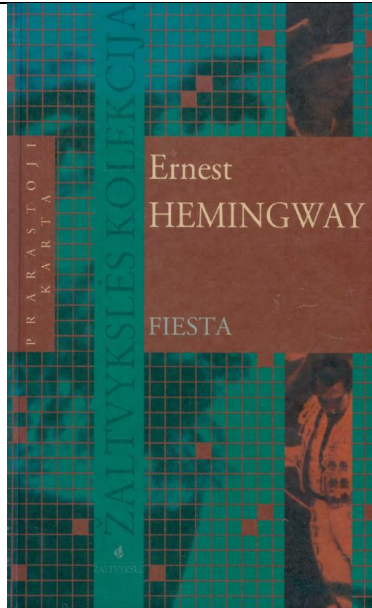
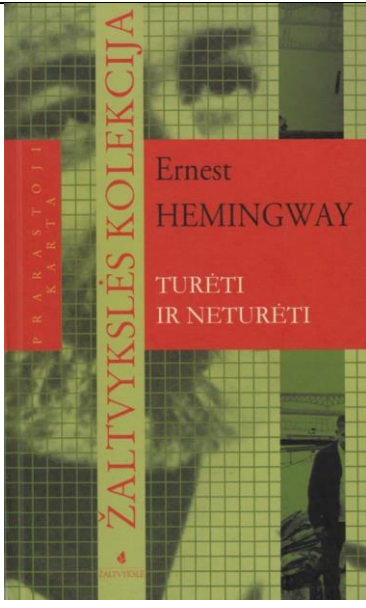
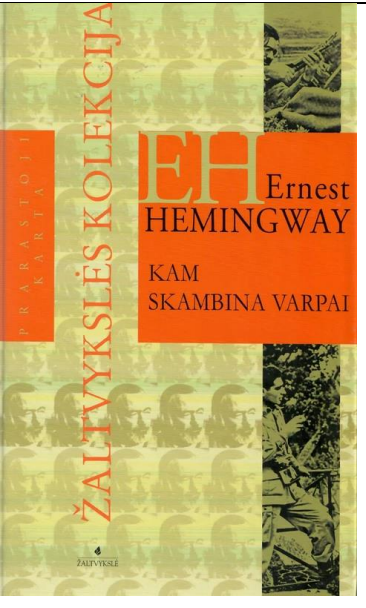
Serijos

Laikui bėgant, žodis „serija“ pakeitė reikšmę: anksčiau reiškęs formatą, dabar jau reiškia tai, kad knygos grupuojamos serijomis (*ibid.*, 22) (anksčiau minėtoji „Žaltvykslės“ kolekcija, bibliotekos archyve¹⁶ taip pat pateikiama kaip serija, tačiau serija „Prarastoji karta“ neišskiriama. Vis dėlto knygas, pažymėtas „prarastoji karta“, galima laikyti tam tikra serija, kaip ir seriją „Kietasis

¹⁶ Žr. <https://ibiblioteka.lt/metis/publication/C1B0000513523?q=h21trse1f> [žiūrėta 2025-05-11]

detektyvas“ ar „Realistinis romanas“. Serijų leidimu didieji leidėjai siekia parodyti ir kontroliuoti savo veiklos įvairinimą (*ibid.*).

Kita vertus, pradėjus leisti kokią nors populiarią seriją didelė tikimybė, kad skaitytojai pirs visą serijos knygas, kad turėtų visą komplektą. Sovietmečiu įsigijus pirmą serijos knygą, pirkėjas gaudavo kvitą, kuriame būdavo pažymėta, kad turi teisę įsigyti ir kitas serijos knygas arba knygos dalis (Maskaliūnienė, Tatolytė 2024, 204). Vien faktas, kad kūrinys priklauso kokiai nors serijai, leidžia skaitytojui šiek tiek susipažinti su galimu būsimo skaitinio turiniu ar žanru (*ibid.*) – grįžtant prie „Žaltvykslės“ atvejo, kairioje pirmojo viršelio pusėje nurodoma, kad Hemingway’aus kūriniai priklauso „prarastosios kartos“ serijai (žr. 1 lentelė). Nors aiškių duomenų apie „Žaltvykslės“ kolekcijos sandarą surasti nepavyko (tik kolekcijos leidinių pardavimo ar mainymo skelbimai šen bei ten, o pati leidykla, remiantis rekvizitų duomenimis, bankrutavusi dar 2011 m.¹⁷ – tad internete apie visą kolekcijos sandarą duomenų nėra, o pačiose knygose niekur, išskyrus pirmame ir ketvirtame viršeliuose, niekaip neindikuojama, kad leidinys – kolekcijos dalis).

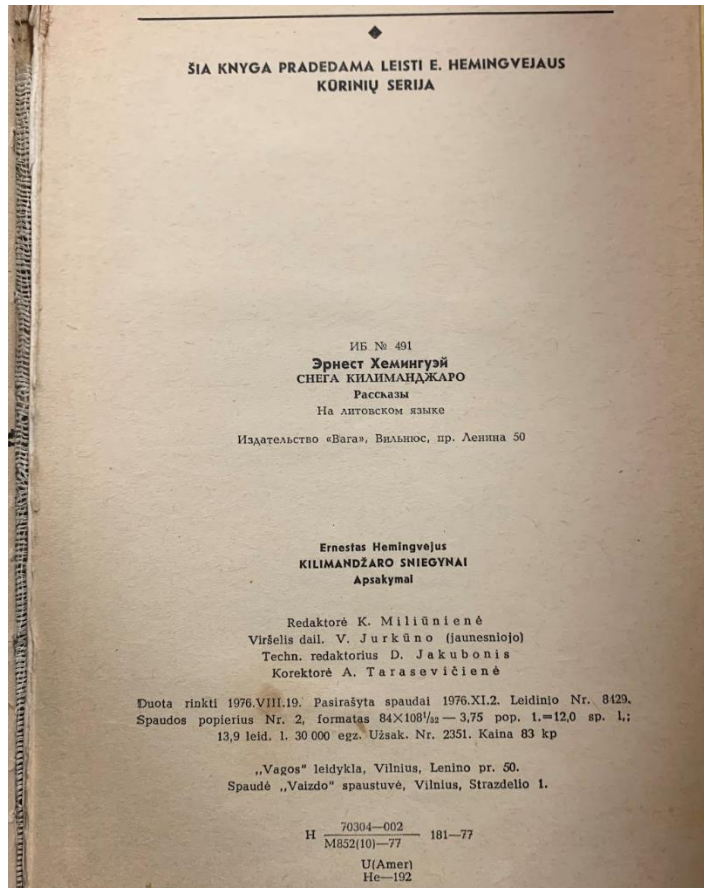
1 pav. „Fiesta“	2 pav. „turėti ir neturėti“	3 pav. „Kam skambina varpai“
		

1 lentelė, „Žaltvykslės“ kolekcijos, „prarastosios kartos“ grupėje išleisti „Fiesta“ (2006); „Turėti ir neturėti“ (2006), „Kam skambina varpai“ (2007).

Toliau kalbant apie serijas, taip pat verta paminėti ir leidyklos „Vaga“ leistą Ernesto Hemingway’aus kolekciją (apie šią duomenų taip pat nerasta). Peržvelgus keletą panašiu stiliumi parengtų leidimų pastebėta, kad 1977 m. „Kilimandžaro sniegynų“ leidimo 3 (galiniame) viršelyje

¹⁷ Žr. https://rekvizitai.vz.lt/imone/zaltvyksle_leidykla/ [žiūrėta 2025-01-30]

yra įrašas „Šia knyga pradedama leisti E. Hemingvėjaus kūrybių serija“ (žr. 4 pav.) – vadinasi, tai visgi kolekcinis leidinys (serija baigiasi pirmuoju „Salos vandenyne“ lietuvišku leidimu). Minėtina ji dar ir dėl to, kad visą kolekciją jungia tik bendras, panašaus braižo stilius, daugiau jokių indikacijų, kad tai – serija (išskyrus „Kilimandžaro sniegynų“ antrajame leidime (1977) esančią žymą, kad pradedama leisti kolekcija ar „Atsisveikinimo su ginklais“ (1970) 3-ame viršelyje išspausdintą nedidelį sąrašą, ką leidykla jau išleidusi – nėra).

4 pav., 1977 m. „Kilimandžaro sniegynų“ antrasis leidimas.

Taigi kolekcijos sudarymas ir leidimas gali būti ne tik paprastas, bet ir strategiškas leidėjo pasirinkimas (*ibid.*, 23). Akivaizdu, kad leidžiant E. Hemingway'aus knygas su autoriumi nebuvo tariamasi ne tik todėl, kad sovietiniais metais respublikinės leidyklos negalėjo tartis su vadinamųjų kapitalistinių šalių autoriumi (Maskaliūnienė, Tatolytė, 2024), bet ir todėl, kad tik vienos knygos vertimas („Senis ir jūra“, 1960 m.,) yra pasiekęs skaitytojus autoriui tebesant gyvam, visi kiti vertimai išleisti jau autoriui mirus. Tai reiškia, kad kaip leidykla leis autoriaus kūrybius, tiesiogiai su autoriumi konsultuotasi nebuvo. Trumpai tariant, kad knyga taptų „*pocket edition*“ (šiuo atveju serijos) klubo nare, svarbus ne jos formatas, o tai, ar ji atitinka klubo kriterijus (Genette 1997, 21).

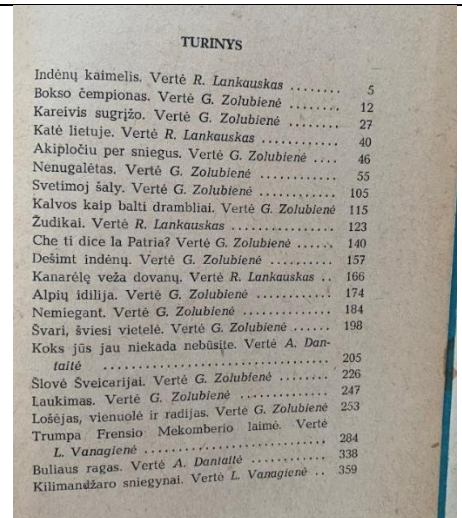
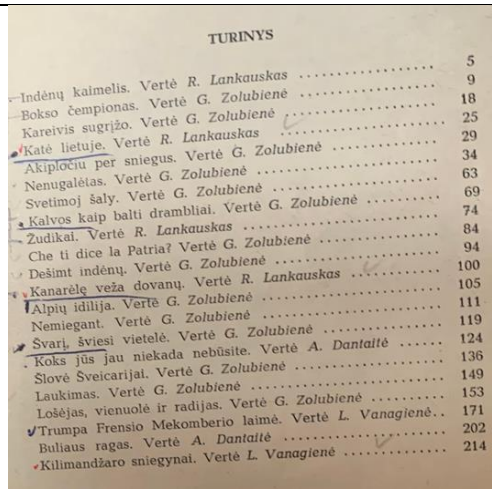
Kaip jau minėta, serijų leidimu didieji leidėjai siekia parodyti ir kontroliuoti savo veiklos įvairinimą (Genette 1997, 22). Tad nenuostabu, kad ir šiame korpuse pasitaikė keletas serijoms

priklausančių knygų (17 iš 37). Rastos tokios serijos: 1) „Vagos“ „E. Hemingvejaus kūriniių serija“ (6 knygos); 2) „Žaltvykslės“ „Mokinio skaitiniai“ serija (3); 3) „Žaltvykslės kolekcija“ (5); 4) „Pasaulinės literatūros biblioteka“ (1); 5) „Visuotinės literatūros chrestomatija XI klasei“ (1); 6) „Skaitymai“ (1). Detalesni aprašymai pateikiami priede (žr. 6 lentelė).

Kūrybos rinkinių sudarymas

Rinktinės panašios į minėtasias serijas, tad jos priskirtinos prie stambiausiųjų leidėjo peritekstų. Rinktinės – tai autoriaus „žymiausių“ arba „tinkamiausiųjų“, jei kalbame apie sovietmetčiu vykdytą kūrinių atranką, trumpesnių kūrinių atranka į vieną leidinį.

Kilimandžaro sniegynai. Šios knygos leidybos atvejis įdomus, nes, nors abiejų leidimų turinys sutampa ir buvo versti tų pačių vertėjų (vardai pateikiami taip pat), tik antrajame leidime nurodomas tikslus šaltinis – tai Maskvos 1971-ųjų „Progress Publishers“ „Selected Stories by Ernest Hemingway“. Įdomu iš esmės tai, kad Maskvos leidimas didesnės apimties nei „Vagos“ – jame pateikiami 28 apsakymai, o lietuviškame tik 22. Taip pat Maskvos leidime ir peritekstų gerokai daugiau (ilustracijos, spalvotos įklijos, įvadas...), be to, prabangus glotnus, o ne laikraštinis popierius... Palyginus su originalu, vertime palikta tik tai, be ko apsieiti neįmanoma, o įvado ar aprašymų nėra. O prisiminus, kad knygą tiriamo kaip pardavimui skiriamą objektą, tai tampa savaime suprantama, nes bet koks pridėjimas turi savo kainą. Ir nors visų trijų knygų kaina gana panaši (Maskvinis – 96 kp; 1966 – 73 kp.; 1977 – 83 kp.), ne tik jose pasirinktų leisti apsakymų kiekiai skiriasi, bet ir jų formatai bei priedai.

5 pav., 1966 m. turinys	6 pav., 1977 m. turinys
 TURINYS Indėnų kaimelis. Vertė R. Lankauskas 5 Bokso čempionas. Vertė G. Zolubienė 12 Kareivis sugrįžo. Vertė G. Zolubienė 27 Katė lietuje. Vertė R. Lankauskas 40 Akiplūčiui per sniegus. Vertė G. Zolubienė 46 Nenugalėtas. Vertė G. Zolubienė 55 Svetimaj šaly. Vertė G. Zolubienė 105 Kalvos kaip balti drambliai. Vertė G. Zolubienė 115 Zudikai. Vertė R. Lankauskas 123 Che ti dice la Patria? Vertė G. Zolubienė 140 Dešimt indėnų. Vertė G. Zolubienė 157 Kanarėlė veža dovanų. Vertė R. Lankauskas .. 166 Alpių idilija. Vertė G. Zolubienė 174 Nemiegant. Vertė G. Zolubienė 184 Svarl, šviesi vietelė. Vertė G. Zolubienė 198 Koks jūs jau niekada nebūsitė. Vertė A. Dantaltė 205 Slovė Šveicarijai. Vertė G. Zolubienė 226 Laukimas. Vertė G. Zolubienė 247 Lošėjas, vienuolė ir radijas. Vertė G. Zolubienė 253 Trumpa Frensis Mekomberio laimė. Vertė L. Vanagienė 284 Buliaus ragas. Vertė A. Dantaltė 338 Kilimandžaro sniegynai. Vertė L. Vanagienė 359	 TURINYS Indėnų kaimelis. Vertė R. Lankauskas 5 Bokso čempionas. Vertė G. Zolubienė 9 Kareivis sugrįžo. Vertė G. Zolubienė 18 Katė lietuje. Vertė R. Lankauskas 25 Akiplūčiui per sniegus. Vertė G. Zolubienė 29 Nenugalėtas. Vertė G. Zolubienė 34 Svetimaj šaly. Vertė G. Zolubienė 63 Kalvos kaip balti drambliai. Vertė G. Zolubienė 69 Zudikai. Vertė R. Lankauskas 74 Che ti dice la Patria? Vertė G. Zolubienė 84 Dešimt indėnų. Vertė G. Zolubienė 94 Kanarėlė veža dovanų. Vertė R. Lankauskas 100 Alpių idilija. Vertė G. Zolubienė 105 Nemiegant. Vertė G. Zolubienė 111 Svarl, šviesi vietelė. Vertė G. Zolubienė 119 Koks jūs jau niekada nebūsitė. Vertė A. Dantaltė 124 Slovė Šveicarijai. Vertė G. Zolubienė 136 Laukimas. Vertė G. Zolubienė 149 Lošėjas, vienuolė ir radijas. Vertė G. Zolubienė 153 Trumpa Frensis Mekomberio laimė. Vertė L. Vanagienė.. 171 Buliaus ragas. Vertė A. Dantaltė 202 Kilimandžaro sniegynai. Vertė L. Vanagienė 214

2 lentelė, abiejų „Kilimandžaro sniegynų“ rinkinių turiniai

Pirmajame leidime originalu nurodomas „*The Snows of Kilimanjaro and Others*“. Tačiau toks leidinys neegzistuoja. Artimiausias šio pavadinimo atitikmuo – „*The Snows of Kilimanjaro and Other Stories*“. Tačiau abiejų rinkinių turinys neatitinka. Minėtos knygos anglų kalba (rinkausi apžvelgti 1961 m. Simon & Schuster leisto leidinio turinį, kadangi mūsiškis išleistas 1966 m.) turinyje¹⁸ pateikiami tik 10 apsakymų, o lietuviškai pirmajame leidime išleisti net 22. Visgi klaidingai nurodytą originaliojo teksto, iš kurio buvo verčiama, pavadinimą (data, leidykla ir kt. duomenys nenurodomi) išduoda ne tik turinių skirtumai, bet ir „Glavlito“ įrašas. Įdomu tai, kad 1966 m. leidime nėra pateikiamos „duota rinkti“ datos – tik „Pasirašyta spaudai“. O tai reiškia, kad turbūt nebebuvo svarbu, kokia bus galutinė verstinė „Vagos“ rinktinė, jei „Vaga“ ją surinks iš jau „tinkamų leisti“ apysakų, nes minėtasis Maskvos „*Progress Publishers*“ leidimas dienos šviesą išvydo tik 1971 m. (šiajame taip pat nepateikiama data, kada apysakos imtos rinkti – teikiama tik „pasirašyta spaudai“ data „9/IX-71“), o tai reiškia, kad galimų leisti apysakų sąrašą ir datas, turbūt, būtų galima atrasti tik archyvuose.

Įdomu dar ir tai, kad abiejų leidinių tiražas buvo panašus – pirmojo 25 tūkst. egzempliorių, o antrojo 30 tūkst. (Maskvos leidime tiražas net nenurodomas). Tai reiškia, kad ši knyga buvo ganėtinai populiari, o, galimas daiktas, ir deficitinė. Sovietinės leidybos praktikos tyrėjai ne kartą nurodė milžiniškus leistų knygų tiražus (Pocevičius 2018b; Vaiseta 2014, 227). N. Maskaliūnienė ir D. Mankauskienė nurodo, kad sovietmečiu Ernesto Hemingway’aus 15 pavadinimų knygos buvo išleistos iš viso 400 000 egzempliorių tiražu (Maskaliūnienė, Mankauskienė 2024, 246).

Tačiau plačiau apie sudarymą ir kodėl buvo rinktasi leisti vienas novelės, o ne kitas, sužinoti vargu ar pavyks – nei vienas šios rinktinės lietuviškas leidimas neturi jokio jį kontekstualizuojančio įvado, pradžios ar pabaigos žodžio, netgi kokio nors trumpo autoriaus ar paties leidinio konteksto buvo pašykštėta.

1980 m. „Vagos“ išleista „Amerikiečių novelės“ rinktinė. sudarytoje rinktinėje pateikiamas įrašas „© Sudarymas, vertimas į lietuvių kalbą, pabaigos žodis, leidykla „Vaga““. Apie pačio leidinio sudarymą galima tik spėlioti, kadangi Lilijos Vanagienės parašytame lydimajame straipsnyje apibrėžiama novelės kaip žanro raida nuo pradžių iki „dabar“, visame straipsnyje trumpai aptariant (jau atrinktus) šios rinktinės autorius.

1993 m. Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos leistose „Amerikiečių novelėse“ pateikiamame „Redaktoriaus žodyje“ pasakojama apie knygos sudarymą ir kaip tai susiję su pačiu

¹⁸ “The snows of Kilimanjaro : and other stories”
https://archive.org/details/snowsofkilimanja0000hemi_y6w5/page/n5/mode/2up [žiūrėta 2025-03-26]

sudarytoju – šviesaus atminimo Povilu Gaučiu. Šios ir 1980 m. „Amerikiečių novelių“ turiniai skiriasi, tad kūriniai nepainiotini.

1991 m. „Pasaulinės literatūros bibliotekos“ serijoje šleistas Ernesto Hemingway’aus romanas „Kam skambina varpai“ ir Šervudo Andersono apsakymai. Abiejų autorių įtraukimo į vieną tomą priežastį atskleidžia Marijos Aušrinės Povilionienės lydimasis straipsnis „Gyvenimas, ne mirtis, yra didysis nuotykis“. Jame paaiškinama, kad abu rašytojai ne tik skirtingų būdų amerikiečiai, kurių kūrinų temos susiję (bando atrasti šviesos gyvenimo tamsoje), bet dar ir tai, kad jie abu susiję asmeniškai – Šervudas Andersonas buvo it Hemingway’aus mentorius, padėjęs dar tuomet jaunam rašytojui ir žurnalistui įsitvirtinti Paryžiuje, padeda išleisti apsakymų rinkinį. Metais vėliau Hemingway’us parašo „*In the Torrents of Spring*“, kur netiesiogiai tyčiojasi iš Andersono apsakymų, o tai, anot Povilionienės, laikytina „ryžtingu“ Hemingway’aus siekiu išsivaduoti iš Andersono įtakos (Pavilionienė 1991, 605). Ištyrus šiuos dalykus metas tirti leidinių nugarėles, viršelius bei papildomus juose bendrajai publikai ir skaitytojams pateikiamus duomenis.

Nugarėlės

Nors knygos nugarėlė siaura, todėl daug informacijos joje sutalpinti sunku, anot Genette’o, ji taip pat strateginės reikšmės objektas peritekstams – paprastai ant jos nurodomas autoriaus vardas, leidyklos pavadinimas/logotipas ir kūrinio pavadinimas (*ibid.*, 26). Taip pat svarbu atkreipti dėmesį ir į ant nugarėlės spausdinamo teksto išdėstymą ant jos – ginčijamasi tarp horizontalios ir vertikalios spaudos (pvz., „kylanti vertikalė“ – Hemingvejus, jungtinis, 1977; „krentanti vertikalė“ – Hemingway’us 2018) (*ibid.*). Krentančios vertikalės šalininkų teigimu, toks išdėstymas suderinamas su knygos, kuri guli ant nugarėlės, padėtimi, leidžiančia skaityti ir priekinį viršelį, ir nugarėlę (*ibid.*). Tačiau esama ir išimčių – egzistuoja keletas horizontalios ir vertikalios spaudos sambūvio atvejų (*ibid.*).

Apžvelgus viso korpuso nugarėles galima teigti, kad konkrečios normos informacijos pateikimui ant knygos nugarėlės nebuvo ir nėra: dažniausiai (jei knygoje leidžiami tik Hemingway’aus kūriniai, t.y. knyga nėra jungtinė su kitu autoriumi ar novelių rinktinė) ant knygos nugarėlės pateikiama autoriaus pavardė / arba vardas ar jo inicialas ir pavardė bei visas arba sutrumpintas (pvz., pateikiama tik „Fiesta“) kūrinio pavadinimas – priklausomai nuo nugarėlės ir šrifto dydžio arba bendro knygos maketo stiliaus (teksto orientacija taip pat įvairuoja). Ant kai kurių knygų nugarėlių galima pamatyti ir leidyklos pavadinimą ar netgi logotipą.

1 ir 4 viršeliai ir jų priedai

Genette'o teigimu, išskyrus techninėse bibliografijose ar „rimtosios“ literatūros standartiniu formatu išleistų knygų galulapiuose, knygos išmatavimai nurodomi nėra, tad skaitytojui juos įsivaizduoti tenka pačiam (*ibid.*, 23).

Tam, kad paprastas formatas virstų standartiniu, jis turi kisti iš bendro ir numanomo į kažką lokalizuoto/tam tikro ir aiškaus (*ibid.*). Šiam standartiškumui ir yra skirtas leidėjo peritekstas – viršelis, titulinis lapas ir kitos jų dalys – pirmiausia bendrajai publikai nusako tam tikrą informaciją apie būsimąjį skaitinį (*ibid.*). Anot Genette'o, spausdintas viršelis (popierinis arba kietas) leidybos tradicijoje įsigalėjo maždaug XIX a. pradžioje ir vos tik buvo suvoktos galimybės paratekstus leisti ant viršelio, tuo labai sparčiai imtasi naudotis (*ibid.*).

Autorius taip pat pateikia preliminarų įvairiausių, leidimo amžiumi ar žanrais neapsiribojančių galimų peritekstų sąrašą, teigdamas, kad teoriškai (ar net iš teisinės pusės) privalomi peritekstai yra autoriaus vardas, kūrinio pavadinimas ir leidėjo logotipas (*ibid.*, 24-26):

1-as viršelis (angl. *front cover*):

- Autoriaus/(-ių) vardas/(-ai) ar pseudonimas/(-ai);
- Autoriaus titulai [pvz., „profesorius...“, „narys...“ ar kt.];
- Kūrinio pavadinimas/ (-ai);
- Kūrinio žanro indikacija;
- Vertėjo/(-ų), pratarinės autoriaus/(-ių), asmens/(-ų), atsakingo/(-ų) už teksto sudarymą ir kritinio aparato parengimą, vardas ir pavardė;
- Dedikacija;
- Epigrafas/ (-ai);
- Autoriaus arba, kai kuriose biografinėse ar kritinėse studijose, to, kas yra tyrimo objektas, atvaizdas;
- Autoriaus parašo faksimilė;
- Specifinė iliustracija;
- Serijos pavadinimas ir (arba) kolofonas¹⁹;
- Už šią seriją atsakingo/(-ų) asmens/(-ų) vardas ir pavardė;
- Perleidimo atveju paminėta originali serija;

¹⁹ Kolofonas - (gr. *kolophōn* – viršūnė, pabaigimas), rankraštinėse ir senose spausdintose knygose paskutiniame puslapyje rašyta antraštė. Jame nurodoma knygos pavadinimas, autorius, perrašinėtojas ar spaustuvininkas, perrašymo ar išspausdinimo vieta ir laikas, kiti duomenys (VLE). <https://www.vle.lt/straipsnis/kolofonas/> [žiūrėta 2025-02-01]

- Leidėjo (arba abiejų leidėjų, jei tai bendras leidinys) pavadinimas arba firmos pavadinimas ir/(arba) inicialai, ir/(arba) kolofonas;
- Leidėjo adresas;
- Egzempliorių numeris (tiražas)/(kelintas leidimas);
- Data;
- Kaina.

Genette'o teigimu, įprastai tokią žodinę, skaitmeninę ar ikonografinę informaciją papildo išsamesnė informacija, susijusi su viršelio stiliumi ar dizainu, būdinga leidėjui, serijai ar serijų grupei (*ibid.*, 24). Net pasirinkta viršelio spalva gali stipriai paveikti skaitytojo suvokimą apie ką bus knyga (*ibid.*). O čia reikia apmąstyti leidybos periodo normas, pavyzdžiui Hemingway'aus kūrinių leidybos piko metu mūsų rankose buvo ir kita kolekcija – gelsvai oranžinės spalvos „Žmogus ir sveikata“ bibliotekėlė ar iliustruotoji „Jaunajam (čia įterpti pasirinktą profesiją, pavyzdžiui, „Jaunajam fotografui“)“ serijos. Tad duomenų ateities serijų paratekstų (raidos) tyrimams turime apsčiai.

Dar vienas kartkartėmis naujesnio leidimo knygoje pasitaikantis dalykas, būnantis tarp pirmojo ir antrojo viršelių, yra iliustruota įklija ant antrosios pirmojo (šio tyrimo korpuse – dažniausiai kietojo) viršelio pusės, veikianti kaip apsauginis lapas pustitulio ²⁰lapui. 2016 m. „Macmillan collector's library“ serijos „For Whom the Bell Tolls“ leidime yra būtent toks. Ir paausuoti puslapių kraštai.

4-as viršelis (paskutinysis viršelis)

Galinis išorinis viršelis taip pat strategiškai svarbi vieta paratekstams:

- Autoriaus vardo ir pavardės bei kūrinio pavadinimo priminimas;
- Biografinė ir/(arba) bibliografinė informacija;
- „Please-insert“;
- Citatos iš spaudos ar kitokie pagiriamieji žodžiai apie ankstesnius to paties autoriaus kūrinius arba šį patį kūrinį, jei leidžiamas naujas jo leidimas ar jeigu leidėjams pavyko minėtąsias citatas ir žodžius gauti dar prieš leidimą (tokią praktiką britai ir amerikiečiai paprastai vadina „blurb“ arba, pažodžiui, „promotional statement“, prancūziškojo „bla-bla“ arba „baratin“ atitikmeniu; kartais jie netgi pateikiami ant 1-ojo viršelio).
- Kitų tos pat leidyklos išleistų kūrinių paminėjimas;
- Žanro indikacija;

²⁰ angl. *half-title page*

- Serijos informacija;
- Spausdinimo/leidimo data;
- Perleidimų skaičius (kiek kartų knyga jau buvo perleista);
- Viršelio spaustuvės paminėjimas;
- Viršelio dailininko paminėjimas;
- Viršelio iliustracijos identifikacija;
- Kaina;
- ISBN (*International Standard Book Number*) kodas;
- Magnetinis barkodas;
- Leidėjui apmokėta ko nors reklama.

Genette'as teigia, kad kartais, nepaisant čia pateikto (jo nuomone, ne galutinio) sąrašo, **paskutinis viršelis gali būti ir beveik nebylus – toks minimalumas leidžia pajusti išorinį iškilnumo jausmą** (*ibid.*, 26).

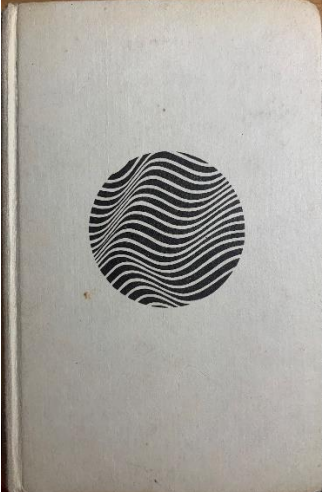
Taip pat viršelis gali būti su atlenkiamomis klostėmis arba atvartais, kurie funkcionuoja kaip integruotas aplankas ir gali turėti peritekstų arba priminimų apie juos, ypač tokių kaip „*Please-insert*“, ir visų autoriaus arba tos pačios serijos išleistų kūrinių sąrašą, tačiau yra neatskiriami nuo viršelio, priešingai nei aplankas (*ibid.*, 27). Verta paminėti, kad nebylus atvartas, kaip ir bet koks švaistūniškas veiksmas, yra išskirtinumo ženklas (*ibid.*).

Viršelis nebūtinai bus pirmasis būsimo skaitytojo akis pagaunantis peritekstų rinkinys – leidyklos leidžia ir knygas su aplankalais (angl. *dust jacket/wrapper*) arba reklamine kortele (angl. *belly band*) (*ibid.*, 27). Materialusis veiksnys, leidžiantis žvelgti į šiuos dalykus kaip viršelio dalis, yra galimybė juos nuo viršelio nuimti/atškirti, t.y. – jie nėra pritvirtinta viršelio dalis, o toks jų trumpalaikiškumas it kviečia skaitytojus jais atsikratyti vos jiems atlikus savo reklaminę ir galimą apsaugos funkcijas (*ibid.*). Galima, anot autoriaus, teigti, kad kai kurie funkciniai aspektai glaudžiai susiję su šiuo fiziniu veiksniu – galimai tos paratekstinės žinutės, esančios ant aplanko ar reklaminės kortelės irgi yra laikinos, skirtos pamiršti vos paveikę skaitytoją (*ibid.*, 27-28). Esminė aplankalo funkcija yra patraukti dėmesį, neretai pasitelkiant daug dramatiškesnių būdų nei būtų galima pasitelkti kompiliuojant viršelį, pavyzdžiui, pasirenkant kokią nors akį traukiančią iliustraciją (*ibid.*). Taip pat aplankas atlieka ir apsauginę funkciją – saugo knygą nuo galimos žalos viršeliams, ir reklaminę – pateikia knygą skaitytojui (*ibid.*, 27);

Kartais, kai viršelis iš esmės „nebylus“, t. y. – daug paratekstų neturi, aplanko funkcija tampa tarnauti viršeliu (*ibid.*, 30). Tačiau ne visi aplankai būna itin išraiškingi – štai keleto turimų sovietinių leidinių tomų aplankalai ne ką daugiau pasako nei tai, kas jo pačios knygos uždengta (pavyzdžiui,

1972 m. „Kam skambina varpai“ ar net 1976 m. *Progress Publishers Moscow* „*A Farewell to Arms*“ leidimo aplankalas nuo pačios knygos skiriasi tik tuo, kad turi su knygos tekstu susijusias/konotuojančias galinę ir priekinę iliustracijas, o priekinės vaidmenį ant pagrindinio leidinio viršelio perima pats leidinio pavadinimas; kainą; leidyklos logotipą ant nugarėlės – taigi, kaip ir paties leidinio, šio apvalkalo peritekstų rinkinys taip pat minimalus).

Teoriją geriausia iliustruoti pavyzdžiais, tad žemiau esančioje lentelėje pateikiamas pirmojo Ernesto Hemingway'aus „Turėti ir neturėti“ leidimo viršelis ir aplankas. Bibliotekose knygų su aplankais, panašu, jau nebėra, tačiau kartais pas bukinistus dar pasitaiko. Kaip matosi nuotraukoje (žr. 7 pav.), aplankas yra senas ir todėl gerokai pažeistas, o tai tik darkart patvirtina Genette'o teiginį, kad galbūt tokie į pačią knygą neintegruoti (nusiimantys) fiziniai peritekstai, tokie kaip aplankai, išties yra tik laikini.

Aplankalas (7 pav.)	Viršelis (8 pav.)
	

3 lentelė. Hemingway „Turėti ir neturėti“ (1968). Aplankalą tyrimui leido nusifotografuoti bukinistė.

Genette'as taip pat teigia, kad bet kuri aplanko dalis gali turėti pačių įvairiausių parateksinių elementų (*ibid.*, 28). Grįžtant prie „Turėti ir neturėti“ atvejo, galima pastebėti, kad išskyrus autoriaus vardą ir pavardę, mįslingą iliustraciją bei kūrinio pavadinimą, ant aplankalo nieko nėra (nors kampai čia nusikirpo, kitoje nuotraukoje, priede, 9 lentelėje, aiškiai matyti, kad ant aplanko atvartų taip pat nieko nėra, tad nieko prarasta nebuvo), taigi, remiantis Kovalos skirstymu, tai būtų minimalusis peritekstų rinkinys.

9 pav., Hemingway „Turėti ir neturėti“ (1968). Aplankalą tyrimui leido nusifotografuoti bukinistė.

Visi leidinio dizaino pasirinkimai turi savo kainą. Darkart grįžtant prie reklaminių juostų (angl. *bellybands*), kainos sumetimais, kai kurie leidėjai netikrą reklaminę juostą (angl. *false band*) spausdina ant paties viršelio – autorius tai iliustruoja kaip pavyzdį paminėdamas 1982-ųjų Jean Ricardou „*Le théâtre des métamorphoses*“ leidimą (*ibid.*, 29). O toks pasirinkimas (pati jo technika, nebūtinai turinys), anot autoriaus, yra neprasta idėja ateičiai (*ibid.*).

Kaip galimus neintegruotus į leidinį ar nuimamus elementus Genette’as taip pat pamini ir kolekcinės dėžutes (angl. *slipcases*), teigdamas, kad kada nors jie irgi taps tekstualizuoti (*ibid.*, 30), t.y. – ant jų irgi bus galima rasti įvairių paratekstų. Taip pat autorius mini ir integruotų į knygą juostelių (angl. *ribbon*) bei skirtukų (angl. *bookmark*), ant kurių taip pat gali būti (nebūtinai) specifinės ar reikšmingos informacijos, naudojimą, tačiau apie juos pasako tik tiek, kad, galimai dėl ekonominių priežasčių, jie eina iš mados (*ibid.*). Nors ir ne kiekvienoje knygoje kaspiną rastume, vis dėlto jie dar neišnyko – tiesiog dažniau pasitaiko kolekcinuose leidimuose (pvz., Ernest Hemingway „*For whom the Bell Tolls*“, 2016, *Macmillan collector’s library* leidime) ar „prabangesnėse“ knygose.

Taigi, anot autoriaus, pagrindinė šiokių periferinių peritekstų funkcija yra iš esmės viršelį įstumti arčiau pagrindinio teksto, į knygos vidų, paverčiant jį titulinio puslapiu (*ibid.*, 31). Viršelis ant kurio galima spausdinti, kaip vieta paratekstams, atsirado kiek vėliau, o jo funkcija, anot Genette’o, buvo perimti kokią nors paratekstinių elementų dalį iš titulinio puslapio, kuriame anksčiau buvo pateikiami leidyklos paratekstai (angl. *publishers paratext*) (*ibid.*). Šiais laikais, tokie neintegruoti peritekstų rinkiniai (jei tokių yra) perima minėtojo paratekstinio jungo dalį iš viršelio – tai iš esmės galima laikyti paratekstinių elementų evoliucija ar raida (*ibid.*, 32), o tai reiškia, kad paratekstinių elementų įvairovė ateityje gali tik didėti.

Korpuso 1 ir 4 viršeliai ir jų priedai

Tiriant vertimų korpusą įdomu pasirodė tai, kad vertimuose lietuvių kalba būtent 1 ir 4 viršeliai (žr. lentelė nr. 10 priede) pasirodė bene nebylesni už vidinius, nors Genette'o teigimu, kartais būtent 4-asis išorinis viršelis gali būti minimaliausias, o tai **leidžia pajusti išorinį iškilnumo jausmą** (*ibid.*, 26). Dviejų knygų („Senis ir jūra“ 1960 ir 1967 m.) įvertinti nebeįmanoma, kadangi jų 1 ir 4 viršeliai taisyti Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje –ant 1960-ųjų leidimo viršelio tematome ranka užrašytą autoriaus vardą, pavardę ir kūrinio pavadinimą, o 1967-ųjų viršelis, priešingai nei kūrinio tekstas, buvo paliktas visiškai nebylus.

Iš esmės ten, kur dažniausiai užklysta skaitytojų akys renkantis sekantį skaitinį, erdvė lieka neišnaudota – galiniai viršeliai, išskyrus keletą atvejų, teturėjo tik iliustraciją ar jos dalį, kainą arba barkodą, kartais ISBN kodą. Štai net du kartus 4-asis viršelis buvo paliktas visiškai tuščias (1968 m. „Turėti ir neturėti“; 1991 m. „Kam skambina varpai“).

Įprastai rinkdamiesi knygą turbūt neretai atsukame būtent 4 viršelį anotacijos paskaityti ar pačiu rašytoju pasidomėti. Pirmoji knyga su naujo tipo paratekstu – 1993 m. „Amerikiečių novelės“. Čia leidėjai pateikia rinktinės novelių autorių pavardes pagal turinį originalo, anglų, kalba.

1993 m. pasirodo pirmasis (jungtinis) leidinys su ant 4 viršelio pateikiamu autoriaus vardu ir pavarde, trumpu autoriaus bei abiejų kūrinių kontekstu. O 2002 m. pasirodo pirmasis modernus kolekcinis leidinys –ten pateikiami autoriaus vardas ir pavardė originalo kalba; kūrinio pavadinimas; Hemingway'aus nuotrauka(pirma korpuse – 2002 m.) ir trumpa pastraipa su perfrazuota autoriaus mintimi; barkodas (pirmasis korpuse – 2002 m.); ISBN kodas (pirmasis korpuse – 1990 m.); leidyklos logotipas (pirmasis korpuse – 1966 m.) ir internetinio puslapio nuoroda (pirmieji korpuse – 2002 m.); o šio leidinio 4 viršelio pagrindinis akcentas yra būtent serija (pateikiamas pavadinimas ir aprašymas), kuriai jis priklauso. Panašiai atrodo ir 2003 m. „Senis ir jūra“: Jo 4-ame viršelyje yra minėtieji barkodas, ISBN kodas, internetinio puslapio nuoroda, leidyklos logotipas, autoriaus nuotrauka ir keletas naujovių – tiesioginė autoriaus citata (ne itin aiškiai įskaitoma dėl bibliotekos lipduko) ir pirmoji kūrinio anotacija. Vėliau išleisti „Senis ir jūra“ leidimai („Baltos lankos“: 2014; 2016; 2018) šią tradiciją tęsė kartu ant 4-ojo viršelio spausdinant ir autoriaus kontekstą (toku pat stiliumi 2015 m. „Baltos lankos“ išleido ir „Kam skambina varpai“).

Taip pat knygos gali turėti ir neprivalomų, laikiniais laikytinų priedų, tokių kaip apvalkalai, reklaminės juostos (angl. *bellyband*), kaip minėta teorinėje dalyje.

Reklaminės juostos, anot Genette'o, taip pat gali būti ir integruotos į knygos viršelį – taip nutiko ir „Žaltvykslės kolekcijos“ serijos leidiniuose. Viena tokių juostų nurodo serijos pavadinimą, o kita grupės, kuriai priskirtini Hemingway'aus kūriniai („Prarastoji karta“).

Aplankalų pavyko rasti tik du: 1972 m. „Kam skambina varpai“ ir 1968 m. „Turėti ir neturėti“. Pirmajame pateikiama tokia pati iliustracija kaip ant knygos kietojo 1-o viršelio, tačiau nors knygos spalva tamsiai žalia, aplanko – smėlinė; fonetiškai adaptuotas autoriaus vardas ir pavardė; didesniu šriftu pateikiamas kūrinio pavadinimas; dešiniajame atvarte nurodoma kaina. O paskiausiame nurodomas fonetiškai adaptuotas sutrumpintas autoriaus vardas ir jo pavardė; iliustracija panaši į knygos; kūrinio pavadinimas. Kainos šiame nėra – ji pateikiama knygos vidiniame viršelyje.

Vardai ir pavardės

Skyrius pavadintinas daugiskaita, nors viso korpuso autorius tėra vienas ne be priežasties. Vertėjai irgi yra autoriai, tik vertimo teksto. Taip pat kai kuriais atvejais nurodoma ir knygą parengusi kūrybinė grupė.

Šiais laikais nurodyti bent kūrinio ir vertimo autorius yra privaloma, net jei jie slepiasi po pseudonimais. Taip teigia ir Genette'as, paminėdamas, kad net ir spausdintos knygos atsiradimas negreitai sunormino autorystės nurodymą, o senovės ir viduramžių veikaluose ji buvo veik nenurodoma pirmiausia todėl, kad nebuvo kur nurodyti nei autoriaus vardo, nei kūrinio pavadinimo, tad neretai vardas būdavo užkoduojamas kūrinio pradžioje ar pabaigoje (kaip, pavyzdžiui, Martyno Mažvydo vardas ir pavardė pateikti akrostichu „Metuose“²¹).

Genette'o teigimu paratekstinė autoriaus vardo nurodymo vieta šiais laikais yra labai nepastovi ir ribota (*ibid.*, 38). Nepastovi, nes, Genette'o teigimu, autoriaus vardas ir kūrinio pavadinimas būtinai bus visame epitekte: reklamose, kataloguose, prospektuose, straipsniuose, interviu, pokalbiuose, naujienose ar ganduose (*ibid.*). Ribota, nes, anot Genette'o, kanoninė ir oficiali autoriaus vardo vieta praktiškai apsiriboja titulinio puslapiu ir viršeliu (1 viršelis, su galimais priminimais ant nugarėlės ir 4 viršelio) (*ibid.*). Toliau Genette'as teigia, kad autoriaus vardas nepateikiamas niekur kitur peritekste (*ibid.*), tačiau tiriamų vertimų lietuvių kalba atveju yra kitaip. Šiuose autoriaus vardas ir kūrinio pavadinimas pateikiami dar ir galiniame vidiniame viršelyje (senesniuose vertimuose šie pateikiami kirilica, vėliau fonetiškai adaptuojamas autoriaus vardas ir verstinis pavadinimas, galiausiai – originalo kalba užrašomas autoriaus vardas ir pateikiamas verstinis kūrinio pavadinimas), kartu su kita su leidiniu susijusia informacija (kūrybinė komanda, vertėjas,

²¹ Lietuvos Nacionalinė biblioteka, “1547 m. sausio 8-ąją išleistas Mažvydo „Katekizmas“” <https://www.lnb.lt/naujienos/6149-1547-m-sausio-8-aja-isleistas-mazvydo-katekizmas> [žiūrėta 2025-04-28]

knygos matmenys, šrifto dydis ir/arba stilius, popieriaus pavadinimas, tiražas, leidimo data, leidyklos adresas, spaustuvės adresas ar kt.)

Tai galima drąsiai patvirtinti, peržvelgus visą korpusą – Ernesto Hemingway’aus, kaip kūrinių autoriaus, vardas pateikiamas visuose jų vertimuose.

Taip pat, kalbėdamas apie autoriaus vardo pateikimo galimybes, Genette’as teigė, kad šis gali būti pateikiamas *onimiškai* ²²(pasirašo savo tikruoju vardu), *pseudonimiškai* ²³(pasiršo išgalvotu ar netikru vardu) ar *anonimiškai* ²⁴(nepasirašo visiškai)(*ibid.*).

Visame korpuse pateikiami *onimiški* (tikrieji) autoriaus ir vertėjų vardai. Tad lieka tik jų pateikimo klausimas – pateikiamas visas vardas ar tik pirma raidė. Kadangi maždaug pusė tiriamo korpuso buvo išleista sovietmečiu, į tai verta atsižvelgti.

Autoriaus vardas knygų viršeliuose pateikiamas keturiais būdais (platesni duomenys – 1 lentelėje Priede): 1) „E. Hemingvejus“ (5 kartai); 2) „Ernestas Hemingvejus“ (12 kartų); 3) „Ernestas Hemingvėjus“ (9 kartus); 4) „Ernest Hemingway“ (11 kartų).

Tai rodo, kad tuo metu vyravusi tendencija pateikti autoriaus vardo pirmą raidę ir fonetiškai adaptuotą pavardę per ilgai neužsilaikė ir laikui bėgant pateikimas liberalėjo – buvo po truputį kryptama Vakarų tendencijos link (imta nebeadaptuoti autoriaus vardo – jis pateikiamas originalo kalba ir raštu, jei kalba ne lotyniška abėcėlė).

Toliau kalbant apie vertėjų vardų ir pavardžių pateikimą galima drąsiai pasakyti, kad visame korpuse nebuvo nei vieno atvejo, kur leidinyje nebūtų nurodytas vertėjas. Jie nurodyti vardo inicialu ir pavarde arba visu vardu ir pavarde (žr. 2 lentelėje Priede).

Vardo inicialu ir pavarde visame korpuse vertėjai buvo pristatyti 10 kartų (pirmąkart – 1960 m.). Galima teigti, kad paskutinis toks žymėjimas buvo 1977 m., kadangi 1990 m. chrestomatinis leidimas galėjo būti perleidimas, o 1993 m. leidimas toks ir buvo.

Visu vardu ir pavarde (pirmąkart – 1970 m.) vertėjai korpuse paminimi net 27 kartus. Būtent šis minėjimo būdas tampa norma, kadangi vien iš pirmos vardo raidės sunku iššifruoti žmogų, vertusį kūrinių, ypač jei kalbama apie naują vertėją ar tokį, kuris retai ką išverčia.

²² Angl. *Onymity* (*ibid.*, 39)

²³ Angl. *Pseudonymity* (*ibid.*)

²⁴ Angl. *Anonymity* (*ibid.*)

Kūrybinė grupė neminima tik tris kartus (1993, 1993, 1994) – paminimas vertėjas ir „dailininkas“. 1960-1994 m. visi prisidėję buvo minimi pirma vardo raide ir pavarde, nuo 2002 m. norma pakito ir visur imtasi nurodyti prisidėjusius asmenis, nurodant visą vardą ir pavardę.

Pavadinimai

Pavadinimų tikslumas – įdomus tyrimų laukas, tačiau šiame darbe tai plačiai nenagrinėjama, kadangi vien originalo kūrinių pavadinimai yra trumpi ir tikslūs, susiję su kūrinių temomis – jų vertimai adekvatūs. O toks jų trumpumas, anot Irenos Balčiūnienės (2024, 102), susijęs su kapitalizmo vystymusi, nes tada, kai kūrinys virto preke, pavadinimas tapo jo reklama.

Čia taip pat vertėtų paminėti ir tai, kad pats tų kūrinių autorius, Ernestas Hemingway’us, nemažą gyvenimo dalį dirbo reporteriu (karjerą pradėjo laikraštyje „*The Kansas City Star*“, kur, būdamas 17, dėdės rekomenduotas, dirbo apie 6 mėn.²⁵, vėliau keliaudavęs po pasaulį ir toliau laikraščiams rašė straipsnius, nemaža dalis kurių yra suskaitmeninti ir prieinami²⁶), tad trumpi, nugludinti sakiniai ir, kas be ko, pavadinimai, jau buvo tapę autoriaus gyvenimo dalimi. Interviu su Džordžu Plimptonu, išspausdintame 18-ame „*Paris Review*“ numeryje 1958-ųjų pavasarį²⁷, paklaustas, ar jaunajam rašytojui pasitarnautų darbas laikraštyje, autorius teigė, kad „*Star*“ jį išmokė parašyti paprastą deklaratyvų sakinį, kas, Hemingway’aus nuomone, „naudinga kiekvienam“. Tad autoriaus teigimu, darbas laikraštyje „jaunam rašytojui nepakenks ir gali jam padėti, jei jis laiku iš jo išsivaduos“. Interviu su NBC (1954 m., Havanoje²⁸), paminėjęs, kad rašo romaną, laikomą Havanos saugykloje bei naują romanu tapusią novelę ir paklaustas, ar jau turi šiai pavadinimą, autorius atsako, kad niekada rašydamas kūrinių pavadinimų nesvarsto – sudaro galimų sąrašą ir išbraukti netinkamus imasi tik tada, kai jau bus leidžiamas kūrinys. O čia minėtinas ir jo „ledkalnio“ metodas – savo memuare „*Death in the Afternoon*“ autorius rašo:

„If a writer of prose knows enough about what he is writing about he may omit things that he knows and the reader, if the writer is writing truly enough, will have a feeling of those things as strongly as though the writer had stated them. The dignity of movement of an iceberg is due to only one-eighth of it being above water. A writer who omits things because he does not know them only makes hollow places in his writing. A writer who appreciates the seriousness of writing so little that he is anxious to make people see he is formally educated, cultured or well-bred is merely a popinjay.“ (1932, 183)

²⁵ “Which book did Ernest Hemingway write in a Johnson County bedroom? How KC inspired the author” <https://www.kansascity.com/news/your-kcq/article263213383.html> [žiūrėta 2025-03-25]

²⁶ <http://www.historicjournalism.com/ernest-hemingway-1.html> [žiūrėta 2025-03-25]

²⁷ “The Art of Fiction No. 21” <https://bradybouchard.ca/republished/hemingway.html> [žiūrėta 2025-03-25]

²⁸ [0:46-1:48] <https://www.youtube.com/watch?v=Nsv63C9tDJE> [žiūrėta 2025-03-25]

Irena Balčiūnienė (2007) pateikė nemažai raidos pavyzdžių, kuriuose galima pastebėti, kaip kūrinių pavadinimai pamažu trumpėjo. Be to, ji pažymi, kad trumpiems dviejų-trijų žodžių pavadinimams „Dažniausiai <...> lengvai randami lietuviški atitikmenys ir jų vertimas būna adekvatus“ (*ibid.*).

Per visą leidimo laikotarpį vertimuose šiek tiek pakito tik dviejų kūrinių pavadinimai – „Fiesta“ ir „The Green Hills of Africa“. „Fiestos“ pakito tik pirmasis, anksčiausiai pasirodęs, šio kūrinio pavadinimas „The Sun Also Rises“ (1926), dabar leidžiamas kaip kūrinio paantraštė²⁹ – pirmiausia buvo verčiamas kaip „Ir pateka Saulė, o vėliau pakito į „Saulė taipgi teka...“.

„Žaliosios Afrikos kalvos“, perleidime neteko savo įvardžiutinės formos ir tapo „Žalios Afrikos kalvos“.

Epigrafi, dedikacijos

Abu šie paratekstai vertimus pasiekia iš originalo kalba leidžiamų knygų, tad laikytini autoriniais.

Genette’as skiria du dedikacijų tipus, kurie atlieka tokią pat funkciją: apima kūrinio kaip pagarbos ženklą siūlymą asmeniui, realiai ar idealiai grupei ar kitai būtybei (1997, 117). Anot Genette’o, dedikacijos gali būti įrašomos ranka į kūrinio egzempliorių (*ibid.*), tai vadintina inskripcijomis, o šiame darbe tokios skiriamos kaip postprodukcinės marginalijos (žr. skyrių Pastabos komentarai) ir toliau nenagrinėjamos. Kitas autoriaus išskiriamas dedikacijų tipas – tai simbolinė viso kūrinio dedikacija (*ibid.*). Moderniuoju periodu (kuriam ir priklauso tyrimo korpusas) viso kūrinio simbolinė dedikacija laikytina paprastu dedikacijos adresato paminėjimu. Tai suteikia jai jau minėtosios „parodomosios“ galios – parodoma tai, kas rašoma.

Korpuse dedikacijas turi šie kūriniai: „Atsisveikinimas su ginklais“ (1962,1970,1977); „Žaliosios Afrikos kalvos“ (1964; 1979); „Kam skambina varpai“ (1972; 1980; 1991; 2002; 2007; 2015); „Anapus upės, medžių ūksmėje“ (1971; 1981; 2006); „Senis ir jūra“ (2006; 2007); „Fiesta“ (1977; 2006 ŽK; 2006 MK). Atrodytų paprasta, tačiau ir čia iškilo nesklandumų su dedikacijomis romane „Fiesta“ ir apysakoje „Senis ir jūra“.

„Fiestos“ situacija nagrinėta autorės bakalauriniame darbe (Limbaitė 2023), šiame darbe nagrinėjama plačiau. Peržvelgus visus „Fiestos“ leidimus, pasidaro aišku, kad pirmąkart dedikacija pasirodo tik 1997 m. leidime, tačiau pirmąkart vertimas išleistas 1967 m., kur dedikacija nepateikiama, nors vertimo šaltiniu nurodomas tas pats, tų pačių metų leidimas originalo kalba.

²⁹ Taip šis pavadinimas pavadintas I. Balčiūnienės straipsnyje

1993 m. dedikacija taip pat nepateikiama – tačiau tai 1967 m. leidimo perleidimas (antro vidinio viršelio antros pusės apačios dešiniajame kampe nurodoma „© Vertimas, Gasiulis P., 1967“), todėl kaip ir savaime suprantama, kad (tyčia ar ne) praleisto parateksto leidėjai neįterps. Didesnė problema iškyla atidžiau pažvelgiant į dedikacijas: „Žaltvykslė“ jas išleidžia su klaida. Originalo kalba dedikacija skamba taip: „This book is for **Hadley** and for John **Hadley** Nicanor“³⁰. 1977 m. verčiama taip: „Ši knyga skiriama **Hedlei** ir Džonui **Hedliui** Nikanorui“, o 2006 ŽK/MK kinta taip: „Ši knyga skiriama **Hedli** ir Džonui **Hendliui** Nikanorui“. Atrodytų logiška teigti, kad pasikeitė vertėjas ar įsivėlė riktas, tačiau vertėjas visų „Fiestos“ leidimų tas pat – Povilas Gasiulis, o riktas į dviem skirtingoms auditorijom išleistus du skirtingus to pat romano tiražus (po 1000 egz.) vargiai galėjo įsivelti. Tad toks fonetinės vardų adaptacijos keitimas galėjo būti tik sąmoningas. Tačiau kodėl skirtingų žmonių (Hemingway’aus žmonos ir sūnaus) vienodi vardai suadaptuoti skirtingai išsamiai paaiškinti veik neįmanoma, kadangi šaltinių lietuvių kalba ar nagrinėjančių konkrečiai šį atvejį nėra.

Kitas netipiškas atvejis – 2006 ir 2007 m. „Senis ir jūra“ „Žaltvykslės“ „Mokinio skaitinių serijos“ leidime. Šį paaiškinti gerokai paprasčiau – čia kūrinį vertė kitas vertėjas. Romualdo Lankausko šio kūrinio vertimuose dedikacija nuosekliai praleidžiama, o štai Jeronimo Brazaičio abiejuose vertimuose ji yra ir pateikiama vienodai – „Čarliui Skribneriui ir Maksui Perkinsui“. Tam, kad įsitikintume, ar dedikacija tikrai atitinka dedikaciją kūrinio originalo kalba, šią galima pasitikrinti „Project Gutenberg“ svetainėje³¹, kadangi kūrinys jau viešai prieinamas.

Epigrafą Genette’as apibrėžia kaip citatą, pateikiamą *en exergue* arba „prieš kūrinį“, anot teoretiko, epigrafas pateikiamas po dedikacijos, jei tokia yra (1997, 144). Gilinantį epigrafus, žinotina, kad paprastai epigrafai priskiriami autoriui, kuris cituojamas, bet nėra teksto, kuriame cituojamas epigrafas, autoriui (*ibid.*, 151). Tam tikslui Genette’as siūlo proceso dalyvius vadinti „epigrafuotasis“³², „epigrafuotojas“³³, o epigrafo adresatas, be abejo, yra skaitytojas (*ibid.*, 151). Anot Genette’o, epigrafas gali būti spausdinamas kabutėse, kursyvu arba romėnišku šriftu³⁴, o epigrafuotojo autoriaus pavardė gali būti pateikiama skliausteliuose, didžiosiomis raidėmis ir t. t., ir visi šie deriniai heterogeniški, autorius taip pat nemano, kad šiems dalykams yra nustatyta norma (*ibid.*, 152).

Epigrafų būta trijuose kūrinuose: „Fiesta“ (1967; 1977; 1993; 2006 ŽK; 2006 MK), „Kam skambina varpai“ (1972; 1980; 1991; 2002; 2007; 2015), „Šventė, kuri visada su tavimi“ (1994).

³⁰ Hemingway, Ernest. „Fiesta: The Sun Also Rises“ (2004; Arrow books)

³¹ Hemingway, Ernest. „The Old Man and The Sea“. „Project Gutenberg“. <https://gutenberg.ca/ebooks/hemingwaye-oldmanandthesea/hemingwaye-oldmanandthesea-00-h.html> [žiūrėta 2025-05-09]

³² Epigrafo citatos autorius (angl. *The epigraphed*)

³³ Žmogus pasirenkantis ar siūlantis epigrafą (angl. *The epigrapher*)

³⁴ Angl. *roman type*

Knygoje „Šventė, kuri visada su tavimi“ (1994) pateikiamas epigrafas iš Ernesto Hemingway'aus laiško draugui, kuriame yra ir kūrinio pavadinimas, o štai Merės Hemingway pastaba suteikia reikiamo konteksto – ši knyga išleista po autoriaus mirties, tad epigrafuotoja (pasirinkusi epigrafą) šįkart buvo Merė Hemingway, o epigrafuotoju tapo pats Ernestas Hemingway'us (cituojamas epigrafe).

Kitų dviejų knygų epigrafai minimi ir 1991 m. Marijos Aušrinės Povilionienės lydimajame straipsnyje knygai „Kam skambina varpai“. Romano „Kam skambina varpai“ epigrafo autorius Džonas Donas (*John Donne*), remiantis P. Gasiulio komentrais, pateikiamais 1991 m. leidimo gale, yra „anglų poetas dvasininkas“ (*ibid.*, 615). Povilionienės teigimu, tai „žmonių solidarumo idėją ryškiai pabrėžiantis“ epigrafas. Šiame epigrafe taip pat minimas ir kūrinio pavadinimas. Visuose šio kūrinio vertimų leidimuose šis epigrafas yra, nors kiekviename epigrafe matyti korektūrinių ir poligrafinių keitimų, epigrafo turinio jie nekeičia. Minėtina tai, kad 2015-ųjų leidime epigrafo autoriaus vardas pateikiamas neadaptuotas – originalo kalba.

Romano „Fiesta“ epigrafai taip pat religiškai konotuoti – vienas iš pateikiamų epigrafų „iš Senojo testamento Ekleziasto knygos“ (Povilionienė 1991). Epigrafai pateikiami visuose leidimuose su minimalia korektūra – kinta Stein pavardės pateikimas ir antrasis romano pavadinimas, žr. 8 lentelę Priede), tik šįkart esmė, pateikiama originale, neperteikiama – abu epigrafus jungęs žodis „*generation*“ išverčiamas dviem skirtingais atitikmenimis. Ekleziasto epigrafe taip pat reikėjo rinktis vertimą „karta“.

Vidiniai viršeliai ir jų priedai

Anot Genette'o, antrasis ir trečiasis viršeliai, t. y. vidiniai tarp priekinio ir galinio viršelių esantys lapai, paprastai būna nebylūs, tačiau būna ir išimčių: žurnalai dažnai pateikia leidėjo informaciją, o mažos apimties serijos „*Microcosme du Seuil*“ tomuose visada pateikiama iliustracija, kuri atlieka parateksto funkciją (*ibid.*, 25). Kadangi, kaip jau buvo minėta anksčiau, ne tik kad šis autoriaus sąrašas yra preliminarus, bet ir žanrai bei laikmečiai nėra atskirai išskiriami (sąrašas bendrai tinkamas visoms knygoms ir pildytinas). Ne viena tiriamą knygą turi daugiau nei 2 vidinius viršelius.

Šis tyrimas parodė, kad juose kartais pateikiami ne tik autoriaus vardas ir kūrinio pavadinimas, bet dar ir vertėjų, dailininkų ir/arba sudarytojų ir vardai ir pavardės, o 1967 m. „Senis ir jūra“ leidime jie buvo iliustruoti. Šio tyrimo atveju pasirodė, kad 1 ir 4 išoriniai viršeliai dažniau būna nebylesni – juose pateikiama labai nedaug paratekstų.

Tačiau bene „byliausios“ buvo galinių ir priekinių vidinių viršelių antrosios pusės. Apie jas šiame skyriuje.

Originalo kūrinių pavadinimai paprastai nurodomi antrojo vidinio viršelio (sekantis po titulinio lapo) antroje pusėje, lapo viršuje (dažnai arba kairiame kampe arba puslapio viduryje). Sovietiniuose leidimuose elgiamasi taip pat, tačiau galiniame vidiniame viršelyje buvo privaloma nurodyti **ir trumpą bibliografinę informaciją rusų kalba** – įvairiai pateikiama trumpa bibliografinės informacijos pastraipa, kurioje **paprastai nurodoma: autoriaus vardas ir pavardė (fonetiškai adaptuota); kūrinio/kūrinių pavadinimai; iš kokios kalbos išversta**. Taip pat gali būti užrašomas užsakymo/leidinio kodas; bibliotekos kodas; kokia kalba pateikiamas leidinys; leidyklos pavadinimas ir adresas ar panašiai. Kūriniai per daug varijuoja, kad šią informaciją būtų įmanoma tiksliai surikiuoti.

Tiražai pateikiami visose knygose, išskyrus 2002 m. leidyklos „Alma Littera“ leistame „Kam skambina varpai leidime“. Iki 2000-ųjų visi siekdavo nuo 7000 iki beveik 90 000 egzempliorių, o štai po 2000-ųjų smuko iki vos 1-2 tūkstančių (žr. 7 lentelę Priede). Nors ir čia vertėtų prisiminti Tomo Vaisetos disertaciją, kurioje istorikas teigia, kad tiražų dydis, perleidimai ir didelis knygų perkamumas nebūtinai reiškė „knygų skaitymą“ (2012, 202), net jei skaitymas ir turėjo „socialinio prestižo statusą“ (*ibid.*, 208). Darius Pocevičius pirmoje straipsnio dalyje³⁵ taikliai apibendrina Vaisetos teiginius apie tuometinių inteligentų knygų kolekcijas: „Gana skurdžios ir beveik vienodos namų bibliotekos; knygas graibstantys, tačiau jų neskaitantys snobai“, interviu „Knygos. It“ žurnalui³⁶ paminėjo ir tai, kad knygos buvo renkamosis ne tik skaitymui bet ir savotiškam inteligentiškumo įrodymui, t. y. kaip interjero detalė. Kaip teigia Guy Debord savo veikale „*The Society of the Spectacle*“ (1967), prestižiniu gyvenimo „spektaklyje“ buvęs objektas, tampa kasdienišku, vos tik vartotojo parsineštas namo. Tai puikiai iliustruoja to pat interviu 71 puslapyje pateikiama istorija apie žmonos reakciją vyrui namo parnešus anksčiau norėtą knygą, kuri dabar jau žmonos laikoma pasenusia ir interjerui nebetinkama.

Toliau minėtina, kad atsiranda žanro nuoroda (pirmąkart – 1966 m., tačiau vartojama nenuosekliai), o nuo 1981 pilnėja galinio vidinio viršelio informacija –, trumpa kūrinio anotacija ir/arba autoriaus kontekstas (pvz., anotacijų, prilygstančių Genette'o „*Please-insert*“³⁷ pavadinintai kategorijai, buvo 7, iš kurių 3 buvo vienodos („Baltos lankos“, 2014, 2016, 2018). 1990 m. korpuse atsiranda ISBN kodas (1993 m. „Pavojinga vasara“ šis nepateikiamas), daugėja informacijos, pateikiamos vidinio viršelio antroje pusėje. Pirmasis barkodas atsiranda 2002 m., kartu ir su pirma nuoroda į internetinę svetainę.

³⁵ „Knygos ir leidyklos sovietmečiu (I)“ <https://literaturairmenas.lt/atmintis/darius-pocevicius-knygos-ir-leidyklos-sovietmeciu-i> [žiūrėta 2025-05-06]

³⁶ „Iš po skverno“ https://issuu.com/knygos.lt/docs/zurnalas_knygos.lt_nr1_2019 [žiūrėta 2025-05-06]

³⁷ „*Please-insert*“ – anot Genette'o, tai trumpas (pusės ar viso puslapio) tekstas, kuriuo, santraukos ar koku kitu vertę keliančiu būdu, apibūdinamas tekstas, į kurį šis elementas referuoja (Genette 1997, 104-105), strategiškai parankiausia vieta tokiame tekste – 4 išorinis viršelis (*ibid.*, 113).

Pratarmės, įvada ir lydimieji straipsniai.

Pasak Pauliaus V. Subačiaus (2023), joks Vakarų literatūros kūrinys, net ir praslinkęs pro „Glavlito“ užtvaras, SSRS skaitytojo nepasiekė autentišku pavidalu. Literatūra ir ypač literatūros kritika skaitytojui turėjo parodyti, koks jis turėtų ar neturėtų būti, tai yra, auklėti jį (Maskaliūnienė 2024, 253). Lydimieji straipsniai buvo išskirtinė sovietinės sistemos ir kitų socialistinių šalių leidybos kultūrai dalis. Didieji paratekstai, ypač lydimieji straipsniai, visada nukreipti į skaitytoją – tad kaip ideologinis fonas visą laiką veikia ir, anot Subačiaus, subtiliai arba ne, jais siūloma specifinė kūrinio interpretacija (2023, 160).

Jei neminėsime 2006 ir 2007 m. „Mokinio skaitinių“ serijos „Fiesta“ ir „Senis ir jūra“ leidimų, orientuotų į mokinių auditoriją, tad pateikiamų su reikiamu naudoti rašiniuose autoriaus biografiniu kontekstu, po nepriklausomybės atkūrimo jokie Hemingway’aus kūriniai su priedais, tokiais kaip įvada, pabaigos žodžiai ar lydimieji straipsniai nebepasirodė (paskutinis kūrinys, turėjęs tokių priedų buvo 1991 m. Povilo Gaučio sudarytas apsakymų rinkinys „Amerikiečių novelės“ (išleistas 1993 m.). Verta paminėti, kad tais pat metais išleista dokumentinė apysaka „Pavojinga vasara“ tokių priedų jau neturėjo.

Atsižvelgdami į įvadų, sveikinamųjų žodžių ir kt. turinį, galime pastebėti jų panašumus ir skirtumus skirtingais laikotarpiais, atkreipti dėmesį į tai, kas akcentuojama, o kas, galbūt, nutylima. Iš viso šiame korpuse yra 11 iš 37 kūrinių su tokiais priedais, o tai sudaro apie 30 proc. viso korpuso.

Pirmasis Hemingway’aus kūrinys, išleistas lietuvių kalba, buvo „Senis ir jūra“ (1960 m. išleido Valstybinė grožinės literatūros leidykla). Jame buvo ir vertėjo Romualdo Lankausko parengtas pabaigos žodis-lydimasis straipsnis. Jame kalbama apie Hemingway’aus gyvenimo faktus, minima, kad jo kūryboje „tarybiniam skaitytojui gal ir ne viskas priimtina“, tačiau dėmesio ji verta. Lankauskas, pačią knygą vertęs ir parašęs jai pabaigos žodį, mini dar neverstų Hemingway’aus kūrinių pavadinimus („Sudie ginklams“, „Saulė taip pat pakyla“ („Fiesta“), „Vyrai be moterų“, „Nugalėtojas nieko negauna“, „Kam išmušė valanda“ ir t. t.), kuriuos pagal kontekstą galima atspėti, nors pavadinimų atitikmenys originalo kalba nepateikiami. Toliau apibūdinama pati apysaka. Nuspręsti, kad pabaigos žodis ideologizuotas galima iš prieš tai minėto sakinio ir aukštinamų apysakos „vilties, herojiškumo ir pergalės“ savybių.

Vėliau – „Atsisveikinimas su ginklais“ (1962). „Baigiamasis žodis“ – M. Urnovo. Ten pristatomas laikmetis niūrus „buržuaziniame kalendoriuje“, nes pasirodė ne tik Hemingway’aus, bet ir Remarque’o bei Oldington’o antikariniai romanai: Pirmasis pasaulinis karas, pasaulinė ekonominė krizė, fašizmo grėsmė. Minima, kur šis romanas buvo uždraustas, kalbama apie „masių revoliucinio susipratimo didėjimą“ (plg. „Komunistinio auklėjimo pagrindai“ 1964, 282). Apie kapitalizmo

žlugimą cituojamas Leninas, visi trys kūriniai lyginami su sovietinių autorių kūryba (pvz., „Tykusiš Donas“), minimas ir griovimas to, kas „sukurta darbo žmonių rankomis“. Toliau aptariami autobiografiniai autorių gyvenimo aspektai, atsispindintys jų kūrinuose. Aptariami Remarque'o „Vakarų fronte nieko naujo“ aspektai, nepriimtini komunizme „ištižimas, infantilizmas, negebėjimas blaiviai mąstyti, buržuazinės egzistencijos melagingumas“ ir taip toliau. Paminimi ir keli kiti Hemingway'aus kūriniai bei jo gyvenimo patirties ir skaitytų kūrinių kontekstas. „Kam skambina varpai“ (pirmas vertimas lietuviškai – 1972 m.) ir čia kaip ir 1960 m.: „Kam išmušė paskutinė valanda“³⁸. Taigi ir čia galima drąsiai teigti, kad pabaigos žodis **ideologizuotas**.

„Kam skambina varpai“ (1972) + „Kam skambina varpai“ (1980). Lydimasis straipsnis „Ispanijos tema Hemingvejaus kūryboje“ – rašė Konstantinas Simionovas. 1980-ųjų leidime perleistas ir šis straipsnis. Jame pradedama nuo autoriaus kūrybos Ispanijos tema (minima „Fiesta“, „Pavojinga vasara“). Vėliau Simionovas pamini, kad Hemingway'us laišku jo paties teiravosi, ar į rusų kalbą jau išverstas „Kam skambina varpai“, minėdamas, kad romanas ne apie Antrąjį Pasaulinį karą, o apie „mažą partizaninį karą“ ir ten yra scena, kur „žudomi fašistai“, kuri Simionovui „turėtų patikti“ (Hemingvejus, 1972, 564). Šis baigiamasis žodis itin ideologizuotas ir antifašistinis (tai sustiprina ir teiginys, kad „Hemingway'us nekenė fašizmo“ (*ibid.*, 565)). Tikint Simionovo žodžiu, Hemingway'us Tarybų sąjungos kariuomenei jautė prielankumą. Remiantis CŽV muziejaus istoriko Nicholas Reynolds teiginiais ³⁹ir surinktais įrodymais⁴⁰, galima tikėti (ši knyga buvo recenzuota⁴¹), kad Hemingway'us buvo užverbuotas agento baigiantis 1940 ar anksti 1941-aisiais ir turėjo reikalų su NKVD.

Įdomu pastebėti ir tai, kad šiame straipsnyje paminima ir kaip Hemingway'us vokiečius vadino, verčiama kaip „kopūstkočiai“ (*ibid.*), nors iš tiesų tai buvo *Kraut*⁴².

Toliau kalbama apie fašistų neapykantą, Roberto Džordano susipratimą, kad „pergalę tegalima iškovoti tik drauge su komunistais“, išryškinama jo širdyje likusi sąsaja su „buržuazine visuomene, su kitokiom pažiūrom, kita auklėjimo mokykla“ (*ibid.*, 568). Taip pat pastoviai skaitytojui bandoma įteigti, kad fašizmas blogiausias blogis, sąžoniškai sudarant įspūdį, kad komunizmas, nors ir netobulas – labai gerai. Pastoviai juntamas „gero“ komunisto „nešališkas“ vertinimas, dar

³⁸ Originalo kalba pavadinimas nepateikiamas, tad jį galima tik atspėti.

³⁹ Žr. Straipsnį „Writer, Sailor, Soldier, Spy: Ernest Hemingway's Secret Adventures, 1935-1961“ https://www.nicholasreynoldsauthor.com/writer_sailor_soldier_spy_ernest_hemingway_s_secret_adventures_1935_1961.htm [žiūrėta 2025-04-09]

⁴⁰ Žr. Nicholas Reynolds, „Writer, Sailor, Soldier, Spy: Ernest Hemingway's Secret Adventures, 1935-1961“, 2020

⁴¹ JR Seeger, „Intelligence in Public Media“. <https://www.cia.gov/resources/csi/static/Writer-Sailor-Soldier-Spy.pdf> [žiūrėta 2025-05-07]

⁴² Savo laiške Marlenai Dietrich, Hemingway'us į ją su meile kreipdavosi kreipiniu „My Kraut“. Žr. <https://www.hemingwaysociety.org/hemingway-letter-marlene-dietrich> [2025-04-09]

aiškiau pastebimas šioje straipsnio citatoje: „Robertas Džordanas pasiaukojamai kovoja už liaudies idėjas, ir tuo pat metu, galvodamas apie liaudį, revoliuciją, komunizmą, dažnai ir daug ką sprendžia iš savų, **mums nepriimtinių** pozicijų.“ (*ibid.*, 569-570).

Toliau straipsnis tęsiamas, kandant Hemingway'ui už „klaidas“, kurios „kartais gana didelės“ (*ibid.*, 570). Ir pateikiamas „vienas, pats tipiškiausias“, kad ir ką tai galėtų reikšti, pavyzdys iš romano „Kam skambina varpai“ – apie TS didvyrį Ibaruri, kurį Simionovas prisiminė „nejučiomis“, stovėdamas prieš šio „didvyrio“ paminklą. Simionovas, matyt, jautė pareigą čia pataisyti ir viešai „paprotingi“ Hemingway'ų, tačiau šis romanas rusų kalba prieinamas tapo tik 1968 m.⁴³, o lietuviškas vertimas skaitytojus pirmąkart pasiekė tik 1972 m., tad pats peikiamasis autorius jau senokai buvo miręs.

Ankstesniame puslapyje Simionovo parašytas toks teiginys apie Hemingway'aus ispanų tautos suvokimą: „Aišku, ispanų gyvenimą ir revoliuciją Hemingvejaus Džordanas daugeliu atvejų suvokia kitaip, negu patys ispanai, kariavę už savo Respublikos laisvę. Tai visai natūralu. Kad ir koks įžvalgas būtų rašytojas – vienos tautos sūnus, rašas apie kitą tautą, jeigu jis net dalyvavęs kovoje už jos laisvę, vis dėlto rašo apie tą tautą daugiau ar mažiau iš šalies“ (1972, 570). Tačiau kalbai pakrypstant link Hemingway'aus asmeninio „rusų“ supratimo, tai šis staiga „daug kur nesutampa su tikrove“ ir Hemingway'us „toli gražu ne viską žinojo ir ne apie viską galėjo susidaryti savo objektyviai teisingą požiūrį“, taigi Simionovo nuomone „romane pateiktas subjektyvus paties Hemingway'aus požiūris“, kuris veikiamas didelės dozės „meninės išmonės“ ir būtent todėl kai kuriems veikėjams autorius davė pramanytus vardus, o kai kuriems – tikrus (1972, 571). Taigi tokiam „lūžiui“ įvykti net puslapio neprireikė. O toliau skaitytojui švelniai kalama į galvą, kad bandyti atsekti tikrų vardų neverta, nes galima apsirikti ir „su tuo reikia skaitytis“ (p. 571). Toliau Simionovas vėl netiesiogiai pamini Hemingway'ų buržujumi, kad „Geilordo“ viešbučio gėrybių paprasti karininkai nematę, nes „be atokvėpio vykdė pareigas“ (p. 572). Toliau vėl grįžtama prie literatūrinio romano aptarimo, kur viskas gretinama su rusų literatūros tradicija, tačiau Džordano ir Marijos tragiškos meilės atvirą išreiškimą Simionovas gina ir vertina kaip „vienus iš geriausių puslapių visoje Hemingvejaus kūryboje“ (p. 572).

Taigi, abu straipsniai yra daugmaž vienodi (tarp jų tik 21, turinio esmės beveik nemodifikuojantis pakitimas: žr. lentelė nr. 5), tad drąsiai galima teigti, kad straipsnis **ideologizuotas**, pirmąkart parašytas 1972 m. ir perleistas 1980 m..

⁴³ Pavyko rasti, kad išverstas jis 1962 m., tačiau skaitymui išleistas tik 1968 m. <https://biblionnerarebooks.com/products/hemingway-ernest-for-whom-the-bell-tolls-very-rare-first-russian-translation> [žiūrėta 2025-05-08]

„AMERIKIEČIŲ NOVELĖS“ (1980). Pateikiami du straipsniai – pirmasis, Lilijos Vanagienės apie Amerikiečių novelės žanro istoriją ir etapų savybes, antrasis – „Apie autorius“ (autorius nenurodomas, tačiau vidinio viršelio antroje pusėje nurodoma, kad „sudarymas, vertimas į lietuvių kalbą, pabaigos žodis priskirtini leidyklai „Vaga“), čia vienam autoriui skiriamoje vienoje ar dviejose pastraipose pateikiamas trumpas jų kūrybinis kontekstas ir iš kokių rinkinių paimti jų kūriniai (pateikiami originalų pavadinimai ir iš kur paimta versti), **ideologizuotas**. Lilijos Vanagienės pabaigos žodis, kuriame aptariama žanro vystymosi istorija taip pat **ideologizuotas**: Edgaras Alanas Po aidai komunizmo aukštinamais idealais: „šlykštisi pinigų viešpatija, užgniaužiančia žmoguje glūdintį grožio troškimą“, minimas Karlas Marksas ir jo įžvalgos apie 1861-1865 m. karą, Džekas Londonas netiesiogiai pagiriamas už tai, kad pasiskelbia atviru socializmo ir proletarinės revoliucijos šalininku bei „vieną jo apsakymą „Gyvenimo meilė“ labai vertino V. I. Leninas, kalbama apie proletarinės revoliucijos literatūros ir „raudonojo dešimtmečio“ pilietinį pakilimus ir t.t.

Chrestomatijos aprašėlis apie leidinį (1990). Niekas neanalizuojama, tad ir **neideologizuojama**, tik paaiškinama, kad šiame leidinyje spausdinami „mažesnės apimties užsienio rašytojų kūriniai, einami XI klasėje“ ir paminima, kad kai kurie didesnės apimties programiniai kūriniai jau išleisti leidyklos „atskiromis knygomis“. Taip pat minima, kad chrestomatijoje autorių kūriniai pateikiami chronologine tvarka ir kad kūrinių vertimo tekstai paimti „iš kitų leidyklų išleistų jų kūrinių naujausių leidimų“. Taigi tai perleidimų rinkinys.

„Pasaulinės literatūros biblioteka“ (1991). Pateikiamas Marijos Aušrinės Povilionienės lydimasis straipsnis „Gyvenimas, ne mirtis, yra didysis nuotykis“ (1991, 599-613). Pateikiamas autorių kontekstas, jų realios gyvenimų sąsajos ir kaip tai pasireiškia jų kūryboje. Straipsnyje kūriniai ir kūrybos kelias bei įvertinimai analizuojami objektyviai, taip pat objektyviai pateikiami net ir ankstesniame „Kam skambina varpai“ lydimajame straipsnyje peikti faktai, o tai leidžia teigti, kad šis straipsnis **neideologizuotas**.

„Amerikiečių novelės“, Povilas Gaučys (1993). Gaučys savo rinktinėje išverčia ir išleidžia vieną Hemingway'aus apsakymą – „Gerojo Liūto pasakėčia“ (angl. „*The Good Lion*“). Hildy Coleman savo straipsnyje „*"Cat" and "Hills": Two Hemingway Fairy Tales*“ (1992)⁴⁴ tegia, kad „Gerojo liūto pasakėčia“ yra vienas iš Hemingway'aus žingsnių į fantastikos pasaulį, kadangi apsakymas prasideda įprastu pasakoms fraze „kartą buvo...“, taip pat it tikroje pasakoje, apsakyme liūtai kalba ir galvoja kaip žmonės (p. 67). Priešingai nei „Vagos“ rinkinyje, čia autorių kontekstai ilgesni ir pateikiami prieš novelių vertimus. Čia pateikiami keturi straipsniai: 1) „Amerikiečių novelės“ žanro istorija ir bruožai – čia pateikiama grynai meninė novelių laikotarpių analizė,

⁴⁴ Žr. https://www.csus.edu/indiv/m/maddendw/hem_genre.pdf [žiūrėta 2025-04-05]

neideologizuotas; 2) autorių biografijos prieš jų kūrinių vertimus – **neideologizuoti**; 3) Valdo Petrausko pabaigos žodis „Lietuvišką žodį puoselėjęs“ – nedidelis straipsnis (iš esmės savotiškas nekrologas⁴⁵) apie Povilą Gaučį, jo gyvenimą, potyrius ir autoriaus atsiminimus su juo – **neideologizuotas, sovietyno praktikos kritikuojamas**; 4) Kazio Jonušo „Redaktoriaus žodis“ – išreiškiama pagarba Gaučiui, paaiškinama kaip buvo tvarkytasi su šios knygos rankraščiu po autoriaus mirties, pateikiamas sąrašas neišleistų vertimų, kuriuose ir dar dvi Hemingway’aus novelės (nesenai jau išleistos tuomet – „Svetimaj šaly“ ir „Kilimandžaro sniegynai“), paaiškinama, kas buvo pakeista rengiant knygą leidimui ir kodėl – irgi **neideologizuotas**.

„Mokinio skaitiniai“ serijos „Fiesta“ (2006) ir „Senis ir jūra“ (2006, 2007). Štai, pavyzdžiui, „Mokinio skaitinių“ leidimams galima išsikelti hipotezę „pratarmės sutaps“, kadangi prie visų trijų leidimų nurodoma, kad juos rašė Agnė Iešmantaitė 2006 m. Peržvelgus visus – hipotezė iš dalies pasitvirtina, nes abiejų „Senis ir jūra“ leidimų pratarmės visiškai sutampa, o pratarmė romanui „Fiesta“, matyt, buvo rašyta pirmoji, tad yra keletas skirtumų: p. 7 į skliaustus įtraukiamas komentaras apie pagrindinį „Senis ir jūra“ veikėją Santjagą; p. 8, kalbama apie „Senį ir jūrą“ ir **ši „nedidukė apysaka“ virsta į „nediduką romaną“**; taip pat p. 8 „Fiesta“ antrasis pavadinimas („Saulė taipgi teka...“) praranda daugtaškį – nors atrodytų nereikšminga, tačiau tokį pavadinimo vertimą turime, toks pat pateikiamas ir ant „MS“ „Fiestos“ leidimo vidinio viršelio, tad šis keitimas nemotyvuotas; galiausiai – p. 9 pridedamas naujas sakinyš „Šiame „Mokinio skaitinių“ leidinyje jūsų dėmesiui pateikiamas Ernesto Hemingway’aus romanas „Senis ir jūra““. Turbūt verta paminėti ir tai, kad esti čia ir faktinių klaidų, pavyzdžiui, p. 5 nurodoma, kad Hemingway’us „*Kansas City Star*“ laikraštyje reporteriu yra „septynis mėnesius padirbėjęs“, nors laikraštyje rašoma kitaip (apie 6 mėn.).

Ankstesnėje pastraipoje paryškinau sakinį iš „Senis ir jūra“ (2006/2007) pratarmės – visai ne be reikalo. Iki šios pratarmės išleidimo 2006 m. (net ir tos pat autorės/rengėjos, tų pat metų „Fiestos“ pratarmėje) šis žymus, autoriui Nobelio premiją pelnęs kūrinys mūsų literatūroje buvo tituluojamas būtent **apysaka**. O čia imtas vadinti romanu. Būtų galima teigti, kad tai normos kitimas. Tačiau taip anaip tol nėra – „Senis ir jūra“ buvo leistas 1960, 1967, 1981, 1990, 1994, 2003, **2006, 2007**, 2014, 2016, 2018 m., tačiau pavadinimas kinta tik „Žaltvykslės“ leistų variantų. Šiuos vertė ne Lankauskas, o Jeronimas Brazaitis. Būtent šio fakto ir liepia nepainioti „Lietuvos literatūros vertėjų sąjungą“ savo straipsnyje apie „Nerekomenduojamas knygas“⁴⁶, tačiau platesnio paaiškinimo kodėl nerekomenduoja būtent „Žaltvykslės“ „Mokinio skaitinių“ serijoje išleistų „Senis ir jūra“ leidinių nepateikia (straipsnio ar priedašo apie tai nėra). Tiesa, antipremiją iš LLVS šis vertėjas gavo jau ne

⁴⁵ VLE, „nekrologas“ - <https://www.vle.lt/straipsnis/nekrologas/> [žiūrėta 2025-05-08]

⁴⁶ „Nerekomenduojamos knygos“ <https://www.llvs.lt/content/view?id=362> [žiūrėta 2025-03-25];

pirmą kartą, tačiau tiek pirmąjį⁴⁷, tiek antrąjį ⁴⁸kartą ją gavo už „perdirbtą“ originalo stilių, tad drįsčiau panašią prielaidą susidaryti ir šįkart, kadangi kaip ir antipremiją pelniusius, taip ir šiuos leidinius redagavo Agnė Iešmantaitė – jeigu jai perdirbimai neužkliuvo 2005 m., kodėl turėjo 2006 m.? Norint tai ištirti, tektų gerai pasigilinti į tekstą ir sulygtinti su Lankausko vertimais, tačiau tai, deja, nesusiję su paratekstais.

Taigi, 11 iš 37 turėjo kokį nors lydimąjį straipsnį. Iš viso knygoje išspausdinta 14 straipsnių: 5 (1960-1980 m.) ideologizuoti, 9 (1990-2007 m.) neideologizuoti. „Mokinio skaitinių“ serijos straipsnis parašytas 2006 m. „Fiestai“, ir kiek minimaliai pataisytas „Seniui ir jūrai“ (2006, 2007 m.).

„Duota rinkti/pasirašyta spaudai“, tiražai

Toks įrašas knygos paskutiniuose lapuose reiškia, kad knygos leidimą patvirtino Glavlitas – Vyriausioji literatūros ir leidybos reikalų valdyba. Paskutinis šio korpuso leidinys perėjęs Glavlitą – „Pasaulinės literatūros bibliotekos“ serijos jungtinis leidinys su Hemingway’aus „Kam skambina varpai“, išleistas 1991 m.

Visuose pirmuosiuose korpuso leidiniuose („Senis ir jūra“ – 1960, 1967 m.; „Atsisveikinimas su ginklais“ – 1962/1970 m.; „Žaliosios Afrikos kalvos“ – 1964 m.; „Kilimandžaro sniegynai“ – 1966 m.; „Fiesta“ – 1967 m.; „Turėti ir neturėti“ – 1968 m.; „Anapus upės, medžių ūsmėje“ – 1971 m.) nėra pateikiamas „duota rinkti“ įrašas, tik „pasirašyta spaudai“ – Maskvos leidyklų leidimuose (pvz.: Maskvos „Progress“ leistas angliškasis „A Farewell to Arms“ taip pat išleistas tik su „pasirašyta spaudai“ rusišku ekvivalentu – „Подписано к печати“).

„Duota rinkti“ atsiranda tik su 1972 m. „Kam skambina varpai“ leidimu – iki pat 1982 m. mėnuo datoje pateikiamas romėniškais skaitmenimis („1972.V. 31“). 1982-ųjų „Salos vandenyne“ leidime visa data pateikiama tik arabiškais skaitmenimis („1982.05.14“), o 90-ųjų leidime datos pateikiamas skaičius anksčiau skyrusius taškus pakeičiant tarpais.

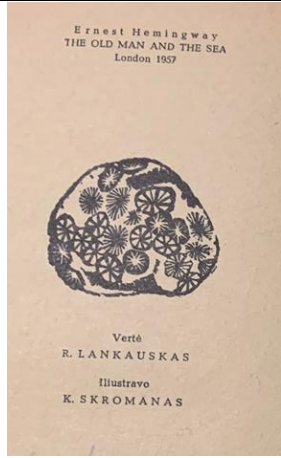
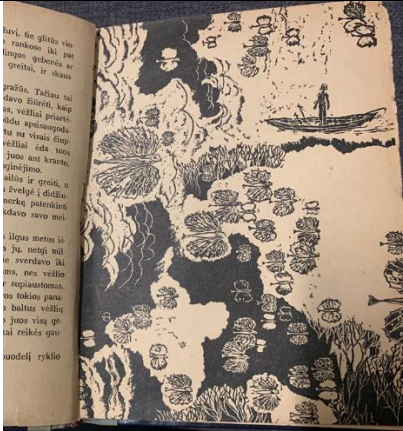
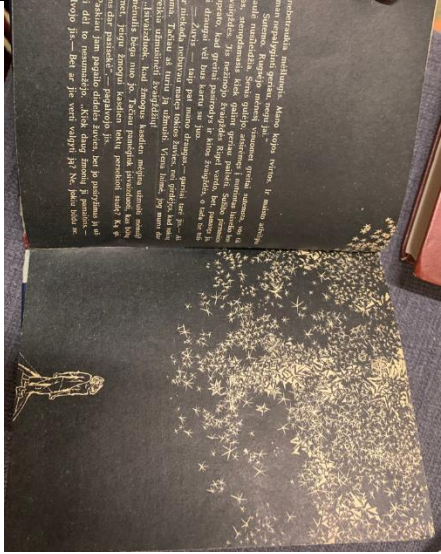
Dveiose iš trijų 1993-aisiais išleistų knygų paskutiniuose vidiniuose viršeliuose dar matome pilnas datas (nenurodoma, ką tiksliai jos datuoja), o vienoje jau nebe, tad panašu, kad buvo bandoma jų atsisakyti. 1994 ir 2003 m. leidimai dar datas turėjo, o štai 2002 m. ir visi kiti nuo 2006-ųjų jau nebe.

⁴⁷ „KOKS BURŽUJUS, TOKS IR MENAS: trumpai apie užsienio detektyvų vertimus į lietuvių kalbą“ (2006) <https://www.llvs.lt/content/view?recensions=221> [žiūrėta 2025-03-26];

⁴⁸ „Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga skyrė Antipremijos laureatus“ (2007) <https://www.llvs.lt/content/view?item=183&lang=lt> [žiūrėta 2025-03-26]

Iliustracijos tekste

Verta paminėti ne tik viršelių iliustracija, bet ir tekste esančiasias. Iš viso korpuse yra du iliustruoti kūriniai: 1962-ųjų „Atsisveikinimas su ginklais“ ir 1967-ųjų „Senis ir jūra“. 1962 m. leidime pateikiamos kiekvieno skyriaus pirmo sakinio pirmos raidės iliustracijos, vadinamos inicialais ⁴⁹– „Atsisveikinimas su ginklais“. Viso tokių inicialų knygoje 8. 1967 m. leidime pateikiamos su istorija susiję iliustracijos visame tekste bei prieš jį ir po jo. Viso tokių iliustracijų – 17 (mažos iliustracijos – 5; per visą vieną lapą – 6; per 2 lapus – 6). Pavyzdžiai pateikiami lentelėje:

10 pav., Maža iliustracija (1/5)	11 pav., Iliustracija per visą lapą (1/6)	12 pav., Iliustracija per 2 lapus (1/6)
		

4 lentelė, iliustracijų nuotraukos 1967-ųjų „Vagos“ „Senis ir jūra“. Iliustravo K. Skromantas

Tokie duomenys leidžia suvokti, kad spaudos galimybių iliustracijoms turėjome ir gana puikių. Tačiau nespausdinti iliustracijų, matyt, buvo pasirinkta kainos ir resursų taupymo sumetimais – Tomo Vaisietos disertacijoje „Nuobodulio visuomenė“ (2012) teigiama, kad leidyklos „gyveno“ iš vertimų, tačiau dėl minėtųjų išteklių trūkumo „dažnai kentėdavo leidybinė įvairovė“ (*ibid.*, 181-182)

Kadangi iliustracijos kaip paratekstai turi tik iliustruojamąją, tai yra, estetinę funkciją į tai toliau gilinamasi nebus.

Šriftas ir popierius

Anot Genette'o, du dalykai materializuojantys knygą yra šriftas ir spausdinimui pasirinktas popierius – jie paverčia tekstą knygą (1997, 34). Poligrafiniai pasirinkimai suteikia netiesioginių komentarų apie skaitysimą tekstą. Kai kurių tokių pasirinkimų skaitytojai ignoruoti negali – pvz.

⁴⁹ VLE, „inicialas“, <https://www.vle.lt/straipsnis/inicialas/> [žiūrėta 2025-04-09]

eilėraščių išdėstymas puslapyje (pvz.: vienas eilėraštis per visą puslapį ar keletas jų viename), kur spausdinami komentarai (pvz.: puslapio apačioje ar knygos gale) ir t.t. Tad anot Genette'o, joks skaitytojas neturėtų nepastebėti individualių poligrafinių elementų net ir moderniajai leidybai vis labiau kryptant standartizavimo ir neutralizavimo link (*ibid.*).

Todėl perdėtas neutralumas ir minimalizmas ar netgi „poligrafinis skurdas“ (Subačius, 2023) leidžia kažkiek suprasti bibliofilų norą įsigyti tik tam tikrus leidimus, ar bent jų faksimiles (*ibid.*).

Nors didžiųjų paratekštų, tokių kaip, pavyzdžiui, lydimasis straipsnis, kontekste poligrafija gal ir nedaro tokios pat akivaizdžios įtakos, tačiau, anot Genette'o, yra atvejų kai teksto grafinė realizacija būna absoliučiai neatskiriama nuo teksto literatūrinės intencijos (*ibid.*), pavyzdžiui, Ernesto Hemingway'aus 1967 m. „Senis ir jūra“, 1962 m. „Atsisveikinimas su ginklais“ ar netgi Mark Z. Danilewski 2000 m. „The House of Leaves“.

Lauren Gay (2020) teigia, kad standartinis knygos dizainas vykdo tik komunikacinę funkciją – t. y. veikia tik kaip literatūrinės intencijos perdavimo principas (o tai taikytina didesniajai daliai Hemingway'aus korpuso). Dabartiniais laikais, pasak Gay, plintant skaitmenizacijai ir gerėjant informacijos prieinamumui (pavyzdžiui, „*Project Gutenberg*“ svetainė, kurioje jau galima rasti nemažai visuomenei prieinamų suskaitmenizuotų Hemingway'aus tekstų originalo kalba), norint, kad spausdinta knyga, pasaulyje, kuriame žmonės pirmiausia informaciją renka gauti skaitmeniniu formatu, išliktų aktuali ir reikšminga, reikia į ją žvelgti ne tik kaip į informacijos perdavimo funkciją atliekantį objektą, bet ir kaip į meninį projektą ne tik traukiantį skaitytojų akį, bet ir suteikiantį jiems kokios nors „asmeninės vertės“⁵⁰.

Popieriaus pasirinkimas, pasak Genette'o, yra dar mažiau reikšmingas (1997, 35). Teksto prasmės perteikimui popieriaus pasirinkimas per didelės įtakos nedaro, tad jo pasirinkimo priežastys, anot Genette'o, iš esmės tik **estetinės** (popieriaus patrauklumas, tiražo kokybė), **ekonominės** (leidinio piniginė vertė), **materialios** (leidinio išliekamumas).

Genette'as toliau mini, kad „kolekciniai“⁵¹ leidimai bibliofilams itin patrauklūs dėl jų tiražo ribotumo – kolekinių serijų ribotumas bibliofilams kažkiek atsveria beribį šiuose išleistų kūrinių prieinamumą paprastuose, neribojamuose formatuose (pvz.: „*Penguin*“ leidyklos knygose tiražas nenurodomas, o tai leidžia manyti, kad knygų bus leidžiama tiek kiek reikės, t. y. – tol, kol jos bus paklausios). Nors Hemingway'us Lietuvoje jau buvo tapęs kanoniniu autoriumi (jo kūriniai keliskart perleidžiami, įtraukiamas į chrestomatijas), retai kada jo kūriniai buvo leidžiami ant „gero“ popieriaus

⁵⁰ Angl. „*Personal value*“

⁵¹ Angl. „*Deluxe*“

(pvz.: „Pasaulinės literatūros biblioteka“ 1991 m.; „Amerikiečių novelės“ 1980/1993 m.; „*Selected Stories by Ernest Hemingway*“ 1971 m.).

Remiantis Tomo Vaisietos disertacija (2012), galimos tokio pasirinkimo priežastys buvo tuomet kamavęs „knygų badas“, tad teko mažinti šriftą ir spausdinti ant laikraštinio popieriaus; tai, kad „pirmenybė“ buvo teikiama ideologinei literatūrai, kuriai ir būdavo sunaudojama daugiausia ir taip ribotų resursų; tai, kad „Vaga“ iš esmės gyvavo daugiausia iš vertimų. Kas liečia ribotumą, sovietmečiu verstinė literatūra ir taip jau buvo ribojama – ją įsigyti buvo galima tik „už prekystalių“ („Lietuvos leidėjų asociacija“⁵², Jonušys⁵³) ir cenzūruojama (Maskaliūnienė, Tatolytė⁵⁴), tad norint jos gauti, neretam tekdavo skubėti (Vaisieta, 2012:182) ar rinkti makulatūrą, tam kad tam tikrą kiekį jos išsimainyti į sąrašė siūlomą deficitinę knygą (Pocevičius⁵⁵, 2018). Sovietmečiui pasibaigus knygų leidybą imta standartizuoti ir nors popieriaus pavadinimų nurodyti nebesiimama (paskutinė tokį įrašą turėjusi šio korpuso knyga buvo 1991m. „Pasaulinės literatūros bibliotekos“ 108 dalis), bet palietus lapus galima teigti, kad popierius toks pat ar bent panašus.

Laikui bėgant leidinių retumą galima skirti pagal tam tikrus ženklus leidimuose⁵⁶ – tiek paprastuose, tiek „kolekciniuose“. Paprastųjų leidimų skaitytojams tai galimai tebus tik bibliografinė informacija, tačiau tai „kolekinių“ savininkams –vertės įrodymas.

Hemingway’aus vertimų lietuvių kalba korpuse šriftas minimas 7 kartus 1979-1991 m. („Baltika“ – 5; „Literatūrinė garnitūra“ – 1; „Taims“ – 1). „Popierius“ pateikiamas kaip formatas (1960-1971 m.), 1972 m. pirmąkart pateikiamas pavadinimas „nr.2“ (naudojamas 1972, 1977, 1977 m. leidimuose), vėliau atsiranda ir kitų pavadinimų: „Spaudos kreidinis“ (1979 m.), „spaudos nr. 1“ (1980 m.), „spaudos nr. 2“ (1980, 1981, 1982 m.), „ofsetinis nr. 1“ (1990, 1991 m.) – išvis pavadinimu nurodomas 10 kartų. Popieriaus išmatavimo skaičiais formatas pateikiamas 1960-1991 m. – išvis 19 kartų.

⁵² „Leidykla „Vaga“: laikytis tradicijų ir įsiklausyti į skaitytojų norus“ <https://lla.lt/lt/leidyklu-istorijos/leidykla-vaga/item/203-leidykla-vaga-laikytis-tradiciju-ir-isiklausyti-i-skaitytoju-norus> [žiūrėta 2025-05-05]

⁵³ „Iš knygiaus atsiminimų“ <http://www.satenai.lt/2016/05/15/is-knygiaus-atsiminimu/> [žiūrėta 2025-05-05]

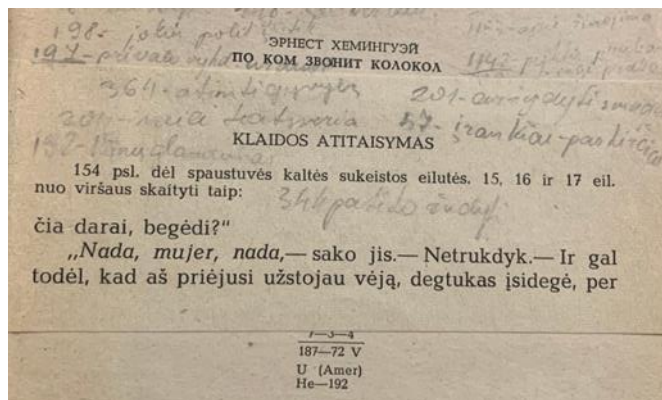
⁵⁴ „SPECTRUM: Vertimo cenzūra sovietmečiu: kaip tirti, ką praradome?“ <https://naujienos.vu.lt/spectrum-vertimo-cenzura-sovietmeciu-kaip-tirti-ka-praradome/> [žiūrėta 2025-05-05]

⁵⁵ „Knygos ir leidyklos sovietmečiu (II)“ <https://literaturairmenas.lt/atmintis/darius-pocevicius-knygos-ir-leidyklos-sovietmeciu-ii> [žiūrėta 2025-05-05]

⁵⁶ Genette tai vadina „Proof of printing“ – spausdinimo įrodymu.

Komentarai/pastabos

Dvyliktame Genette'o veikalo skyriuje aptariami komentarai ⁵⁷(1997, 319). Anot tyrėjo, tai įvairaus ilgio pasisakymai, orientuoti į tam tikrą ar aiškų teksto segmentą, su tam tikromis nuorodomis į jį (*ibid.*, 319). Dėl apimties suvaržymų plačiai šiame darbe į tai nesigilinama, tačiau vieną įdomų atvejį paminėti privalu: tai klaidos taisymo lapelis.

13 pav., „klaidos atitaisymo lapelis“, pasitaikęs viename iš vartytų 1972 m. „Kam skambina varpai“ leidimų.

Šis paratekstas turi funkciją – informuoti skaitytoją apie spaustuvės padarytą klaidą ir šią atitaisyti. Įdomu tai, kad nors vykdant šį tyrimą teko pavartyti du tokius leidimus, tačiau tokį lapelį rasti pavyko tik viename jų. Tai leidžia manyti, kad ši knyga bibliotekoje jau ilgai, o tai paliudija ir seni bibliotekos antspaudai, nubraukti senieji nebevertojami kodai.

Panaši komentarų apraiška – marginalijos (tai „pastabos knygos arba rankraščio paraštėje“⁵⁸). Kadangi nemaža dalis korpuso buvo paimta iš bibliotekų, tad ir marginalijų pasitaikė nemažai. Didžioji dalis jų – įrašytos ranka, todėl, remiantis Tomo Petreikio straipsniu „Marginalijos kaip knygos istorijos šaltinis: istoriografinis aspektas“ (2011), laikytinos „pogamybinėmis“, kadangi atsiranda po knygos užbaigimo ir atspindi būtent skaitytojo interesus (2011, 70).

Tai ir bibliotekininkų įrašai, skaitytojų užrašai, buvusių savininkų žymos ar pabraukimai, antspaudai, kodai ir kt. Kol kas, anot knygų istoriko Arvydo Pacevičiaus, 2007-aisiais Stanislovui Kairiui duoto interviu, pavadinimu „A.Pacevičius: Neišmeskim priterliotų knygų“⁵⁹, „sovietmečio

⁵⁷ Angl. Notes

⁵⁸ Žr. VLE, „Marginalija“, <https://www.vle.lt/straipsnis/marginalija/>

⁵⁹ Žr. A.Pacevičius: Neišmeskim priterliotų knygų <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/apacevicius-neismeskim-priterliotu-knygu-14474844> [žiūrėta 2025-04-10]

terlionės nėra vertingas informacijos šaltinis todėl, kad praėjo dar per mažai laiko“, o ir patys knygotyrininkai dar nemažai ką atsimena iš savo gyvenimų tuomet.

Su paratekstais marginalijos susiję, nes Petreikio straipsnyje minima, kad „Marginalijų, turinčių funkcinę paskirtį (kodikologinės ir poligrafinės), tyrimai pastaruoju metu vykdomi korektiškai, pasitelkiant parateksto [25] ir hiperteksto [49, 11–13] teorijas“ (*ibid.*, 79). O grįžtant prie paties Genette'o teorijos, jo teigimu, marginalijos, inskripcijos ir kt. tai dar vienas būdas, nuo leidyklų nebepriklausantis, paversti leidinimą „unikalesniu“ ir patrauklesniu bibliofilams (1997: 35). Nors marginalijos įdomus aspektas, tačiau plačiai darbe nagrinėjamas nėra dėl apimties suvaržymų.

Išvados

Tai pirmasis magistro darbas, kuriame tiriami skirtingų Ernesto Hemingway'aus kūrinų leidimų (vertimų) paratekstai. Šis darbas aktualus tyrėjams, leidėjams ir norintiems pasigilinti savo žinias apie paratekstus ir jų poveikį skaitytojams. Paratekstai nėra naujas tyrimų objektas, tačiau vieno autoriaus kūrinų vertimų paratekstai tiriami retai.

Aptarus parateksto apibrėžtį ir Gérardo Genette'o parateksto teoriją, buvo surinkti išleisti vertimai ir sudaryta Ernesto Hemingway'aus kūrinų vertimų į lietuvių kalbą bibliografijos rodyklė. Kiek įmanoma detaliau buvo atrinktos ir aptartos svarbiausios paratekstų kategorijos ir jų svarba.

Taikant lyginamąjį metodą lyginti surinkti to paties kūrinio skirtingų leidimų paratekstai, jie aprašyti pasitelkiant aprašomąjį metodą. Kiekybiniu metodu suskaičiuoti atrinkti paratekstiniai elementai.

Šio tyrimo atveju pasirodė, kad 1 ir 4 išoriniai viršeliai dažniau būna nebylesni – juose pateikiama labai nedaug paratekstų. Korpusė surinktų kūrinų paratekstai minimalūs, tad galima teigti, kad, anot Kovalos, jie iš esmės minimaliojo ir informatyvinio, kartais iliustratyvinio tipo. Tačiau pritaikyti kokią nors normos teoriją vieno autoriaus kūrinų vertimų korpusui neįmanoma dėl per didelio duomenų ir taip pat kūrinų tipų (jie skirti skirtingoms auditorijoms), todėl ir paskirčių heterogeniškumo. Paratekstų kiekiai ir jų pateikimo vietos labai varijuoja: kai kur ta pati informacija pateikiama viename lape, kai kur skeliama į du, pateikiama kitame kampe ar kita tvarka, tad ir čia normos teorijos įsivesti nepavyksta dėl per didelio korpuso ir jame esančių leidinių leidimų laikmečių normų skirtingumo.

Iš didžiųjų paratekstų minėtini lydimieji straipsniai: 11 iš 37 turėjo kokį nors lydimąjį straipsnį. Iš viso knygoje išspausdinta 14 straipsnių: 5 (1960-1980 m.) ideologizuoti, 9 (1990-2007 m.) neideologizuoti. „Mokinio skaitinių“ serijos straipsnis parašytas 2006 m. „Fiestai“, ir kiek minimaliai pataisytas „Seniui ir jūrai“ (2006, 2007). O dedikacijos ir epigrai, dažniausiai pateikiami, su leidybos laikotarpiui būdinga korektūra, tačiau esmė nekinta. Taip pat esama ir jų motyvuotų arba ne praleidimų.

Pastebėti paratekstų raidą skirtingais laikotarpiais šiame tyrime iš esmės pavyko, tačiau dėl apimties ribojimų ir didelio heterogeniškų Hemingway'aus kūrinų vertimų leidinių kiekio, jų išsamiai aptarti nepavyko. Šio darbo autorė tikisi, kad pamatai ateities paratekstų tyrimams šiuo darbu padėti buvo.

Šaltiniai

„Amerikiečių novelės“, 1980 m., „Vaga“, Vilnius.

Gaučys, Povilas. „Amerikiečių novelės“, 1993 m., „Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla“, vertė ir sudarė P. Gaučys

Hemingvejus, E. „Atsisveikinimas su ginklais“ 1962m., „Valstybinė Grožinės literatūros leidykla“, Vilnius, vertė G. Bekerytė ir R. Lankauskas [versta iš “Ernest Hemingway / A Farewell to Arms / Penguin Books, London];

Hemingvejus, E. „Kilimandžaro sniegynai“ 1966m. (pirmas leidimas); „Vaga“, Vilnius; vertė A. Dantaitė, R. Lankauskas, L. Vanagienė, G. Zolubienė; [versta iš “E. Hemingway / The Snows of Kilimanjaro / and Others”];

Hemingvejus, E. „Senis ir jūra“, 1967m., „Vaga“, Vilnius, vertė R. Lankauskas, iliustravo K. Skromantas, [versta iš: „Ernest Hemingway / The Old Man and the Sea / London, 1957“];

Hemingvejus, E. „Turėti ir neturėti“ 1968m., „Vaga“, Vilnius; vertė Gražina Zolubienė [versta iš “Ernest Hemingway To Have or Not to Have”];

Hemingvejus, E. „Žaliosios Afrikos kalvos“, 1964m., „Vaga“, Vilnius, vertė R. Lankauskas [versta iš „Ernest Hemingway, The Green Hills of Africa / PermaBook / New York“];

Hemingway’us, Ernestas / Hemingway, Ernest. „Senis ir jūra“ + „Šventė, kuri visada su tavimi“, 1994m., „Valstybinis leidybos centras“, Vilnius, „Senis ir jūra“ vertė R. / Romualdas Lankauskas (versta iš Ernest Hemingway / The Old Man and the Sea / London, 1957)/ „Šventė, kuri visada su tavimi“ vertė K. / Kristina Miliūnienė (versta iš Ernest Hemingway / A Moveable Feast / Great Britain, The Reprint Society LTD, London, 1965);

Hemingvejus, Ernestas. „Anapus upės, medžių ūksmėje“ + „Senis ir jūra“ 1981m.; „Vaga“: „Anapus upės, medžių ūksmėje“ vertė Silvija Lomsargytė-Pukienė (antras leidimas) [versta iš “Ernest Hemingway / Across the River and Into the Trees / Charles Scribner’s Sons, New York 1950]// “Senis ir jūra” vertė Romualdas Lankauskas (trečias leidimas) [versta iš Ernest Hemingway / The Old Man and the Sea / London, 1957];

Hemingvejus, Ernestas. „Anapus upės, medžių ūksmėje“ 1971 m., (pirmas leidimas) „Vaga“, Vilnius, vertė Silvija Lomsargytė-Pukienė [versta iš “Across the River and Into the Trees“ by Ernest Hemingway“, data nenurodoma, leidykla nenurodoma, miestas nenurodomas);

Hemingvejus, Ernestas. „Atsisveikinimas su ginklais“ 1970m., „Vaga“, Vilnius; vertė Gabrielė Bekerytė ir Romualdas Lankauskas [versta iš „A Farewell to Arms“, Penguin Books, 1958].

Hemingvejus, Ernestas. „Fiesta (ir pateka saulė)“ 1967m.; „Vaga“, Vilnius; vertė P. Gasiulis [versta iš „Ernest Hemingway / Fiesta (The Sun Also Rises) / London, 1964];

Hemingvejus, Ernestas. „Fiesta“ (antras leidimas) + „Atsisveikinimas su ginklais“ (trečias leidimas) 1977m., „Vaga“, „Fiesta (saulė taipgi teka...)“ – Povilas Gasiulis [versta iš: „Ernest Hemingway, Fiesta (The Sun Also Rises) / London, 1964; „Atsisveikinimas su ginklais“ – Gabrielė Bekerytė ir Romualdas Lankauskas [versta iš: „Ernest Hemingway A Farewell to Arms / Penguin Books, 1958];

Hemingway’us, Ernestas. „Fiesta“ + „Turėti ir neturėti“, 1993m., „Valstybinis Leidybos centras“, Vilnius; „Fiesta (ir pateka saulė)“ [„© Vertimas, Gasiulis P., 1967] – vertimo perleidimas; „Turėti ir neturėti“ [„© Vertimas, Zolubienė G., 1968] – vertimo perleidimas;

Hemingway’us, Ernestas. „Fiesta“, 2006m., „Žaltvykslė“, (Mokinio skaitiniai), vertė Povilas Gasiulis [„iš: E. Hemingway’us, Fiesta (Saulė taipgi teka...), Vilnius: Vaga, 1977“, tačiau „© Povilas Gasiulis, *vertimas*, 2006“];

Hemingvejus, Ernestas. „Kam skambina varpai“ 1972m., (pirmas leidimas), „Vaga“, Vilnius; vertė Povilas Gasiulis [versta iš „Ernest Hemingway / For Whom the Bell Tolls ” / London, 1962]. Pabaigos žodis K. Semionovo;

Hemingvejus, Ernestas. „Kam skambina varpai“, 1980m., „Vaga“, Vilnius; vertė Povilas Gasiulis [versta iš Ernest Hemingway / For Whom the Bell Tolls / London, 1962];

Hemingvejus, Ernestas. „Kilimandžaro sniegynai“, 1977m. (antras leidimas); „Vaga“; vertė A. Dantaitė, R. Lankauskas, L. Vanagienė, G. Zolubienė; [versta iš „Selected stories / by / Ernest Hemingway / Progress Publishers, / Moscow, 1971“];

Hemingway’us, Ernestas. „Pavojinga vasara“, 1993m., UAB „Gamta“, Vilnius, vertė Evelina Gužauskytė [versta iš Ernest Hemingway / The Dangerous Summer / New York, 1985];

Hemingvejus, Ernestas. „Salos Vandenyne“, 1982m., „Vaga“, Vilnius; vertė Povilas Gasiulis [versta iš Ernest Hemingway / Islands in the Stream / New York, Charles Scribner’s Sons, 1970];

Hemingvejus, Ernestas. „Senis ir jūra“ 1960m., „Valstybinė grožinės literatūros leidykla“, Vilnius, vertė R. Lankauskas (versta iš Ernest Hemingway / The Old Man and the Sea, London, 1957);

Hemingway'us, Ernestas. „Senis ir jūra“ 2006m., „Žaltvykslė“ (Mokinio Skaitiniai), vertė Jeronimas Brazaitis versta iš „Ernest Hemingway, The Old Man and the Sea, New York: Charles Scribner's Sons, 1952] (A. Iešmantaitė, *pratarmė*, 2006);

Hemingway'us, Ernestas. „Senis ir jūra“, 2007m., „Žaltvykslė“ (Mokinio Skaitiniai), vertė Jeronimas Brazaitis [versta iš „Ernest Hemingway, The Old Man and the Sea, New York: Charles Scribner's Sons, 1952] (A. Iešmantaitė, *pratarmė*, 2006);

Hemingvejus, Ernestas. „Žalios Afrikos Kalvos“ + „Turėti ir neturėti“, 1979m., „Vaga“, Vilnius; „Žalios Afrikos Kalvos“ vertė Romualdas Lankauskas [versta iš „Ernest Hemingway The Green Hills of Africa / Permabooks, New York, 1956“] // „Turėti ir neturėti“ vertė Gražina Zolubienė [versta iš „Ernest Hemingway To Have and Have Not / Hunt Barnard and Co. Ltd, Aylesbury, 1966“];

Hemingway, Ernest. „Fiesta: The Sun Also Rises“ (2004; Arrow books)

Hemingway, Ernest. „The Old Man and The Sea“. „Project Gutenberg“. Prieiga internete: <https://gutenberg.ca/ebooks/hemingwaye-oldmanandthesea/hemingwaye-oldmanandthesea-00-h.html> [žiūrėta 2025-05-09]

Hemingway, Ernest. „A Farewell to Arms“. 1976 m.. „Progress Publishers“. Moscow.

Hemingway, Ernest. „Anapus upės, medžių ūksmėje“ 2006m., „Žaltvykslė“, vertė Silvija Lomsargytė-Pukienė [„Versta iš: Ernest Hemingway / Across the River and Into the Trees / Charles Scribner's Sons, New York, 1950];

Hemingway, Ernest. „Fiesta“, 2006m., „Žaltvykslė“, Vilnius, vertė Povilas Gasiulis [„Versta iš: Ernest Hemingway / Fiesta (The Sun Also Rises) / London, 1964“];

Hemingway, Ernest. „Kam skambina varpai“ 2002m., (trečias leidimas), „Alma Littera“, Vilnius; vertė Povilas Gasiulis [versta iš „Ernest Hemingway / For Whom the Bell Tolls / London, 1962];

Hemingway, Ernest. „Kam skambina varpai“, 2007m., „Žaltvykslė“, Vilnius, vertė Povilas Gasiulis [„Versta iš: Ernest Hemingway / For Whom the Bell Tolls / London, 1962];

Hemingway, Ernest. „Kam skambina varpai“, 2015m., „Baltos lankos“, vertė Povilas Gasiulis [„Versta iš: / Ernest Hemingway, *For Whom the Bell Tolls*, / Penguin, 1962“];

Hemingway, Ernest. „Salos vandenynė“, 2006m., „Žaltvykslė“, vertė Povilas Gasiulis [versta iš „Ernest Hemingway / Islands in the Stream / New York, Charles Scribner's Sons, 1970“];

Hemingway, Ernest. „Selected Stories by Ernest Hemingway“. 1971 m.. „Progress Publishers“. Moscow.

Hemingway, Ernest. „Senis ir jūra“ 2003m., „Tyto Alba“, Vilnius, vertė Romualdas Lankauskas [versta iš Ernest Hemingway / *The Old Man and the Sea* / London 1957];

Hemingway, Ernest. „Senis ir jūra“ 2014m., „Baltos Lankos“, vertė Romualdas Lankauskas [„Versta iš: / Ernest Hemingway, *The Old Man and the Sea*, / London, 1957);

Hemingway, Ernest. „Senis ir jūra“ 2016m., „Baltos Lankos“, vertė Romualdas Lankauskas [„Versta iš: / Ernest Hemingway, *The Old Man and the Sea*, / London, 1957);

Hemingway, Ernest. „Senis ir jūra“ 2018m., „Baltos Lankos“, vertė Romualdas Lankauskas [„Versta iš: / Ernest Hemingway, *The Old Man and the Sea*, / London, 1957);

Hemingway, Ernest. „To Have and Have Not“. 1979 m.. „Meždunarodniie otnošenija“. Moskva.

Hemingway, Ernest. „Turėti ir neturėti“, 2006m., „Žaltvykslė“, vertė Gražina Zolubienė [versta Ernest Hemingway / *To Have and Have Not* / Charles Scribner's Sons, New York, 1970];

Kuosaitė-Jašinskienė Elena, Galnaitytė Doma, „Visuotinės literatūros chrestomatija XI klasei“ (Hemingway'us, Ernestas. „Senis ir jūra“), 1990m., „Šviesa“, Kaunas, vertė R. Lankauskas (iš ko versta duomenų nepateikiama);

Pasaulinės Literatūros biblioteka 108, Andersonas, Šervudas. „Apsakymai“ + Hemingway'us, Ernestas. „Kam skambina varpai“. 1991m., „Vaga“, Vilnius, vertė Povilas Gasiulis (3-asis leidimas) [versta iš Ernest Hemingway / *For Whom The Bell Tolls* / London, 1962];

Xeminguey, Ernest. „Rasskazi. Fiesta (I Vosxodit Solnce). Starik i more“. 1984 m. „Izdatelstvo Pravda“. Moskva.

Hemingway, Ernest. „A Moveable Feast“. 1932. prieiga internete: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.208021/page/n3/mode/2up?view=theater> [žiūrėta 2025-05-10]

Hemingway, Ernest. „The snows of Kilimanjaro : and other stories“. Prieiga internete https://archive.org/details/snowsofkilimanja0000hemi_y6w5/page/n5/mode/2up [žiūrėta 2025-03-26]

Literatūra

„The Paris Review“. „Ernest Hemingway, The Art of Fiction No. 21“ prieiga internete <https://bradybouchard.ca/republished/hemingway.html> [žiūrėta 2025-03-25]

Balčiūnienė, Irena. „Ar lengva vertėjui įmint pavadinimo mįslę?“. 2007. Prieiga internete <https://www.llvs.lt/vertimo-kritika/311> [žiūrėta 2025-03-24]

Balčiūnienė, Irena. 2023. „Iliuzija, kad skaitome Šekspyrą“. Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga.

Batchelor, Katheryn. 2018. *Translation and Paratexts*. London and New York: Routledge.

Coleman, Hildy. „Cat" and "Hills": Two Hemingway Fairy Tales“. 1992. Hemingway Review, Vol.12(1), pp.67-72. Prieiga internete https://www.csus.edu/indiv/m/maddendw/hem_genre.pdf [žiūrėta 2025-04-05]

Debord, Guy. „The Society of the Spectacle“. 1967. Prieiga internete: https://www.csus.edu/indiv/o/obrienc/art206/readings/debord-the_society_of_the_spectacle.pdf [žiūrėta 2025-05-07]

Gay, Lauren. „Designing Novels for a Visual Audience: Font Psychology, Digital Text, and the Value of Printed Books“. 2020. Prieiga internete: https://soar.suny.edu/bitstream/handle/20.500.12648/1500/Gay_Honors.pdf?sequence=1 [žiūrėta 2025-05-05]

Gentle, Gérard. 1997. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*, vertė Jane E. Lewin. Cambridge: Cambridge University Press.

Hemingway, Ernest. „Death in the Afternoon“. Prieiga internete <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.459824/mode/2up> [žiūrėta 2025-05-06]
<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.459824/mode/2up> [žiūrėta 2025-03-25]

Jonušys, Laimantas. „Iš knygiaus atsiminimų“. 2016. Prieiga internete <http://www.satenai.lt/2016/05/15/is-knygiaus-atsiminimu/> [žiūrėta 2025-05-05]

Klimas, Karolis. 2021. Vilniaus Galerija straipsnis. „Mokytojas sudarė knygų sąrašą savo mokiniams, bet jis tiks ir suaugusiems: rinkitės iš 90 kūrinių“. Prieiga internete <https://vilniausgalerija.lt/2021/01/01/mokytojas-sudare-savo-knygu-sarasa-mokiniams-bet-tiks-ir-suaugusiems-rinkites-is-90-kuriniu/> [žiūrėta 2025-01-14]

Kovala, Urpo. 1996. *Translations, Paratextual Mediation, and Ideological Closure*. *Target* 8:1. 119 – 147. DOI: <https://doi.org/10.1075/target.8.1.07kov>

Levin, Jade. “How To Make Your Own Zine”. Prieiga internete <https://www.penguinrandomhouse.com/articles/how-to-make-your-own-zine/> [peržiūrėta 2025-05-05]

Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga. “Koks buržujus, toks ir menas: trumpai apie užsienio detektyvų vertimus į lietuvių kalbą”. 2006. Prieiga internete <https://www.llvs.lt/content/view?recensions=221> [žiūrėta 2025-03-26];

Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga. “Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga skyrė Antipremijos laureatus”. 2007. Prieiga internete <https://www.llvs.lt/content/view?item=183&lang=lt> [žiūrėta 2025-03-26]

Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga. 2007. “Nerekomenduojamos knygos”. Prieiga internete <https://www.llvs.lt/content/view?id=362> [žiūrėta 2025-03-25];

Lietuvos Nacionalinė biblioteka, “1547 m. sausio 8-ąją išleistas Mažvydo „Katekizmas“”. Prieiga internete: <https://www.lnb.lt/naujienos/6149-1547-m-sausio-8-aja-isleistas-mazvydo-katekizmas> [žiūrėta 2025-04-28]

Limkaitė, Diana. „Kitų kalbų intarpų perteikimas Ernesto Hemingway’aus romane „Fiesta““. Bakalauro darbas. 2023

Maskaliūnienė, Nijolė. 2024. „Tarp autoriaus ir skaitytojo: pratekstai kaip skaitymo formavimo įrankiai“, „Vertimas ir cenzūra sovietinės ideologijos sąlygomis. Lietuva, 1940–1990“, sudarė Nijolė Maskaliūnienė ir Ingrida Tatolytė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 252-290.

Maskaliūnienė, Nijolė ir Dalia Mankauskienė. Pirmasis cenzūros sietas – kūrinių atranka. In: *Vertimas ir cenzūra sovietinės ideologijos sąlygomis. Lietuva, 1940–1990*, sudarė Nijolė Maskaliūnienė ir Ingrida Tatolytė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 226-252.

Maskaliūnienė, Nijolė. Tatolytė, Ingrida (sud.). 2022. Vertimo cenzūra sovietmečiu: kaip tirti, ką praradome?. Žurnalas „Spectrum“: Prieiga internete <https://naujienos.vu.lt/spectrum-vertimo-cenzura-sovietmeciu-kaip-tirti-ka-praradome/> [žiūrėta 2025-05-05]

Maskaliūnienė, Nijolė ir Ingrida Tatolytė. Daugiatinklė leidybos lauko aplinka. In: *Vertimas ir cenzūra sovietinės ideologijos sąlygomis. Lietuva, 1940–1990*, sudarė Nijolė Maskaliūnienė ir Ingrida Tatolytė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 201-225.

Ozolaitė, Karolina. „Parateksto prasmės lietuvių žurnalistiniame romane“. Bakalauro darbas. 2010

Pavilionienė, Marija Aušrinė. 1991. Lydimasis straipsnis. „Gyvenimas, ne mirtis, yra didysis gyvenimo nuotykis“. 599-613.

Pavilionienė, Marija Aušrinė. „Ernest Hemingway“. VLE, prieiga internete <https://www.vle.lt/straipsnis/ernest-hemingway/> [žiūrėta 2025-01-17]

Phillips, Kynala. 2022 „Which book did Ernest Hemingway write in a Johnson County bedroom? How KC inspired the author“. prieiga internete <https://www.kansascity.com/news/your-kcq/article263213383.html> [žiūrėta 2025-01-17]

Pocevičius, Darius. 2018a. „Knygos ir leidyklos sovietmečiu“ (I). *Literatūra ir menas*. Nr. 13, 2018-05-04. Prieiga internete <https://literaturairmenas.lt/atmintis/darius-pocevicius-knygos-ir-leidyklos-sovietmeciu-i> [žiūrėta 2025-05-06]

Pocevičius, Darius. 2018b. „Knygos ir leidyklos sovietmečiu“ (II). *Literatūra ir menas*. Nr. 13, 2018-05-23. Prieiga internete <https://literaturairmenas.lt/atmintis/darius-pocevicius-knygos-ir-leidyklos-sovietmeciu-ii> [žiūrėta 2025-03-26]

Pocevičius, Darius. Straipsnis žurnale „knygos.lt“ Nr. 1. 2019 m. „Iš po skverno“. pp. 68-74. Prieiga internete https://issuu.com/knygos.lt/docs/zurnalas_knygos.lt_nr1_2019 [žiūrėta 2025-05-06]

Priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų programų 13 priedas, Lietuvių kalbos ir literatūros bendroji programa. 2023. Prieiga internete https://www.emokykla.lt/upload/EMOKYKLA/BP/2022-10-10/13_Lietuvi%C5%B3%20kalba%20ir%20literat%C5%ABra_%C4%AEKELTA%2023-02-27.pdf [žiūrėta 2025-01-14]

Šeina, Viktorija ir Aistė Kučinskienė. 2024. *Mokyklinis lietuvių literatūros kanonas. Šimtmečio raidos rekonstrukcija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Tahir Gürçağlar, Şehnaz. 2011. . “Paratexts”. In *Handbook of Translation Studies* (Volume 2). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 113-116.

Vaiseta, Tomas. *Nuobodulio Visuomenė. Kasdienybė ir ideologija vėlyvuoju sovietmečiu (1964–1984)*. Vilnius: Naujasis židinys-Aidai.

Valantinaitė, Indrė. „Leidykla „Vaga“: laikytis tradicijų ir įsiklausyti į skaitytojų norus”.
Prieiga internete
<https://lla.lt/lt/leidyklu-istorijos/leidykla-vaga/item/203-leidykla-vaga-laikytis-tradiciju-ir-isiklausyti-i-skaitytoju-norus> [žiūrėta 2025-05-05]

Visuomeninių mokslų akademija prie TSKP CK RTFSR pedagogikos mokslų akademija.
„Komunistinio auklėjimo pagrindai“. 1964. Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
Vilnius.

Visuotinė Lietuvių Enciklopedija, „Marginalija“
<https://www.vle.lt/straipsnis/marginalija/> [žiūrėta 2025-04-09]

PRIEDAS

1. Hemingway'aus kūrinių vertimų korpusas lietuvių kalba

FIESTA (pirmasis leidimas anglų kalba – *The Sun Also Rises*. – New York: Scribners, 1926. – Republished as *Fiesta* (London: Cape, 1927))⁶⁰

1. ERNESTAS HEMINGVEJUS, „Fiesta (Ir pateka Saulė)“, „Vaga“, Vilnius, 1967 m., vertė **P. Gasiulis** [versta iš ERNEST HEMINGWAY / FIESTA (The Sun Also Rises) / London, 1964];
2. Ernestas Hemingvejus, „Fiesta (Saulė taipgi teka...)“, „Vaga“, Vilnius, 1977 m., vertė **Povilas Gasiulis** [versta iš **Ernest Hemingway** / FIESTA (The Sun Also Rises) / London, 1964];
3. E. Hemingway'us, „Fiesta (Ir pateka Saulė)“, „Valstybinis leidybos centras“, Vilnius, 1993 m., vertė Povilas Gasiulis [vertimas, **Gasiulis P.**, 1967 m. – originalo kūrinyje nenurodomas], [PERLEIDIMAS];
4. ERNEST HEMINGWAY, „Fiesta (Saulė taipgi teka...)“, „Žaltvykslė“ (Žaltvykslės kolekcija), 2006 m., vertė Povilas Gasiulis [verst iš Ernest Hemingway / FIESTA (The Sun Also Rises) / London, 1964];
5. Ernestas Hemingway'us, (Mokinio skaitinių serija) „Fiesta (Saulė taipgi teka...)“, „Žaltvykslė“ (**Iš Vilnius, „Vaga“, 1977 m.**), 2006 m., vertė **Povilas Gasiulis** (autorių teisės Gasiuliui priskiriamos ir 2006 m. ?) [PERLEIDIMAS].

KILIMANDŽARO SNIEGYNAI (lietuviška rinktinė, tad pirmieji leidimai tik atskirų apsakymų)

1. E. Hemingvejus, „Kilimandžaro sniegynai“, „Vaga“, Vilnius, 1966 m., vertė A. Dantaitė, R. Lankauskas, L. Vanagaitė, G. Zolubienė [nurodoma, kad versta iš E. Hemingway / THE SNOWS OF KILIMANJARO / and Others];
2. **Ernestas Hemingvejus**, „Kilimandžaro sniegynai“, „Vaga“, Vilnius, 1997 m., [versta iš „Selected stories / by / ERNEST HEMINGWAY / Progress Publishers / Moscow, 1971].

SALOS VANDENYNE (pirmasis leidimas anglų kalba – *Islands in the Stream*. – New York: Scribners, 1970)

1. Ernestas Hemingvejus, „SALOS VANDENYNE“, „Vaga“, Vilnius, 1982 m., vertė Povilas Gasiulis [versta iš „Ernest Hemingway / ISLANDS IN THE STREAM / New York, Charles Scribner's Sons, 1970“];

⁶⁰ Čia ir toliau žr. <https://www.hemingwaybirthplace.com/ernest-hemingway-bibliography> [žiūrėta 2025-02-26]

2. Ernest Hemingway, „SALOS VANDENYNE“, „Žaltvykslė“, Vilnius, 2006 m. vertė Povilas Gasiulis [versta iš Ernest Hemingway / ISLANDS IN THE STREAM / New York, Charles Scribner's Sons, 1970].

PAVOJINGA VASARA (pirmasis leidimas anglų kalba – *The Dangerous Summer* / introduction by James A. Michener. – New York: Scribner, 1985)

1. Ernestas Hemingway'us, „Pavojinga vasara“, 1993m., UAB „Gamta“, Vilnius, vertė Evelina Gužauskytė [versta iš ERNEST HEMINGWAY / THE DANGEROUS SUMMER / NEW YORK, 1985];

ŠVENTĖ, KURI VISADA SU TAVIMI (pirmasis leidimas anglų kalba – *A Moveable Feast*. – New York: Scribners, 1964)

1. Ernestas Hemingway'us, „Senis ir jūra“ / „Šventė, kuri visada su tavimi“, 1994m., „Valstybinė grožinės literatūros leidykla“, Vilnius, „Senis ir jūra“ vertė R./Romualdas Lankauskas (versta iš Ernest Hemingway / THE OLD MAN AND THE SEA / London, 1954)/ „Šventė, kuri visada su tavimi“ vertė K./Kristina Miliūnienė (versta iš Ernest Hemingway / A MOVEABLE FEAST / Great Britain, The Reprint Society LTD, London, 1965);

ŽALIOSIOS AFRIKOS KALVOS (pirmasis leidimas anglų kalba – *Green Hills of Africa*. – New York: Scribner, 1935)

1. E. Hemingvejus, „Žaliosios Afrikos kalvos“, 1964m., „Vaga“, Vilnius, vertė R. Lankauskas [versta iš „Ernest Hemingway, GREEN HILLS OF AFRICA / Permabook / New York“];
2. Ernestas Hemingvejus, „Žalios Afrikos Kalvos“ + „Turėti ir neturėti“, 1979m., „Vaga“, Vilnius; „Žalios Afrikos Kalvos“ vertė Romualdas Lankauskas [versta iš “Ernest Hemingway GREEN HILLS OF AFRICA / Permabooks, New York, 1956”) // “Turėti ir neturėti” vertė Gražina Zolubienė [versta iš „Ernest Hemingway TO HAVE AND HAVE NOT / Hunt Barnard and Co. Ltd, Aylesbury, 1966“];

TURĖTI IR NETURĖTI (pirmasis leidimas anglų kalba – *To Have and Have Not*. – New York: Scribners, 1937)

1. E. Hemingvejus, „Turėti ir neturėti“ 1968m., „Vaga“, Vilnius; vertė Gražina Zolubienė [versta iš “Ernest Hemingway TO HAVE OR NOT TO HAVE”];
2. Ernestas Hemingvejus, „Žalios Afrikos Kalvos“ + „Turėti ir neturėti“, 1979m., „Vaga“, Vilnius; „Žalios Afrikos Kalvos“ vertė Romualdas Lankauskas [versta iš “Ernest Hemingway

GREEN HILLS OF AFRICA / Permabooks, New York, 1956“) // “Turėti ir neturėti” vertė Gražina Zolubienė [versta iš „Ernest Hemingway TO HAVE AND HAVE NOT / Hunt Barnard and Co. Ltd, Aylesbury, 1966“];

3. **Ernest HEMINGWAY**, „Turėti ir neturėti“, 2006m., „Žaltvykslė“, vertė Gražina Zolubienė [versta Ernest Hemingway / TO HAVE AND HAVE NOT / Charles Scribner's Sons, New York, 1970];

ANAPUS UPĖS, MEDŽIŲ ŪKSMĖJE (pirmasis leidimas anglų kalba – *Across the River and Into the Trees*. – New York: Scribners, 1950)

1. **Ernestas Hemingvejus**, „Anapus upės, medžių ūksmėje“ 1971 m., „Vaga“, Vilnius, vertė Silvija Lomsargytė-Pukienė (pirmas leidimas) (iš “Across the river and into the trees” by Ernest Hemingway, data nenurodoma, leidykla nenurodoma, miestas nenurodomas);
2. **Ernestas Hemingvejus**, „Anapus upės, medžių ūksmėje“ + „Senis ir jūra“ 1981m.; Vaga: “Anapus upės, medžių ūksmėje” vertė Silvija Lomsargytė-Pukienė (antras leidimas) (iš “Across the river and into the trees” Charles Scribner's sons, New York 1950)// “Senis ir jūra” vertė R. Lankauskas (trečias leidimas) (iš Old man and the sea: London, 1957);
3. **Ernest HEMINGWAY**, „Anapus upės, medžių ūksmėje“ 2006m., „Žaltvyksklė“, vertė Silvija Lomsargytė-Pukienė [„Versta iš: Ernest Hemingway / ACROSS THE RIVER, AND INTO THE TREES / Charles Scribner's Sons, New York, 1950];

ATSISVEIKINIMAS SU GINKLAIS (pirmasis leidimas anglų kalba – *A Farewell to Arms*. – New York: Scribners, 1929)

1. **E. Hemigvejus**, „Atsisveikinimas su ginklais“ 1962m., „Valstybinė Grožinės literatūros leidykla“, Vilnius, vertė G. Bekerytė ir R. Lankauskas [versta iš “Ernest Hemingway / A FAREWELL TO ARMS / Penguin Books, London];
2. **Ernestas Hemingvejus**, „Atsisveikinimas su ginklais“ 1970m., „Vaga“, Vilnius; vertė G. Bekerytė ir R. Lankauskas [versta iš “A Farewell to Arms”, Penguin Books, 1958];
3. **Ernestas Hemingvejus**, „Fiesta“ (antras leidimas) + „Atsisveikinimas su ginklais“ (trečias leidimas) 1977m., Vaga, “Fiesta (saulė taipgi teka...)”– P. Gasiulis iš 1964m. “Fiesta (The Sun Also Rises)” London; “Atsisveikinimas su ginklais Gabrielė Bekerytė ir Romualdas Lankauskas iš 1958 “A Farewell to Arms” penguin books;

KAM SKAMBINA VARPAI (pirmasis leidimas anglų kalba – *For Whom the Bell Tolls*. – New York: Scribners, 1940)

1. **Ernestas Hemingvejus**, „Kam skambina varpai“ 1972m., (pirmas leidimas), „Vaga“, Vilnius; vertė P. Gasiulis [versta iš “For Whom the Bell Tolls” London, 1962. Pabaigos žodis K. Semionovo];
2. **Ernestas Hemingvejus**, „Kam skambina varpai“, 1980m., „Vaga“, Vilnius; vertė Povilas Gasiulis [versta iš Ernest Hemingway / FOR WHOM THE BELL TOLLS / London, 1962];
3. Pasaulinės Literatūros biblioteka 108, Šervudas Andersonas „Apsakymai“ + **Ernestas Hemingway’us** „Kam skambina varpai“ 1991m., (3-asis leidimas) „Vaga“, Vilnius, vertė Povilas Gasiulis [versta iš Ernest Hemingway / FOR WHOM THE BELL TOLLS / London, 1962];
4. **Ernest Hemingway**, „Kam skambina varpai“ 2002m., (trečias leidimas), „Alma Littera“, Vilnius; vertė Povilas Gasiulis [versta iš “Ernest Hemingway / FOR WHOM THE / BELL TOLLS / London, 1962];
5. **Ernest HEMINGWAY**, „Kam skambina varpai“, 2007m., „Žaltvykslė“, Vilnius, vertė Povilas Gasiulis [„Versta iš: Ernest Hemingway / FOR WHOM THE BELL TOLLS / London, 1962];
6. **Ernest Hemingway**, „Kam skambina varpai“, 2015m., „Baltos lankos“, vertė Povilas Gasiulis [„Versta iš: / Ernest Hemingway, For Whom the Bell Tolls, / Penguin, 1962“];

SENIS IR JŪRA (pirmasis leidimas anglų kalba – *The Old Man and the Sea*. – New York: Scribners, 1952)

1. **Ernestas Hemingvejus**, „Senis ir jūra“ 1960m., „Valstybinė grožinės literatūros leidykla“, Vilnius, vertė R. Lankauskas (versta iš THE OLD MAN AND THE SEA, London, 1957);
2. **E. Hemingvejus**, „Senis ir jūra“, 1967m., „Vaga“, Vilnius, vertė R. Lankauskas, iliustravo K. Skromantas;
3. **Ernestas Hemingvejus**, „Anapus upės, medžių ūksmėje“ + „Senis ir jūra“ 1981m.; Vaga: “Anapus upės, medžių ūksmėje” vertė Silvija Lomsargytė-Pukienė (antras leidimas) (iš “Across the river and into the trees” Charles Scribner’s sons, New York 1950)// “Senis ir jūra” vertė R. Lankauskas (trečias leidimas) (iš Old man and the sea: London, 1957);
4. Kuosaitė-Jašinskienė Elena, Galnaitytė Doma, „Visuotinės literatūros chrestomatija XI klasei“ (**Ernestas Hemingway’us** „Senis ir jūra“), 1990m., „Šviesa“, Kaunas, vertė R. Lankauskas (iš ko versta duomenų nepateikiama);
5. **Ernestas Hemingway’us**, „Senis ir jūra“ / „Šventė, kuri visada su tavimi“, 1994m., „Valstybinė grožinės literatūros leidykla“, Vilnius, „Senis ir jūra“ vertė R./Romualdas Lankauskas (versta iš Ernest Hemingway / THE OLD MAN AND THE SEA / London, 1954)/

- „Šventė, kuri visada su tavimi“ vertė K./Kristina Miliūnienė (versta iš Ernest Hemingway / A MOVEABLE FEAST / Great Britain, The Reprint Society LTD, London, 1965);
6. **ERNEST HEMINGWAY** „Senis ir jūra“ 2003m., Tyto Alba, Vilnius, vertė Romualdas Lankauskas [versta iš 1957 the Old man and the sea, London];
 7. **Ernestas Hemingway’us**, „Senis ir jūra“ 2006m., „Žaltvykslė“ – mokinio skaitiniai, vertė **Jeronimas Brazaitis** versta iš „Ernest Hemingway, The Old Man and the Sea, New York: Charles Scribner’s Sons, 1952] (A. Iešmantaitė, pratarmė, 2006);
 8. **Ernestas Hemingway’us**, „Senis ir jūra“, 2007m., „Žaltvykslė“ – mokinio skaitiniai, vertė Jeronimas Brazaitis [versta iš „Ernest Hemingway, The Old Man and the Sea, New York: Charles Scribner’s Sons, 1952] (A. Iešmantaitė, pratarmė, 2006);
 9. **Ernest Hemingway**, „Senis ir jūra“ 2014m., „Baltos Lankos“, vertė Romualdas Lankauskas [„Versta iš: / Ernest Hemingway, The Old Man and the Sea, / London, 1957);
 10. **Ernest Hemingway**, „Senis ir jūra“ 2016m., „Baltos Lankos“, vertė Romualdas Lankauskas [„Versta iš: / Ernest Hemingway, The Old Man and the Sea, / London, 1957);
 11. **Ernest Hemingway**, „Senis ir jūra“ 2018m., „Baltos Lankos“, vertė Romualdas Lankauskas [„Versta iš: / Ernest Hemingway, The Old Man and the Sea, / London, 1957).

„Amerikiečių novelės“

1. „Vaga“ 1980;
2. „Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla“ 1993.

2. Lentelės

1 lentelė, autoriaus vardo pateikimo normos kitimas

Būdo nr.	Būdas	
1	E. Hemingvejus	5 kartus pavartota leidžiant kūrinis; Pirmąkart – 1962; (1964; 1966; 1967; 1968)
2	Ernestas Hemingvejus	12 kartų pavartota leidžiant kūrinis; Pirmąkart – 1960; (pertrauka); 1967; 1970; 1971; 1972; 1977; 1979; 1979; 1980; 1980; 1981; 1982)
3	Ernestas Hemingvėjus	9 kartus pavartota leidžiant kūrinis; Pirmąkart – 1990; 1991; 1993; 1993; 1993; 1994; 2006; 2006; 2007.
4	Ernest Hemingway	11 kartų pavartota leidžiant kūrinis;

		Pirmąkart – (teoriškai 1994m., „Valstybinio leidybos centro“ „senis ir jūra/Šventė, kuri visada su tavimi“ turėjo dvigubą viršelį, buvo angliškas viršelis, funkcionavęs lygiagrečiai su lietuviškuoju, tačiau kiekvienos knygos pradžioje ant vidinio viršelio buvo renkamasi nurodyti tik „Ernestas Hemingvėjus“) – 2002; 2003; 2006; 2006; 2006; 2006; 2007; 2014; 2015; 2016; 2018.
--	--	---

2 lentelė, Vertėjo Vardo pateikimo normos kitimas

[Pirmuose viršeliuose, jei nepateikiama – galiniame vidiniame viršelyje]

NR.	PATEIKIMAS (Vardenis Pavardenis / V. P.)	Kur? Kokie metai?	kartai
1	V. Pavardenis	1. „Senis ir jūra“ 1960m., „Valstybinė grožinės literatūros leidykla“ vertė R. Lankauskas; 2. „Atsisveikinimas su ginklais“ 1962m., „Valstybinė Grožinės literatūros leidykla“, vertė G. Bekerytė ir R. Lankauskas; 3. „Žaliosios Afrikos kalvos“, 1964m., „Vaga“, vertė R. Lankauskas; 4. „Kilimandžaro sniegynai“ 1966m., „Vaga“ vertė A. Dantaitė, R. Lankauskas, L. Vanagienė, G. Zolubienė; 5. „Fiesta (ir pateka saulė)“ 1967m.; „Vaga“, vertė P. Gasiulis; 6. „Senis ir jūra“, 1967m., „Vaga“, vertė R. Lankauskas; 7. „Turėti ir neturėti“ 1968m., „Vaga“, vertė G. Zolubienė; 8. „Kilimandžaro sniegynai“, 1977m., „Vaga“, vertė A. Dantaitė, R. Lankauskas, L. Vanagienė, G. Zolubienė; 9. „Visuotinės literatūros chrestomatija XI klasei“ („Senis ir jūra“), 1990m., „Šviesa“, vertė R. Lankauskas; 10. „Fiesta“ [„© Vertimas, Gasiulis P., 1967] + „Turėti ir neturėti“ [„© Vertimas, Zolubienė G., 1968], 1993m., „Valstybinis Leidybos centras“;	10 KARTŲ

2	Vardenis Pavardenis	1. „Atsisveikinimas su ginklais“ 1970m., „Vaga“, vertė Gabrielė Bekerytė ir Romualdas Lankauskas; 2. „Anapus upės, medžių ūksmėje“ 1971 m., „Vaga“, vertė Silvija Lomsargytė-Pukienė; 3. „Kam skambina varpai“ 1972m., „Vaga“, vertė Povilas Gasiulis; 4. „Fiesta“ vertė Povilas Gasiulis + „Atsisveikinimas su ginklais“ vertė Gabrielė Bekerytė ir Romualdas Lankauskas, 1977m., „Vaga“; 5. Žalios Afrikos Kalvos“ vertė Romualdas Lankauskas + „Turėti ir neturėti“ vertė Gražina Zolubienė, 1979m., „Vaga“; 6. „Kam skambina varpai“, 1980m., „Vaga“, vertė Povilas Gasiulis; 7. „Amerikiečių novelės“, 1980m., „Vaga“, vertė Gražina Zolubienė; 8. „Anapus upės, medžių ūksmėje“ vertė Silvija Lomsargytė-Pukienė + „Senis ir jūra“ vertė Romualdas Lankauskas, 1981m.; „Vaga“; 9. „Salos Vandenyne“, 1982m., „Vaga“, vertė Povilas Gasiulis; 10. Kam skambina varpai“ 1991m., „Vaga“, vertė Povilas Gasiulis; 11. „Pavojinga vasara“, 1993m., UAB „Gamta“, vertė Evelina Gužauskytė; 12. „Amerikiečių novelės“, 1993m., Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, sudarymas, vertimas, įvadai, Povilas Gaučys; 13. „Senis ir jūra“ vertė Romualdas Lankauskas + „Šventė, kuri visada su tavimi“ vertė Kristina Miliūnienė, 1994m., „Valstybinis leidybos centras“; 14. „Kam skambina varpai“ 2002m., „Alma Littera“, vertė Povilas Gasiulis; 15. „Senis ir jūra“ 2003m., „Tyto Alba“, vertė Romualdas Lankauskas; 16. „Anapus upės, medžių ūksmėje“ 2006m., „Žaltvykslė“, vertė Silvija Lomsargytė-Pukienė; 17. „Turėti ir neturėti“, 2006m., „Žaltvykslė“, vertė Gražina Zolubienė; 18. „FIESTA“, 2006m., „Žaltvykslė“, Vilnius, vertė Povilas Gasiulis; 19. „Fiesta“, 2006m., „Žaltvykslė“, (MOKINIO SKAITINIAI), vertė Povilas Gasiulis; 20. „Salos vandenyne“, 2006m., „Žaltvykslė“, vertė Povilas Gasiulis; 21. „Senis ir jūra“ 2006m., „Žaltvykslė“ (Mokinio Skaitiniai), vertė Jeronimas Brazaitis; 22. „Senis ir jūra“, ” 2007m., „Žaltvykslė“ (Mokinio Skaitiniai), vertė Jeronimas Brazaitis;	27 KARTAI
---	--	---	---------------------

		23. „Kam skambina varpai“, 2007m., „Žaltvykslė“, Vilnius, vertė Povilas Gasiulis ; 24. „Senis ir jūra“ 2014m., „Baltos Lankos“, vertė Romualdas Lankauskas ; 25. „Kam skambina varpai“, 2015m., „Baltos lankos“, vertė Povilas Gasiulis ; 26. „Senis ir jūra“ 2016m., „Baltos Lankos“, vertė Romualdas Lankauskas ; 27. „Senis ir jūra“ 2018m., „Baltos Lankos“, vertė Romualdas Lankauskas .	
--	--	--	--

3 lentelė, Hemingway’aus kūrybinių leidybų pagal leidyklas.

Nr.	Leidyklos pavadinimas	Kiek išleido	Vnt.
1.	„Valstybinė grožinės literatūros leidykla“	1. „Senis ir jūra“, 1960m.; 2. „Atsisveikinimas su ginklais“, 1962m.	2
2.	„Valstybinis leidybos centras“	1. „Fiesta / Turėti ir neturėti“, 1993m.; 2. „Senis ir jūra / Šventė, kuri visada su tavimi“, 1994m.;	2
3.	„Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla“	1. „Amerikiečių novelės“, 1993m.	1
4.	„Šviesa“, Kaunas	1. „Visuotinės literatūros chrestomatija XI klasei: Senis ir jūra“, 1990m.;	1
5.	UAB „Gamta“	1. „Pavojinga vasara“, 1994m.;	1
6.	„Alma Littera“	1. „Kam skambina varpai“, 2002m.;	1
7.	„Tyto Alba“	1. „Senis ir jūra“, 2003m.;	1
8.	„Baltos lankos“	1. „Senis ir jūra“, 2014m.; 2. „Kam skambina varpai“, 2015m.; 3. „Senis ir jūra“, 2016m.; 4. „Senis ir jūra“, 2018m.;	4
9.	„Žaltvykslė“	1. „Anapus upės, medžių ūksmėje“, 2006m.; 2. „Turėti ir neturėti“, 2006m.; 3. „Fiesta“, 2006m.; 4. „Salos vandenyne“, 2006m.; 5. „Kam skambina varpai“, 2007m.; 6. „Fiesta“, mokinio skaitiniai, 2006m.; 7. „Senis ir jūra“, mokinio skaitiniai, 2006m.;	8

		8. „Senis ir jūra“, mokinio skaitiniai, 2007m.;	
10	„Vaga“	1. „Žaliosios Afrikos kalvos“, 1964m.; 2. „Kilimandžaro sniegynai“, 1966m.; 3. „Fiesta“, 1967m.; 4. „Senis ir jūra“, 1967m.; 5. „Turėti ir neturėti“, 1968m.; 6. „Atsisveikinimas su ginklais“, 1970m.; 7. „Anapus upės, medžių ūksmėje“ 1971m.; 8. „Kam skambina varpai“, 1972m. 9. „Fiesta/Atsisveikinimas su ginklais“, 1977m. 10. „Kilimandžaro sniegynai“, 1977m. 11. „Žalios Afrikos Kalvos“, 1979m.; 12. „Kam skambina varpai“, 1980m.; 13. „Amerikiečių novelės“, 1980m. 14. „Anapus upės medžių ūksmėje“, 1981m.; 15. „Salos Vandenyne“, 1982m.; 16. „Pasaulinės literatūros biblioteka: Kam skambina varpai“, 1991m.;	16

4 lentelė. Leidyba dešimtmečiais (37 knygos)

Nuo 1960 iki 1970 (XX a. septintasis dešimtmetis)	8 vnt. [7 kūr. + 1 (išleistas 1970)];
Nuo 1971 iki 1980 (XX a. aštuntasis dešimtmetis)	7 vnt. [5 kūr. + 2 (išleistas 1980)];
Nuo 1981 iki 1990 (XX a. devintasis dešimtmetis)	4 vnt. [3 kūr. + 1 (išleistas 1990)];
Nuo 1991 iki 2000 (XX a. dešimtas dešimtmetis)	4 vnt. [4 kūr.];
Nuo 2001 iki 2010 (XXI a. pirmasis dešimtmetis)	10 vnt. [10 kūr.];
Nuo 2011 iki 2018 (XXI a. antrasis dešimtmetis)	4 vnt. [4 kūr.]

5 lentelė, pataisymai 1980 m. Simionovo straipsnyje lyginant su 1972 m

1972 m.	1980 m.
1. „Tur būt“ (p. 564/565);	1. „turbūt“ (p. 438/439);
2. „Hemingvejus buvo tos nuomonės, <...> (p. 566);	2. „Hemingvejus buvo įsitikinęs, <...> (p. 440);
3. „<...> paminėjo, kokias masines taikių gyventojų žudynes įvykdė fašistai Madride, <...>“ (p. 566);	3. „<...> paminėjo, kaip fašistai Madride masiškai žudė taikius gyventojus, <...>“ (p. 440);
4. „Gal būt, <...>“ (p. 566/570);	4. „Galbūt <...>“ (p. 440/444);
5. „Bet to mums dabar nereikia.“ (p. 566);	5. „Bet ne to mums dabar reikia.“ (p. 440);
6. „Kaip žemė niekuomet nemiršta, taip ir tas, kuris sykį buvo laisvas, niekuomet negriš prie vergijos.“ (p. 567);	6. „Kaip žemė niekad nemiršta, taip ir tas, kuris kartą buvo laisvas, niekad negriš prie vergijos.“ (p. 441);
7. „Ir labai dažnai negalima nepritarti tam įniršiui“ (p. 568);	7. „Ir gana dažnai negalima nepritarti tam įniršiui.“ (p. 442);
8. „<...>, giliai dramatinį pobūdį“ (p. 568);	8. „<...>, didžiai dramatinį pobūdį.“ (p. 442);
9. „Ir kad ir kaip <...>“ (p. 568);	9. „Kad ir kaip <...>“ (p. 442);
10. „Pasaulis puikus, ir už jį verta pakovoti, <...>“ (p. 569);	10. „Pasaulis puikus, ir verta dėl jo pakovoti, <...>“ (p. 443);
11. „<...>, dažnai ir daug ką sprendžia“ (p. 570);	11. „<...>, dažnai daug ką sprendžia“ (p. 443);
12. „<...>, vienas, ir visų svarbiausias dalykas <...>.“ (p. 570);	12. „<...>, vienas visų svarbiausias dalykas <...>.“ (p. 444);
13. „<...> įvykdžiusiems, tokį žygdarbį, <...>“ (p. 570);	13. „<...> įvykdžiusiems žygdarbį, <...>“ (p. 444);
14. „Bet toje „ramioje vietoje“, <...>“ (p. 571);	14. „Bet toje „saugioje vietoje“, <...>“ (p. 444);
15. „<...>, stojo į mūšį su tuo pačiu fašistu, <...>“ (p. 571);	15. „<...>, stojo į mūšį su tuo pačiu fašizmu, <...>“ (p. 444);
16. „<...>, ir pati istorija paskiau tai parodė.“ (p. 571);	16. „<...>, ir pati istorija vėliau tai parodė.“ (p. 444);

17. „<...> giliai subjektyvus<...>“ (p. 571);	17. „<...> labai subjektyvus<...>“ (p. 445);
18. „<...>dargi, matyt, <...>“ (p. 571);	18. „<...>net, matyt, <...>“ (p. 445);
19. „<...> Geilordo viešbutis Madride<...>“ (p. 571);	19. „<...> „Geilordo“ viešbutis Madride<...>“ (p. 445);
20. „<...> Geilordą, <...>“ (p. 572)	20. „<...> „Geilordą“, <...>“ (p. 445)
21. „<...> Dvyliktoje Tarptautinėje brigadoje, <...>“ (p. 573);	21. „<...> Dvyliktoje internacionalinėje brigadoje, <...>“ (p. 446);

6 lentelė; Serijos

Nr.	pavadinimas	aprašymas
1	„Vagos“ „E. Hemingvejaus kūrybinių serija“	VISO – 6 leidiniai. Pirmasis – „Kilimandžaro sniegynai“, 1977 m., ten yra įrašas „šia knyga pradedama leisti E. Hemingvejaus kūrybinių serija“. Paskutinė – „Salos vandenyne“, 1982 m., ten yra įrašas „Paskutinė (šeštoji) E. Hemingvejaus kūrybinių serijos knyga“. Abu įrašai pateikiami tik pačiame knygos gale.
2	„Žaltvykslės“ „Mokinio skaitiniai“ serija	VISO – šioje serijoje išleisti 3 leidiniai su Hemingway’aus kūriniais. Pirmieji 2006m. pasirodė „Senis ir jūra“ bei „Fiesta“, paskui 2007m. buvo pakartotas „Senis ir jūra“ leidimas. Ši serija įdomi tuo, kad „Senis ir jūra“ buvo pasirinkta leisti ne Romualdo Lankausko vertimą, o Jeronimo Brazaičio. Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga būtent todėl skatina šio leidinio nesirinkti.
3	„Žaltvykslės kolekcija“	Viso – 5 leidiniai. Be „Mokinio skaitinių“ serijos leidykla „Žaltvykslė“ taip pat leido ir kitą seriją. 4 iš 5 Ernesto Hemingway’aus kūrybinių, išleistų šioje serijoje išėjo 2006m., tik paskutinis kūrinys išėjo 2007m.
4	„PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA“	Į šią kolekciją tepatenka vienas Hemingway’aus kūrinys. Tai vienas iš dviejų su kito autoriaus kūrybinių išleistų kūrybinių. Čia pateko 1991 m. išleistas Ernesto Hemingway’aus „Kam skambina varpai“. Nurodoma, kad tai 3-asis leidimas. Antrasis, nurodoma, buvo

		išleistas 1980 m., kaip „Vaga“ E. Hemingvejaus kolekcijos serijos dalis. Šią seriją, kaip nurodoma knygos galulapyje, taip pat leidžia „Vagos“ leidykla.
5	„Visuotinės literatūros chrestomatija XI klasei“	Į šį leidinį pateko Ernesto Hemingway’aus „Senis ir jūra“. Ši knyga buvo išleista 1990 m. išleido „Šviesa“, Kaunas. Tenurodoma, kad „vertė R. Lankauskas“, tačiau nieko apie šaltinį vertimo visame leidinyje nenurodoma.
6	„Skaitymai“	Į šią seriją įeina 2002m. leidyklos „ALMA LITTERA“ išleista „Kam skambina varpai“ versija.

7 lentelė, kūrinių pavadinimai, metai, leidyklos, tiražai, ir duota rinkti/pasirašyta spaudai/datos

Kūrinio pavadinimas (pagal leidinį)	Kūrinio leidimo metai	Leidykla	tiražas	Duota rinkti	Pasirašyta spaudai	Data
"Senis ir jūra"	1960	"Valstybinė grožinės literatūros leidykla"	15 000	0	1960.XI.1	0
"Atsisveikinimas su ginklais"	1962	"Valstybinė grožinės literatūros leidykla"	15 000	0	1962.III.14	0
"Žaliosios Afrikos kalvos"	1964	"Vaga"	15 000	0	1964.V.4	0
"Kilimandžaro sniegynai"	1966	"Vaga"	25 000	0	1966.XI.14	0
"Fiesta (Ir pateka Saulė)"	1967	"Vaga"	25 000	0	1967.XI.16	0
"Senis ir jūra"	1967	"Vaga"	15 000	0	1967.II.17	0

"Turėti ir neturėti"	1968	"Vaga"	25 000	0	1968.VIII.12	0
"Atsisveikinimas su ginklais"	1970	"Vaga"	25 000	0	1970.I.8	0
"Anapus upės, medžių ūksmėje"	1971	"Vaga"	30 000	0	1970.X.8	0
"Kam skambina varpai"	1972	"Vaga"	28 000	1972.V.31	1972.VIII.30	0
"Fiesta (Saulė taipgi teka)" + "Atsisveikinimas su ginklais"	1977	"Vaga"	45 000	1977.VIII.25	1977.XI.1	0
"Kilimandžaro sniegynai"	1977	"Vaga"	30 000	1976.VIII.19	1976.XI.2	0
"Žalios Afrikos kalvos" + "Turėti ir neturėti"	1979	"Vaga"	30 000	1978.XI.2	1978.XII.29	0
AMERIKIEČIŲ NOVELĖS	1980	"Vaga"	30 000	1980.VI.20	1980.VIII.15	0
"Kam skambina varpai"	1980	"Vaga"	30 000	1979.XII.25	1980.II.27	0
"Salos vandenyne"	1982	"Vaga"	45 000	1982.05.14	1982.07.15	0
"Anapus upės, medžių ūksmėje" + "Senis ir jūra"	1981	"Vaga"	30 000	1980.IX.8	1980.X.24	0
"Senis ir jūra"	1990	"Šviesa"	25 000	1990 08 22	1990 12 07	0
"Kam skambina varpai"	1991	"Vaga"	88 850	1990 10 17	1991 05 02	0
AMERIKIEČIŲ NOVELĖS	1993	Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla	10 000	0	0	1992 12 07
"Fiesta" + "Turėti ir neturėti"	1993	"Valstybinis leidybos centras"	10 000	0	0	1993 10 05
"Pavojinga vasara"	1993	UAB "Gamta"	10 000	0	0	0
"Senis ir jūra" + "Šventė, kuri visada su tavimi"	1994	"Valstybinis leidybos centras"	7 000	0	0	1994 08 18

"Kam skambina varpai"	2002	"ALMA LITTERA"	NEPATEIKIAMA	0	0	0
"Senis ir jūra"	2003	"Tyto alba"	3 000	0	0	2003 09 20
"Anapus upės, medžių ūksmėje"	2006	"Žaltvykslė"	1 000	0	0	0
"Turėti ir neturėti"	2006	"Žaltvykslė"	1 000	0	0	0
"Fiesta (Saulė taipgi teka...)"	2006	"Žaltvykslė"	1 000	0	0	0
"Fiesta" mokinio sk	2006	"Žaltvykslė"	1 000	0	0	0
"Salos vandenyne"	2006	"Žaltvykslė"	1 000	0	0	0
"Senis ir jūra" mokinio sk	2006	"Žaltvykslė"	1 000	0	0	0
"Senis ir jūra" mokinio sk	2007	"Žaltvykslė"	1 000	0	0	0
"Kam skambina varpai"	2007	"Žaltvykslė"	1 000	0	0	0
"Senis ir jūra"	2014	"Baltos lankos"	2 000	0	0	0
"Kam skambina varpai"	2015	"Baltos lankos"	2 000	0	0	0
"Senis ir jūra"	2016	"Baltos lankos"	1 800	0	0	0
"Senis ir jūra"	2018	"Baltos lankos"	2 000	0	0	0

8 lentelė, epigrafai romane „Fiesta“

OK	1967	1977	1993	2006 ŽK	2006 MK
‘You are all a lost generation.’ —GERTRUDE STEIN <i>in conversation</i>	Visi jus – prarastoji karta. Gertruda Stain (iš pokalbio)	Visi jus – prarastoji karta. Gertruda Stain (iš pokalbio)	Visi jus – prarastoji karta. Gertruda Stain (iš pokalbio)	Visi jus – prarastoji karta. Gertrude Stein (iš pokalbio)	Visi jus – prarastoji karta. Gertruda Stein (iš pokalbio)
‘One generation passeth away, and another generation cometh; but the earth abideth forever... The	Viena giminė praeina, kita ateina, o žemė tveria per amžius. Ir Saulė pateka ir leidžiasi, ir vėl grįžta į savo	Viena giminė praeina, kita ateina, ir žemė tveria per amžius. Saulė taipgi teka ir leidžiasi, ir vėl grįžta į savo	Viena giminė praeina, kita ateina, o žemė tveria per amžius. Ir Saulė pateka ir leidžiasi, ir vėl grįžta į savo	<i>Viena giminė praeina, kita ateina, ir žemė tveria per amžius. Saulė</i>	Viena giminė praeina, kita ateina, ir žemė tveria per amžius.

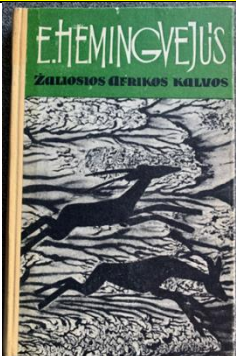
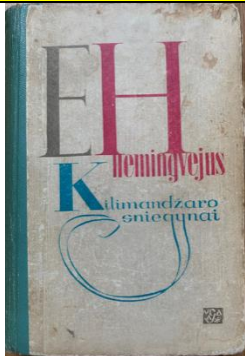
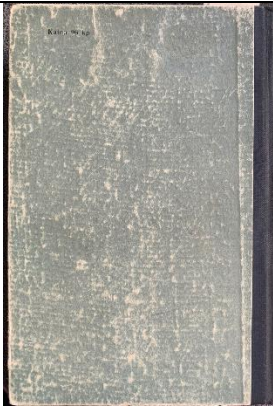
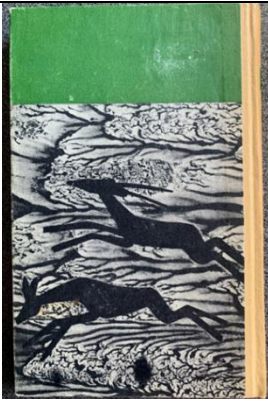
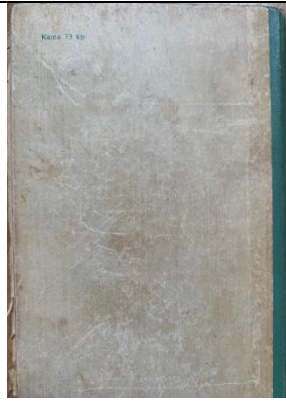
sun also ariseth, and the sun goeth down, and hasteth to the place where he arose... The wind goeth toward the south, and turneth about unto the north; it whirleth about continually, and the wind returneth again according to his circuits... All the rivers run into the sea; yet the sea is not full; unto the place from whence the rivers come, thither they return again.’ —Ecclesiastes	vieta, ir vėl iš naujo teka. Vėjas aplanko pietus ir traukia į šiaurę, pereina visa aplinkui ir grįžta tolydžio, ir suka savo ratą. Visos upės teka į jūrą, ir jūra nepatvinsta; ir grįžta jos ten, iš kur ištekęsios, vėl iš naujo tekėti. Ekleziastas	vieta, ir vėl iš naujo teka. Vėjas aplanko pietus ir traukia į šiaurę, pereina visa aplinkui ir grįžta tolydžio, ir suka savo ratą. Visos upės teka į jūrą, ir jūra nepatvinsta; ir grįžta jos ten, iš kur ištekęsios, vėl iš naujo tekėti. Ekleziastas	vieta, ir vėl iš naujo teka. Vėjas aplanko pietus ir traukia į šiaurę, pereina visa aplinkui ir grįžta tolydžio, ir suka savo ratą. Visos upės teka į jūrą, ir jūra nepatvinsta; ir grįžta jos ten, iš kur ištekęsios, vėl iš naujo tekėti. Ekleziastas	taipgi teka ir leidžiasi, ir vėl grįžta į savo vietą, ir vėl iš naujo teka. Vėjas aplanko pietus ir traukia į šiaurę, pereina visa aplinkui ir grįžta tolydžio, ir suka savo ratą. Visos upės teka į jūrą, ir jūra nepatvinsta; ir grįžta jos ten, iš kur ištekęsios, vėl iš naujo tekėti. Ekleziastas	Saulė taipgi teka ir leidžiasi, ir vėl grįžta į savo vietą, ir vėl iš naujo teka. Vėjas aplanko pietus ir traukia į šiaurę, pereina visa aplinkui ir grįžta tolydžio, ir suka savo ratą. Visos upės teka į jūrą, ir jūra nepatvinsta; ir grįžta jos ten, iš kur ištekęsios, vėl iš naujo tekėti. Ekleziastas
--	---	---	---	---	---

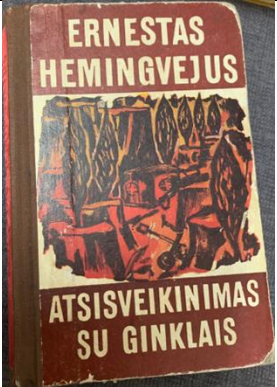
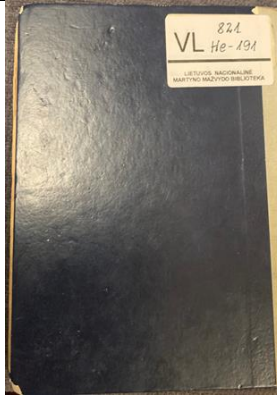
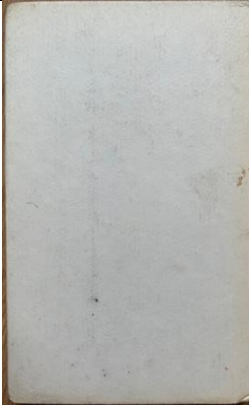
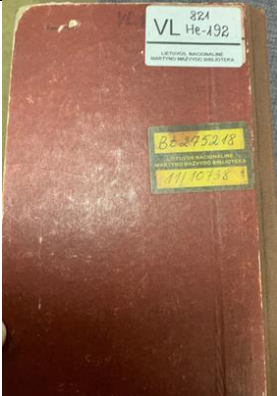
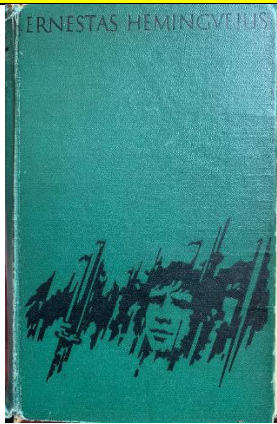
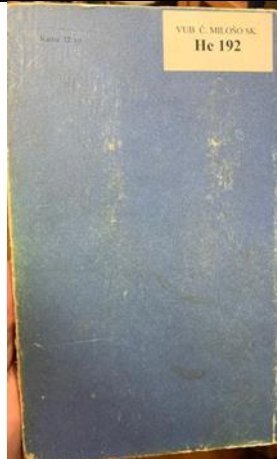
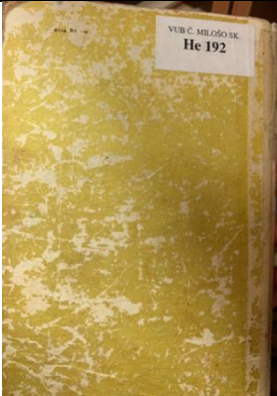
9 lentelė, „turėti ir neturėti“ 1968m. aplankas

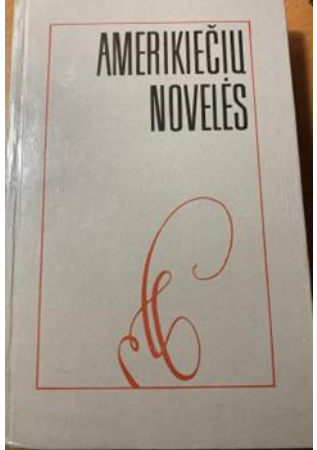
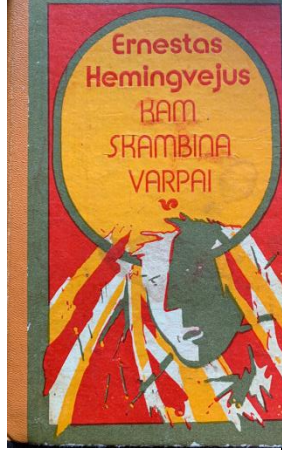
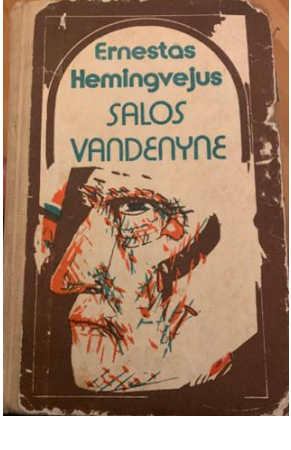
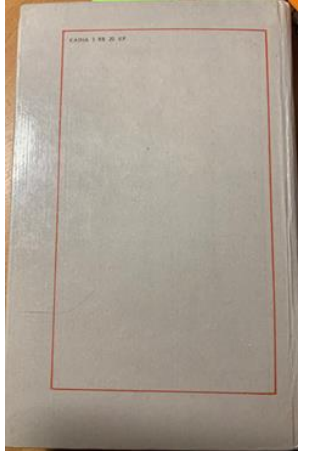
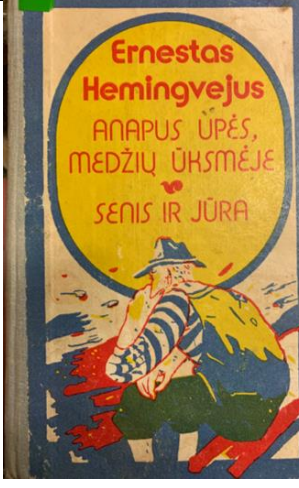
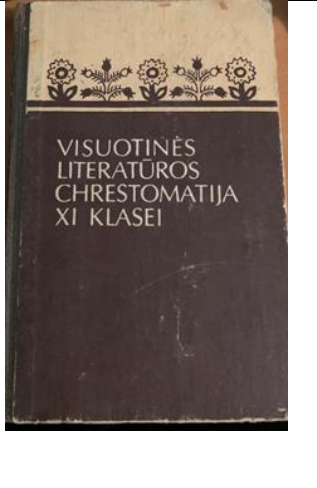
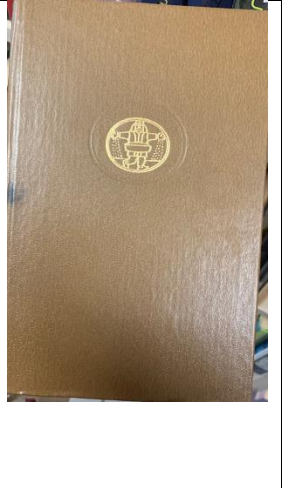
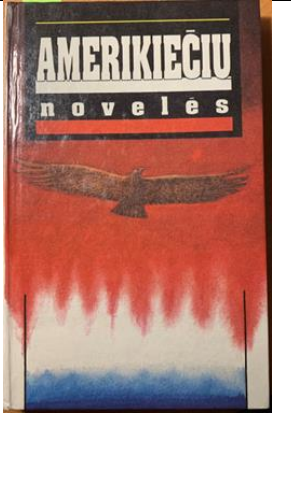
Nr.	Pavadinimas	NUOTRAUKOS	
1	Aplankas, „Turėti ir neturėti“(1968)		

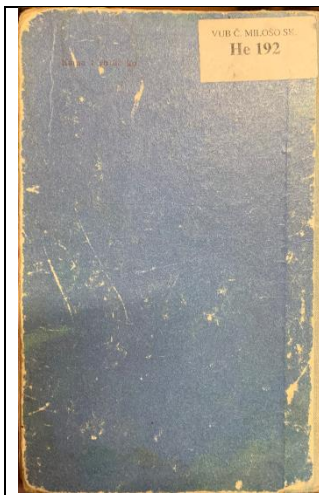
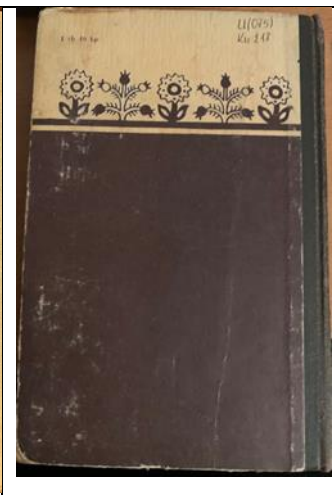
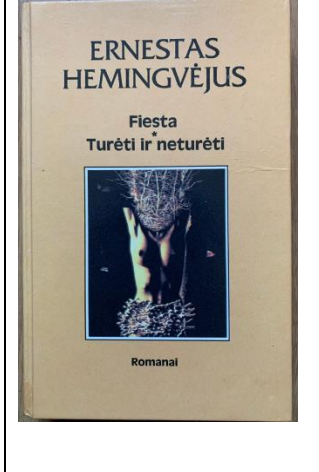
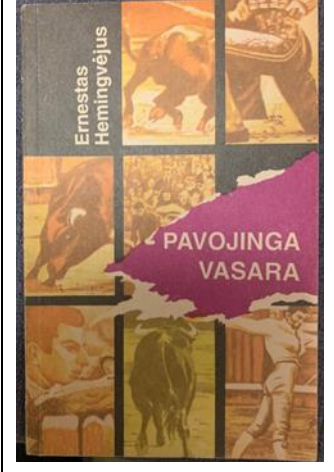
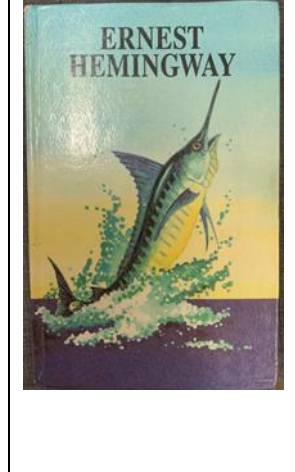
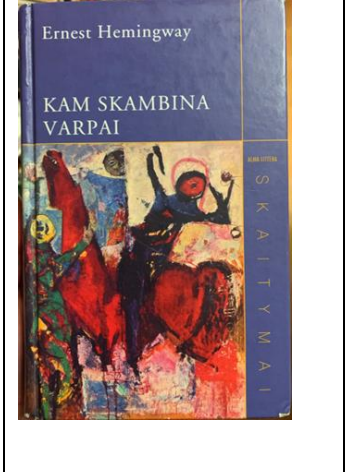
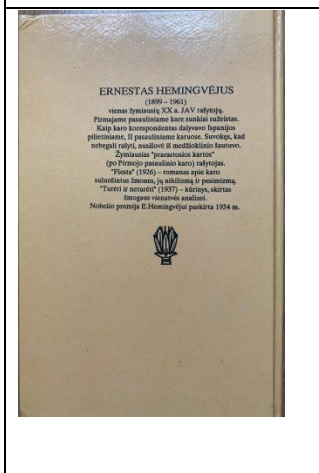
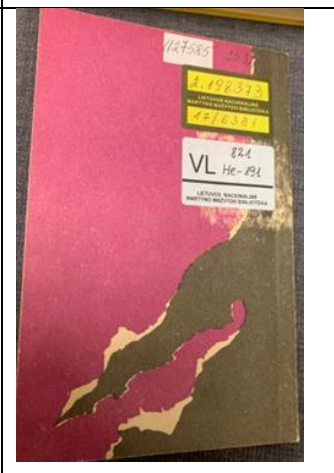
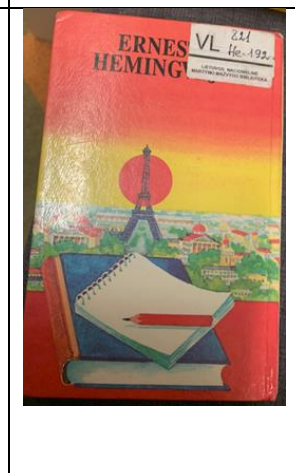
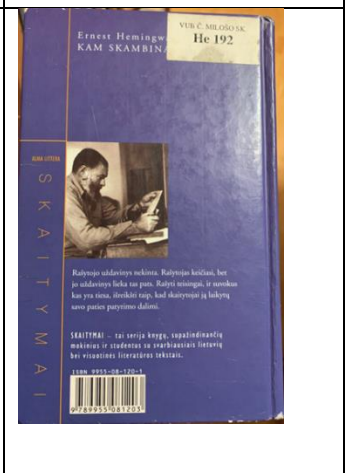
			
--	--	---	--

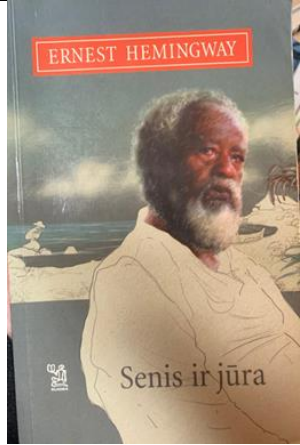
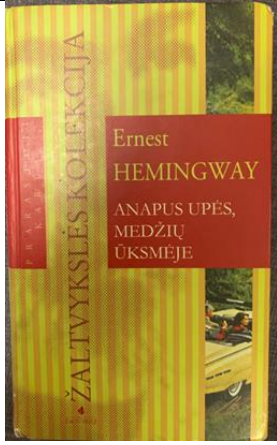
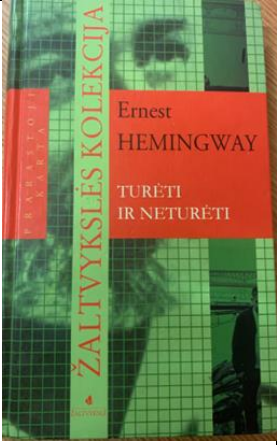
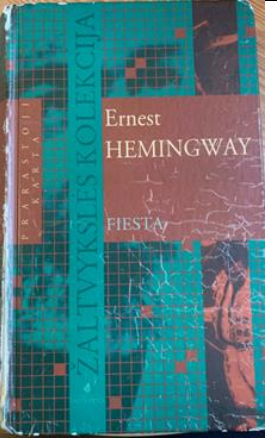
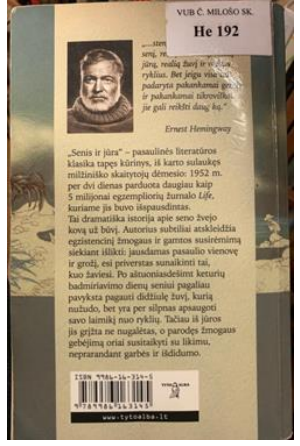
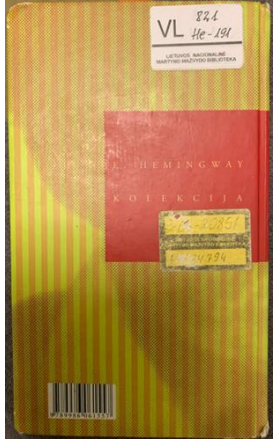
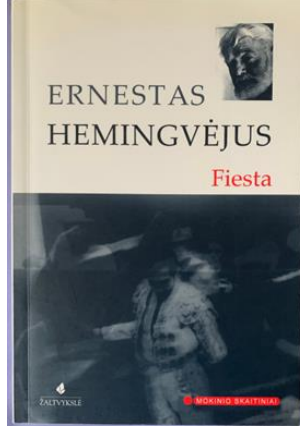
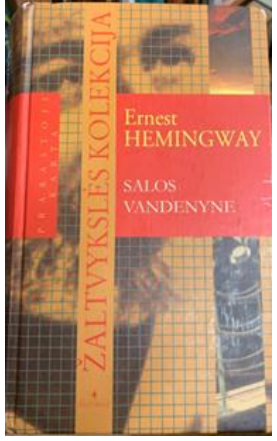
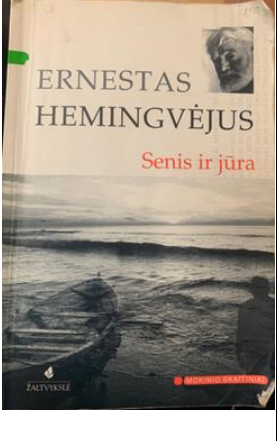
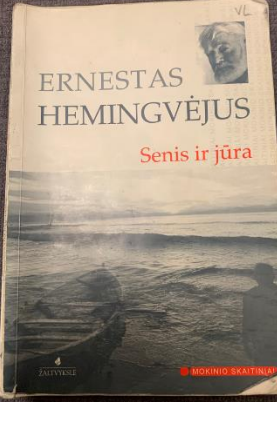
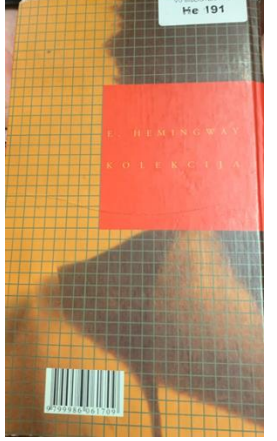
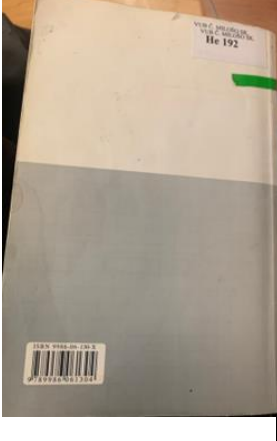
Lentelė nr. 10, 1 ir 4 viršeliai

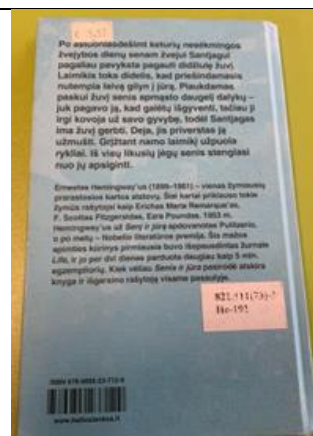
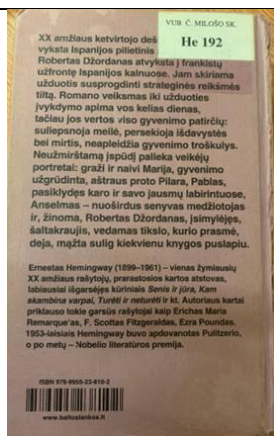
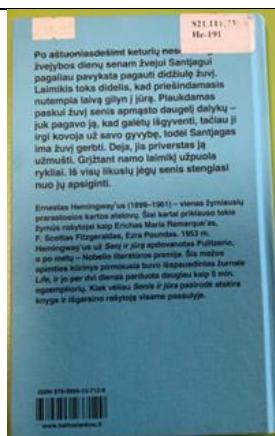
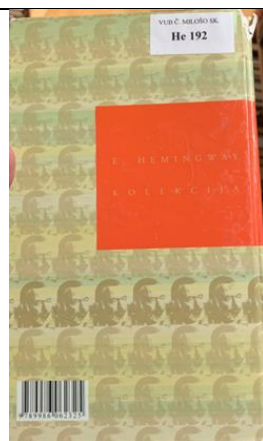
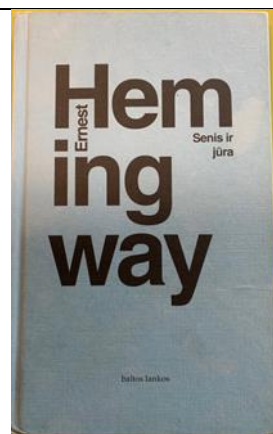
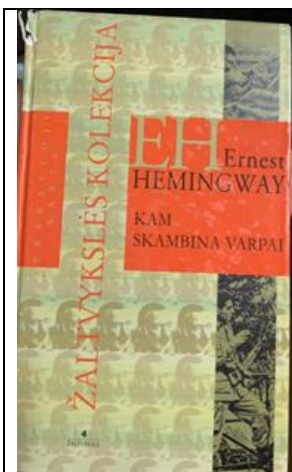
“Senis” 1960	“Atsisveikinimas” 1962	“Žaliosios”19 64	Kilimandžaro 1966
			
			
Fiesta 1967	Senis 1967	Turėti 1968	“Atsisveikinimas” 1970

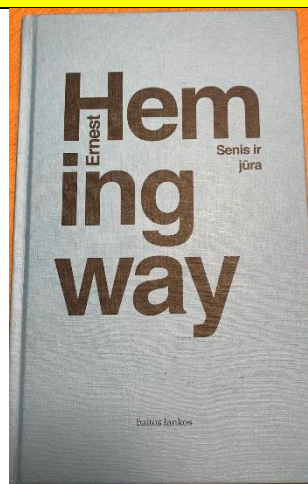
“Žalios”1979	“Amerikiečių” 1980	Varpai 1980	Salos 1982
			
			
“Anapus/Senis” 1981	Senis 1990	Varpai 1991	Amerikiečių 1993
			

			
Fiesta/turėti 1993	Vasara 1993	Senis/Šventė 1994	Varpai 2002
			
			
Senis 2003	Anapus 2006	Turėti 2006	Fiesta 2006

			
			
Fiesta 2006mk	Salos 2006	Senis 2006 mk	Senis 2007mk
			
			
Varpai 2007	Senis 2014	Varpai 2015	Senis 2016

Senis 2018

Po aštuoniasdešimt keturių nesėkmingos
zvejybos dienų senam žvejui Santjagui
pagaliau pavyksta pagauti didžiulę žuvį.
Laimikis toks didelis, kad priešindamasis
nutempia laivą gilyn į jūrą. Plaukdamas
paskui žuvį senis apmąsto daugelį dalykų –
juk pagavo ją, kad galėtų išgyventi, tačiau ji
irgi kovoja už savo gyvybę, todėl Santjagas
ima žuvį gerbti. Deja, jis priverstas ją
užmušti. Grįžtant namo laimikį užpuola
rykliai, iš visų likusių jėgų senis siengiasi
nuo jų apsiginti.

Ernestas Hemingway'us (1899–1961) – vienas žymiausių
prarastosios kartos rašytojų. Šis kartai prikauso tokie
žymūs rašytojai kaip Erichas Maria Remarque'as,
F. Scottas Fitzgeraldas, Ezra Poundas, 1953 m.
Hemingway'us už *Senis ir jūrą* apdovanotas Pulitzerio,
o po metų – Nobelio literatūros premija. Šis mažos
spinties kūrinys pirmąsias buvo išspausdintas žurnale
Life, ir jo per dvi dienas parduota daugiau kaip 5 mln.
egzempliorių. Kiek vėliau *Senis ir jūra* pasirodė atskira
knyga ir įgarsino rašytoją visame pasaulyje.

ISBN 978-9955-23-712-9

www.leidyklaifga.lt

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai:

paratekstai, peritekstai, epitekstai, Hemingway'us, leidyba, vertimas, Gérard Genette

Paratekstai gali paveikti skaitytojo skaitomo kūrinio recepciją dėl įvairių procesų, įvykstančių prieš knygai (kaip galutinei prekei) patenkant į skaitytojo rankas. Paratekstų tikslas – nukreipti skaitytoją tam tikros recepcijos linkme, formuoti tą recepciją. Todėl šiame darbe tiriama paratekstų raida, jos numanomas poveikis skaitytojams, palyginant skirtingais istoriniais laikmečiais leistus leidimus (kiek įtakos tam turi laikmetis bei tuometinė istorinė situacija, kuomet jie skiriasi ir kas išliko nepakitę). Nors paratekstai nėra naujas tyrimo objektas (šią sąvoką dar 1987 m. įtvirtino prancūzų literatūros teoretikas Gérardas Genette'as, nors anot Kathryn Batchelor, savarankišku tekstu jų nelaikė), tačiau į vieno autoriaus kūrinių vertimų paratekstus, pateikiamus jo korpuse lietuvių kalba, gilinamasi dar nebuvo. Šiame darbe aptariama Genette'o paratekstų teorija, apžvelgiami ir lyginami surinkto Ernesto Hemingway'aus kūrinių vertimų, išleistų skirtingais laikmečiais paratekstų korpuso raida.

Sovietmečiu mažai buvo autorių, kurių kūriniai buvo perleidžiami keletą kartų. Tai leidžia suprasti, kad Hemingway'us jau tada tapo kanoniniu autoriumi. Minėtina ir tai, kad jo kūriniai „Fiesta“ ir „Senis ir jūra“ tapo ir mokyklinio kanono dalimi. Iš esmės svarbiausia detalė – Hemingway'aus kūriniai jau nebefigūruoja dabartinio laikmečio skaitytojų akiratyje. Pavieniai skaitytojai apie jo kūrybą sužino mokymosi tiksliais – savaiminio ar ne, nesvarbu – pasakytina, kad knygynai jo kūrybos jau nebereklamuoja, nemini, o leidyklos – nebeleidžia naujų leidimų. Paskutinis knygynų lentynas pasiekė 2018 m.

Nors nuo vertėjo nedaug kas leidyboje priklauso, jis taip pat gali prisidėti prie paratekstinio aparato.

SUMMARY

KEYWORDS:

paratexts, peritexts, epitexts, Hemingway, publishing, translation, Gérard Genette

Paratexts can affect the reader's reception of a work through a variety of processes that take place before the book (as a final product) reaches a reader. The aim of paratexts is to direct the reader in a specific direction of reception, to shape the reception. That is why, in this work, the development of paratexts as well as its possible effect, is examined by comparing the published editions of translated works (how much are paratexts influenced by the times and the historical situation at the time, how they differ and what has remained the same). Even though the paratext is not a new subject of research (this term was established by the French literary theorist Gérard Genette, although, according to Katheryn Batchelor, he did not consider them an independent text), however, the paratexts in the corpus of the translations of one author's works in the Lithuanian have not yet been examined. In this work Genette's theory of paratexts is discussed, and the development of paratexts in the collected corpus of translations of Ernest Hemingway's works, published in different time periods, is reviewed and compared.

In the Soviet era, there were very few authors whose works were republished several times. This suggests that Hemingway had already become a canonical author by then. It is worth mentioning that his works „Fiesta“ and „The Old Man and The Sea“ have become part of the school curriculum. The most important detail is that Hemingway's works no longer appear on the radar of contemporary readers. Some of them find out about his works from school curriculum or because Hemingway is a classic. It should be stated that his works are no longer advertised or mentioned in bookshops, publishing houses no longer republish his works. The last edition was published in 2018. Although the translator has little to do with publishing, he or she can also contribute to the paratextual apparatus.